

Latvijas Universitāte

Ekonomikas un vadības fakultāte
Vadības zinātņu doktorantūra

**Latvijas pierobeža un tās
attīstības iespējas**

Promocijas darbs

Nozare: Vadības zinātne

Apakšnozare: Sabiedrības vadība

Autors: Aivars Ikšelis

Rīga, 2007

Promocijas darbs izstrādāts un aprobēts Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes Publiskās pārvaldes katedrā no 2000. gada līdz 2007. gadam.

Darba zinātniskais vadītājs: LZA akadēmiķis, Dr. habil. oec., profesors Edvīns Vanags

Recenzenti:

Dr. habil.oec., profesors Pēteris Rivža

Dr. oec., profesors Konstatīns Didenko

Dr. soc., asoc. profesore Jolanta Palidauskaite

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Latvijas Universitātes Vadībzinātnes un demogrāfijas promocijas padomes atklātā sēdē 2007. gada 19. jūnijā, plkst. 16.00 Rīgā, Aspazijas bulvārī 5, 322. auditorijā.

Ar promocijas darbu var iepazīties Latvijas Universitātes Zinātniskajā bibliotēkā, Kalpaka bulvārī 4, Rīgā.

Atsauksmes sūtīt padomei: LU Ekonomikas un vadības fakultātes dekanāts, Raiņa bulvāris 5, LV-1050, Rīga, Latvija.

Padomes priekšsēdētājs

Dr. habil. oec., Juris Krūmiņš

Padomes sekretāre

Dr. oec., Sandra Eglīte

Satura rādītājs

Ievads	5
1. Galvenie pierobežas teorētiskie un strukturālie aspekti	
1.1. Pierobežas pamatjēdzienu skaidrojums	15
1.2. Pierobežas vispārējā informācija	19
1.3. Pierobežas problēmu izpēte Latvijā	23
1.4. Pierobežas Latvijā un Eiropā	26
1.5. Eiropas Savienības reģionālā politika un Latvija	30
1.6. Eiropas Savienības reģionus pārstāvošā pārvalde un reģionu veidošanas kritēriji	32
1.7. Eiropas Savienības nacionālai un internacionālais pārvaldes tīkls un Latvijas vieta tajā	35
1.8. Eiropas Savienības dalībvalstīs pieņemtā <i>Eurostat</i> Statistisko teritoriālo vienību NUTS klasifikācija un Latvijas reģionālā statistika	37
1.9. Eiropas Savienības strukturālās politikas atzītie reģionu veidi un strukturālie fondi dalībvalstīm	41
1.10. Pašvaldību sistēmas Dānijā, Somijā, Zviedrijā, Igaunijā, Polijā un Latvijā	51
1.11. Īpaši atbalstāmo teritoriju izveide Latvijā	54
2. Latvijas pierobežas līderu skats uz pašvaldībām	
2.1. Interesešu un viedokļu apkopojums	65
2.2. Amatpersonu un ekspertu aptaujas	69
2.3. Pašvaldību vadītāju viedokļi	73
3. Latvijas pierobežas integrētie raksturojumi un attīstības stratēģijas meti	
3.1. Kopējā pilsētu un pagastu rangu aprēķinu analīze	76
3.2. Kopējā faktoranalīze	79
3.3. Apdzīvojuma faktoranalīze	87
3.4. Pierobežas struktūras analīze	89
3.4.1. Demogrāfiskie rādītāji	94
3.4.1.1. Teritorija un iedzīvotāju blīvums	103

3.4.1.2. Pastāvīgo iedzīvotāju nacionālais sastāvs	105
3.4.2. Ekonomiskā attīstība	111
3.4.2.1. Zeme un īpašumi	122
3.4.2.2. Transports	128
3.4.3. Sociālie rādītāji	134
3.4.3.1. Izglītība un kultūra	137
3.4.3.2. Vides aizsardzība	147
Galvenie secinājumi un priekšlikumi	151
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	154
Pielikumi	161

Ievads

Aktualitāte

Latvijas pierobežas problēmu apzināšana un to risinājumi ir šeit dzīvojošo cilvēku iespēju paplašināšana un ļoti svarīgi, lai cilvēkiem būtu garantēta drošība par šodien un rītdienu, izglītības, darba un pietiekami augsta dzīves līmeņa nodrošinājums.

Latvijas Republikā aktuāla ir valsts varas un pārvaldes demokratizācija un decentralizācija. Tā nav atdalāma no pierobežas pašvaldību attīstības. Valstī notiekošo reformu ietvaros vērojama varas un pārvaldes decentralizācija, administratīvi teritoriālā iedalījuma maiņa, pilnveidojas vietējo pašvaldību darbs un to sniegto pakalpojumu klāsts, nostiprinās pašvaldību ekonomiskā bāze, pašvaldību darbā iesaistās arvien vairāk iedzīvotāju un paši pašvaldību darbinieki un deputāti apzinājušies izglītības nepieciešamību, atbilstošu 21. gadsimta prasībām. Problēmas veidojas attiecībās starp pierobežas pašvaldībām un centrālo valdību, jo līdz šim reformas virzītas no augšas, neievērojot reģionālās attīstības plānošanu.

Jautājums par Latvijas pierobežas teritoriju attīstības iespējām un tās pašvaldību darbības uzlabošanu ir maz pētīts.

Visi līdz šim veiktie pētījumi mūsu valstī ir nepietiekami un fragmentāri, lai objektīvi raksturotu situāciju pierobežā.

Latvijas Republikas robeža un pierobeža ir savstarpēji saistīti jēdzieni, kuru saturu nosaka tiesību akti [8,17,21]. Autors secina, ka Latvijas pierobeža ir teritorija ar specifiskām funkcijām. Pierobeža pēc vairākām pazīmēm atšķiras no pārējiem Latvijas reģioniem, un šīs atšķirības lielākoties ir pierobežai nelabvēlīgas. Pēc autora domām, tādēļ pierobežas attīstības veicināšana būtu katras valsts viens no svarīgākajiem reģionālās politikas uzdevumiem. Latvijas Republikas pierobeža tiek uzskatīta par problēmu teritoriju, un kopš 1994. gada par to tiek runāts un meklēti dažādi risinājumi šīm problēmām. Tā 1998. un 1999. gadā valdības deklarācijās tika paredzēts Latvijas pierobežas attīstības stratēģijas izstrāde.

Eiropas Savienības valstu ietvaros pierobežas attīstības problēmām, pārrobežu sadarbībai tiek veltīta liela uzmanība, izdalot finanšu līdzekļus problēmu risināšanai ar dažādu projektu palīdzību.

1998. un 1999. gadā pēc Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pasūtījuma tika veikti pētījumi, kas bija nepieciešami kā pamatojums

pierobežas attīstības stratēģijas izstrādei. Pirmos pētījumus veica Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūta speciālisti. Pētījumi ir apkopoti vairākos visai apjomīgos pārskatos. Šie visi pētījumi aptver visu Latvijas Republikas pierobežu kopumā, nesadalot šos reģionus pēc īpatnībām un problēmām.

Kopš 20.gadsimta 50.gadu sākuma Eiropas valstīs sāka pievērst lielāku uzmanību pierobežu reģioniem. Apkopojot esošo pieredzi, radās jaunas problēmas, kas īpaši aktuālas kļuva līdz ar Eiropas Savienības attīstību un tās paplašināšanos.

Pēc autora domām, pierobežas vietējām pašvaldībām ir svarīga 1981. gadā pieņemtā „Eiropas robežu un pārrobežu reģionu harta” [2], kurā atspoguļota pašreizējā Eiropas valstu pieredze un nākotnes vīzijas. 1995. gadā hartas teksts tiek papildināts.

Autors izpētīja Latvijas pētnieku zinātniskās publikācijas, veltītas Latvijas pierobežai, bet tieši pašvaldību darbs un to darbības problēmu aspekti šajos darbos nav apskatīti un analizēti.

Pētījuma objekts:

Latvijas pierobežas problēmas.

Pētījuma priekšmets:

Latvijas pierobežas attīstības iespējas.

Pētījuma mērķis:

Izpētīt Latvijas pierobežas teritoriju un izstrādāt tās attīstības iespējas priekšlikumus.

Uzdevumi:

1. Izstrādāt definīciju jēdzienam pierobeža.
2. Izpētīt Latvijas pierobežas attīstības problēmu jautājumus un to saistību ar administratīvi teritoriālās un publiskās pārvaldes reformu, kas nodrošinātu pierobežas līdzsvarotu un ilglaicīgu attīstību, decentralizējot valsts pārvaldes funkcijas un finanšu vadību.
3. Izpētīt Eiropas Savienības nostādnes pierobežu sadarbībā.
4. Izstrādāt anketu, anketēšanas bāzi analīzes veikšanai pierobežas attīstības problēmu novērtēšanā.
5. Izstrādāt priekšlikumus Latvijas pierobežas teritoriju attīstības pilnveidošanai.

Darba teorētiskais un metodoloģiskais pamats ir:

- publicētie zinātniskie darbi;
- Latvijas Republikas likumi un citi normatīvie dokumenti;
- Centrālās Statistikas pārvaldes, Latvijas Pašvaldību savienības, citu avotu publicētie statistikas dati;

- internetā pieejamā informācija;
- pierobežas pašvaldību publiski pieejamā informācija;
- ekspertu aptaujas;
- autora praktiskā pieredze un patstāvīgi veiktie pētījumu rezultāti.

Pētījumā izmantoti Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes, Valsts Zemes dienesta Valkas nodaļas, Ceļu satiksmes drošības direkcijas, Iekšlietu ministrijas, Labklājības ministrijas, Valsts robežsardzes, Latvijas Pašvaldību savienības, Valkas rajona padomes, Valkas domes, SIA „Latvijas – Igaunijas institūta”, Valgas mērijas (Igaunija), nodibinājuma Fonda V.P.T. kā arī Tornio un Haparandas mēriju (Somija, Zviedrija) dati. Izpētīta Ziemeļeiropas pašvaldību – Dānijas, Zviedrijas, Somijas, un Austrumeiropas - Igaunijas, Polijas, Latvijas pašvaldību struktūras un darbība. Izmantoti arī publicēti un nepublicēti pētījumu materiāli, kas deva vērtīgu informāciju gan par konkrētu pētāmo teritoriju, gan par konceptuālas dabas jautājumiem.

Darbs izpildīts atbilstoši likuma „Par zinātnisko darbību” prasībām, ievērojot Latvijas Zinātnes padomes un Latvijas Universitātes prasības.

Pētījuma metodes: promocijas darba izstrādē izmantotas ekonomikas un vadības zinātnes pētījumu kvantitatīvās un kvalitatīvās metodes, tajā skaitā loģiski konstruktīvās, statistiskās aprakstošās, statistikas un daudzdimensiju analīzes metodes (faktoranalīze un klāsteranalīze), kā arī informācijas aprakstīšanas un attēlošanas metodes, prognozēšanas un sabiedriskās domas izpētes metodes.

Datu apstrādē izmantota SPSS programma. Analizēti sekundārie dati - jau esošā savāktā, dažādiem mērķiem paredzētā informācija. Informācijas avoti – valsts institūciju izdevumi: pārskati, ziņojumi, biļeteni u.c.; organizāciju iekšējie dati, periodiskie izdevumi u.c., sistēmiskums - analīzes, prognozēšanas un plānošanas princips, kas nosaka nepieciešamību veikt pētāmā objekta vai parādības un ārējās vides savstarpējās mijiedarbības analīzi, situācijas analīze - noteiktā laika periodā un vietā pastāvošā valsts, organizācijas vai procesa apstākļu kopuma analīze, kas ietver ārējās vides jeb makrovīdes un iekšējās vides jeb mikrovides analīzi, standarts - valsts institūcijas apstiprināts dokuments, kas ietver vispārīgus un vairākkārt piemērojamus noteikumus, norādījumus vai raksturojumu dažāda veida darbībām vai to rezultātiem, statistiskās metodes - datu vākšanas, grupēšanas un apstrādes metodes, pie kurām pieder izlases metode, indeksu metode, hipotēžu pārbaudes metode, regresijas un korelācijas analīze, dinamikas rindu

analīzes metodes, daudzdimensiju analīze, faktoru analīze un klāsteru analīze un telpisko sakarību analīze.

Faktoranalīzē iezīmēti divdesmit astoņi sākotnējie rādītāji, kas aptvēra iedzīvotājus, sociālekonomisko situāciju, kā arī teritorijas apstākļus. Iezīmēto pazīmju kopu veido agrāk izmantoto līdzīga rakstura pētījumu pieredze. Apdzīvojuma faktoranalīzē izmantotas desmit sākotnējās pazīmes. Faktori noteikti ar galveno komponentu paņēmieni, izmantojot varimaks rotācijas procedūru. Faktoranalīžu noslēgumā veikts kopējā u – indeksa aprēķins, kas ļauj koncentrēt izdalīto faktoru informāciju vienā rādītājā.

Informācijas apstrādē izmantota arī klāsteranalīze, kas atviegloja grupu izdalīšanu pēc dažādām pazīmēm. Tas ļāva izprast šo grupu līdzības un atšķirības.

Par pierobežas pilsētām un pagastiem informācija tika apstrādāta, aprēķinot novirzes no vidējās rangu summas un veicot klāsteranalīzi.

Pētījumā izmantota arī kartogrāfiskā analīzes metode, lai salīdzinātu objektīvos raksturojumus un apstākļus ar subjektīviem vērtējumiem. Tas ļāva iegūt pilnīgāku informāciju un priekšstatu par reālo situāciju un attīstības problēmām.

Veikta SVID (Stiprās–Vājās– Iespējas–Draudi) analīze un izveidota analīzes materiālu bāze, kas ļāva sastādīt pašvaldību darbības problēmu apkopojošu sarakstu, lai izveidotu aptaujas anketas. SVID - iekšējās un ārējās vides analīzes metode, nosakot iekšējās vides stiprās un vājās puses un ārējās vides radītās iespējas un draudus, kas plaši tiek pielietota ASV pētnieciskajos darbos.

Kopā autors aptaujāja astoņi simti astoņdesmit divus respondentus. Pētījumā tika izmantota arī aptaujas metode. Aptauja deva lielāku priekšstatu par lielāka cilvēku kopuma domām. Taču, lai šādās izlases veida aptaujā iegūtā informācija būtu kvalitatīva, ir jābūt ievērotam svarīgam priekšnoteikumam: aptaujas izlasei (aptaujāto cilvēku kopumam) ir jābūt reprezentatīvai attiecībā pret visu to cilvēku kopumu, kuru viedokļus ir svarīgi izziņāt.

Ekspertu vērtējums izmantots par pamatu pierobežas pašvaldību darbības pilnveidošanai un attīstības problēmu risinājumu meklējumam.

Autora zinātniskais ieguldījums (novitāte):

Darba ietvaros ir izstrādātas šādas zinātniskās novitātes:

1. Izvērtēti dažādie viedokļi Latvijā un Eiropā pierobežas jēdziena definējumam.

2. Kritiski izvērtētas apzinātās Latvijas pierobežas teritoriju attīstības problēmas, nosakot iespējamās pierobežas teritoriju attīstības darbības pilnveidošanas pasākumus, kuri ir jāveic, lai samazinātu problēmu riskus.
3. Noteikti un novērtēti pierobežas sadarbības attīstības periodi un attīstības tendences, realizējot Eiropas Savienības atbalsta programmu projektus pārrobežu sadarbībā.
4. Izveidota datu bāze analīzes veikšanai pierobežas teritoriju attīstības problēmu novērtēšanai.
5. Pētīti vairāki Latvijas pierobežas teritoriju attīstības virzieni salīdzinošā ietekmē uz teritorijas iedzīvotāju sagaidāmo labklājības pieaugumu. Piedāvātas un pamatotas Latvijas pierobežas teritoriju attīstības iespējas ar faktoranalīzes un klāsteranalīzes palīdzību.

Pielietojumi prakses problēmu risināšanā:

Darba rezultāti izmantoti pētījuma projektā „Valkas novada izveidošana” (2005).

Pētījuma ierobežojumi:

- Latvijas pierobežas attīstības problēmu loks ir ļoti plašs, tāpēc autors apzinās, ka visu problēmu jautājumus šajā darbā nevar apskatīt. Autors neliek uzsvāru uz pierobežas problēmu raksturojumu, bet pēta šo problēmu rašanās teorētiskos aspektus un to risināšanas iespējas.
- Gadījumos, kad ir svarīgi parādīt, kāda informācija pēc būtības ir izmantojama dažādu pierobežas problēmu risināšanai, tiek analizēti konkrēti skaitļi un to dinamika, piedāvāti paraugi.
- Dažos pētījumu jautājumos uzmanība tiek vērsta uz to, ka pierobežas pašvaldību vai valsts institūciju rīcībā ir pilna, detalizēta informācija, līdz ar to šīs institūcijas var veikt savām vajadzībām precīzus aprēķinus un prognozes, kurus autors izdarīja ar zināmiem tuvinājumiem un pieņēmumiem kā šo institūciju ārējās informācijas lietotājs. Tas visvairāk attiecas uz autora piedāvāto Latvijas pierobežas problēmu risinājumu modeļiem.

Tēzes, kas jāaizstāv:

1. Pastāv nepieciešamība precizēt un pilnveidot pierobežas definīciju:

pierobeža ir valsts pierobežas teritorija ar noteiktiem komercdarbības un dažādu cilvēku grupu uzturēšanās ierobežojumiem. Tā pakļauta tieši centrālajai valdībai, tai ir politiska pārstāvniecība, ko garantē ievēlēto vietējo padomju pastāvēšana.

2. Galvenais posms valsts reģionālajā politikā ir rīcību struktūru politiskie lēmumi, kas apliecinātu vienošanos vispirms par pierobežas problēmu atzīšanu un pēc tam – par rīcības stratēģiskajiem virzieniem. Tādā gadījumā pierobežas problēmas rastu likumīgu vietu un risinājumus visos nozaru un darbības jomu attīstības plānos, programmās, kopējos Latvijas plānos, pašvaldību un reģionu attīstības plānos un atsevišķa rīcība nekļūtu par īpašu, vienreizēju akciju. Pierobežas attīstības plānošanā, tāpat kā jebkurā reģionālā plānošanā, nepieciešama integrēta pieeja. Tas nozīmē, ka telpiskajā attīstībā harmoniski jāsavieno trīs mērķi: komercdarbības, sabiedrības un vides attīstība.

3. Pārrobežu sadarbība ir viena no nākotnes ideāla „Eiropa bez robežām” izpausmēm, bet pašreiz Latvijas apstākļos tā uzskatāma vairāk par vietējās attīstības veicinātāju. Ja pierobežas pašvaldībām nebūs savu attīstības plānu, ja nebūs intereses un vēlēšanās sadarboties ar kaimiņiem otrpus robežas, tad arī pārrobežu sadarbība var pārvērsties vienīgi par elitāru administratoru vai politiķu biežākām vai retākām viesošānās vizītēm. Pamatnoteikums – attīstības plānošanas uzlabošana, sevišķi pagastos, iesaistot vietējos iedzīvotājus, speciālistus, rosinot viņu jaunradi un iniciatīvu.

4. Darbā piedāvātās pētījuma metodes ir piemērojamas kā līdzeklis pierobežas teritoriju problēmu noteikšanas pilnveidošanai Latvijā.

5. Latvijas apstākļos pagaidām lielāks uzsvars tiek likts uz ekonomisko attīstību, bet mazāk vai nemaz - uz pašvaldību un pierobežas attīstību sabiedrības un vides jautājumos, kas veido sociāli ekonomisko problēmu saasinājumu. Tādēļ pierobežas pašvaldību attīstības plānošana Latvijā varētu dot iespēju iesaistīties jaunu plānošanas metožu izstrādē, balstoties uz atziņām, kas atspoguļotas Eiropas Savienības rekomendācijās un vīzijās uz līdzsvarotas attīstības veicināšanu.

Darba struktūra

Pirmā daļa. Pētījuma loģika ir izveidota tā, ka sākumā apskatīti robežas un pierobežas likumu izstrādes un normatīvo aktu pieņemšanas vēsturiskie aspekti, turpmāk pārejot pie mūsdienu izpratnes un būtības par robežas un pierobežas darbības svarīgo teorētisko jautājumu izpēti. Pirmā daļa ir veltīta:

- valsts robežas un pierobežas jēdziena attīstības izpēti. Plaši pētīt likumus, normatīvos aktus, zinātnisko un speciālo literatūru, apkopota domas evolūcija par valsts robežas, pierobežas reģionu attīstības problemātiku divos aspektos – vēsturiskajā aspektā un arī no dažādu ekonomisko zinātņu apakšnozaru viedokļa;
- pierobežas pašvaldību darbībai un tās problemātikas izpēti;

- ES nostādņu, kritēriju analīzei līdzsvarotai reģionu attīstībai.

Tiek veikta pierobežas reģiona teorētisko un strukturālo aspektu analīze. Pētāmie jautājumi tiek analizēti:

gan **kvalitatīvi**:

- noteiktas un izvērtētas pierobežas attīstības strukturālās tendences;
- veikta Latvijas pierobežas struktūras analīze (gan statistiskā aspektā, gan pēc nozīmīgākajiem posteņiem),

gan **kvantitatīvi**:

- kritiski izvērtēti un analizēti Latvijas pierobežas attīstības radītāji;

Izanalizējot Latvijas pierobežas attīstības tendences, uzmanība pievērsta pašlaik eksistējošām problēmām un to attīstības draudiem, kas var izraisīt Latvijas vienmērīgas attīstības iezīmēto pozitīvo tendenču sabrukumu. Analīzes rezultāti parāda, ka gan centrālajai valdībai, gan vietējām pašvaldībām mūsdienā apstākļos ir jāapzinās atbildība par savas darbības sekām, un šai atbildībai jāizpaužas attiecīgo uzdevumu risināšanā.

- veikta Latvijas pierobežas attīstības analīze.

Analīzes rezultātā veikti secinājumi par Latvijas pierobežas problēmu loku un to risinājumiem.

Otrā daļa ir veltīta pierobežas teritorijā veiktai anketēšanai (ekspertu, pašvaldību vadītāju un iedzīvotāju), priekšstatu analīzei, kas atklāj problēmu rašanās iemeslus un šo problēmu pamatstruktūru risināšanas ieteikumus:

- izpētīti analīzē iegūtie galvenie kritēriji, kuri tiek sadalīti kvalitatīvajos un kvantitatīvajos kritērijos, kas palīdz atklāt pierobežas problēmu rašanās struktūru moduljus;
- izdalīti un izpētīti problēmu risinājumu veidi.

Trešā daļa ir veltīta pierobežas integrēto raksturojumu un attīstības stratēģijas metu izstrādei:

- ranžēti pierobežas reģiona pilsētu un pagastu attīstības rezultāti;
- veikta SVID (Stiprās–Vājās–Iespējas–Draudi) analīze;
- veikta kopējā faktoranalīze un apdzīvojuma faktoranalīze;
- analizēti un ieteikti pierobežas stratēģiskās attīstības mērķi, kas samazinātu problēmu draudus un uzlabotu vietējo pašvaldību darbību.

Darbu veido trīs daļas. Darba kopējais apjoms, neskaitot pielikumus, ir 165 lapas datorrakstā. Darbā ir iekļautas 55 tabulas, 9 attēli. Bibliogrāfiskajā sarakstā iekļauti 126 izmantotās literatūras avoti.

Pētījuma veikšanas periods:

Pētījums par Latvijas pierobežas problēmu apzināšanu un vietējo pašvaldību darba uzlabošanu, analīzi un risinājumu variantiem tika veikts no 2000.-2007. gadam. Atsevišķi problēmu jautājumi pētīti garākā vai īsākā periodā.

Aprobācija:

Ar pētījumu galvenajām izstrādātnēm autors ir iepazīstinājis plašu interesentu loku:

1. Zinātniskā darba veikšanas procesā sagatavoti un publicēti 7 zinātniskie raksti latviešu un angļu valodās:

- Ikšelis A. Latvijas pierobežas reģiona pilsētas pašvaldības problēmas // *Ekonomikas un vadības zinību attīstības problēmas, II*: LU zinātniskie raksti, 636. sējums. ISSN 1407-2157. Rīga, 2001, 150.-156. lpp.
- Ikšelis A. Anketāciju pamatprincipi un analīze pierobežas reģiona pašvaldībā // *Ekonomikas un vadības zinību attīstības problēmas, IV* : LU zinātniskie raksti, 647. sējums. ISSN 1407-2157. Rīga, 2002, 303.-309. lpp.
- Ikšelis A. Promotion of business in the regions deserving of special support // *Research for Rural development 2002*: Latvia Univeristy of Agriculture, International Scietific conference proceedings, ISBN 9984-596-54-0, Jelgava, 2002, 151.-156. lpp.
- Ikšelis A. Pierobežas reģiona uzņēmējdarbības attīstības galvenās problēmas un risinājumi // *Uzņēmējdarbība un tās tiesiskā vide: procesi, tendences, rezultāti*: Biznesa augstskolas „Turība”, Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums, ISBN 9984-609-93-6, Rīga, 2002, 108.-112. lpp.
- Ikšelis A. Pašvaldību loma izglītības iestāžu attīstībā // *Sustainable development. Culture. Education*: Daugavpils University, Faculty of Pedagogy and Psuchology, International Conference proceedings JTET, ISSN 1407-8724, Daugavpils, 2003, 100.-105. lpp.

- Ikšelis A. Six to sixteen year-old pupils abstract thinking in visual art in art school in Latvia // *Educational psychology*: Vilnius Pedagogical University, Department of Educational Psychology, ISSN 1392-639X, 2005, Vilnius, 42.- 45. lpp.
- Ikšelis A. Latvijas un Igaunijas pierobežas iedzīvotāju izglītības un nodarbinātības faktori // *Statistikas un pārvaldes problēmas 2007*: Latvijas Statistikas institūta VI zinātnisko rakstu krājums, Rīga, 2007, (raksts pieņemts publicēšanai).

2. Pētījuma rezultāti izmantoti mācību procesā, lasot lekcijas un vadot seminārus SIA Latvijas – Igaunijas institūts, kā arī piedaloties zinātniskajās konferencēs un uzstājoties ar ziņojumiem:

- II starptautiskajā Latvijas- Igaunijas sadarbības konferencē, 2000.g. 3. aprīlī, Valgā (Igaunijas Republikā).
- Latvijas Universitātē, Ekonomikas un vadības fakultātē 59. zinātniskajā konferencē, 2001.g. februārī, Rīgā.
- Latvijas Universitātē, Ekonomikas un vadības fakultātē 60. zinātniskajā konferencē, 2002.g. februārī, Rīgā.
- Starptautiskajā zinātniskajā Biznesa augstskolas „Turība” konferencē „Uzņēmējdarbība un tās tiesiskā vide: procesi, tendences un rezultāti”, sekcijā Pašvaldība, reģionālā attīstība un nodokļu loma tās veicināšanā, 2002.g. 12. aprīlī, Rīgā.
- Starptautiskajā zinātniskajā Latvijas Lauksaimniecības Universitātes konferencē „Research for rural development 2002”, sekcijā Ekonomika, 2002.g. 22.-24. maijs, Jelgavā.
- III starptautiskajā Latvijas – Igaunijas sadarbības konferencē „Kā robežu no šķēršļa pārvērst par priekšrocību. Realitāte un Eiropas Savienības pieredze”, 2002.g. 29. novembrī, Valgā, Igaunijas Republikā.
- I starptautiskajā zinātniskajā Daugavpils Universitātes konferencē „Journal of teacher education and training”, sekcijā Pašvaldības un izglītības iestādes, 2003.g. 11.-14. maijā, Daugavpilī.
- V gadskārtējā starptautiskajā Banku augstskolas konferencē „Ilgspejīgas attīstības priekšnoteikumi: jauni izaicinājumi un perspektīvas, sekcijā Ekonomika un izglītība, 2003.g. 11.-12. septembrim, Rīgā.
- Starptautiskajā zinātniskajā Viļņas Pedagoģijas Universitātes konferencē „Izglītība un ekonomiskie procesi”, 2004.g. 11.-12. aprīlī, Viļņā.

- VI International TelAviv University, Carnegie-Rochester Conferenc “Series on Public Policy”, 2006.g. 4.-6. decembrī, Telaviā
- Starptautiskajā konferencē “Valka, Valga un Eiropas Savienības 50 gadi”, 2007.g. 9. martā, Valkā.

PROMOCIJAS DARBA PAMATSATURS

1. Galvenie pierobežas teorētiskie un strukturālie aspekti

1.1. Pierobežas pamatjēdzienu skaidrojums

Pētījumā tiek lietoti vairāki pamatjēdzieni. Autors ir pierādījis, ka tos pašlaik izprot dažādi, jo to nosaka sabiedrībā izveidojušies priekšstati, kā arī lietojums tiesību aktos.

Pierobežas pamatjēdzieni ir: pierobežas reģions jeb teritorija, pierobeža, pierobežas josla, valsts robežjosla, pārrobežu sadarbība, attīstība.

Pēc autora domām, valsts pierobežu pārstāv divas valsts interešu līnijas:

- valsts robežas aizsardzība, kas ir noteikta un vairāk noslēgta darbība, kas cieši saistīta ar valsts drošības struktūrām;
- attīstības plānošana, kas saistīta ar pašvaldībām.

Pētījumu gaitā īpašu uzmanību nācās pievērst vairākiem jēdzieniem, to noskaidrošanai un saskaņošanai. Pēc autora domām, visvairāk pielietotais jēdziens ir pierobežas reģions jeb teritorija. Tam ir vairākas nozīmes atkarībā no lietošanas jomas. Ikdienas sarunu valodā tas atspoguļo priekšstatus, nevis konkrētu definētu teritoriju. Šī izpratne neattiecas uz stratēģisku saturu, bet tā jāņem vērā, veidojot sabiedrības izpratni un attieksmi:

- pierobeža reģionālās attīstības politikā norāda uz problēmu, tās specifiku saistībā ar vietas atrašanos pie valsts robežas. Šajā izpratnē svarīgs ir problēmu saturs, to dažādība un būtība, nevis teritoriālā izpausme vai teritorijas lielums un robeža. Tas var būt gan administratīvais rajons, gan plānošanas reģions. Jo lielāka ir šī iedomātā teritorija un jo tālāk tā atrodas no valsts robežas, jo mazāk nozīmīgas ir specifiskās pierobežas attīstības problēmas;
- Ministru kabineta noteikumos definēts pierobežas reģions kā teritorija fiksētās robežās. Tas ir lineārs reģions, izveidots noteiktu funkciju pildīšanai. Vienu reģiona robežu veido valsts robeža ar kaimiņvalstīm - Latvijas Republikai tās ir četras, otru – Ministru kabineta noteikumos nosaukto pagastu administratīvās robežas.

Pēc 1996. gada Ministru kabineta noteikumiem Nr. 247 [17] pierobežas reģions ir nosauktie pagasti un pilsētas kopumā, neņemot vērā to izvietojumu un atrašanos gan dažādos kultūrvēsturiskos novados un dabas rajonos, gan administratīvajos rajonos.

Katram pierobežas reģionam ir raksturīga iekšējā daudzveidība, apstākļu atšķirības dažādās vietās.

Autors secina, ka pēc teritorijas izpausmēm pierobežas teritorija ir lineārs un tā ietvaros kā segmenti izdalās atšķirīgi posmi, ko var noteikt pēc piederības administratīvajiem rajoniem vai arī nodalīt pēc citām pazīmēm. Šo posmu detalizēta izpēte un attīstības iespēju meklējumi ir katra administratīvā rajona vai plānošanas reģiona attīstības plāna sastāvdaļa. Šeit lietderīgi būtu runāt par pierobežas apvidiem, kas ir tā daļa, jeb segments no vienotā pierobežas reģiona, kas atrodas konkrētā rajona vai plānošanas reģiona robežā.

Pētījumā pierobeža apskatīts kā veselums, akcentējot vienu zonu ar tās iekšējo struktūru, teritoriālās atšķirības analīzi, analizējot vietējo pašvaldību un pagastu, un pilsētu griezumā, izmantojot statistikas datus, anketācijas materiālus un aprēķinātos rādītājus.

Lietojot jēdzienu “pierobežas” daudzskaitlī, tiek uzsvērtā konkrētu pierobežas pagastu un pilsētu saistība ar Latvijas dabas un kultūrvēsturiskajiem reģioniem, kā arī administratīvajiem rajoniem un plānošanas reģioniem. Taču tādā gadījumā būtu jālieto konkrēts vietvārds, kas norāda uz šo saikni.

Pierobežas josla saskaņā ar Latvijas Republikas valsts robežas likuma 18. pantu [8] ir pierobežas sastāvdaļa: josla gar robežu, ne platāka par 2 km. Šajā joslā noteikti ierobežojumi, kas attiecas uz fiziskām un juridiskām personām. Tie nepieciešami, lai samazinātu vai novērstu draudus valsts robežas drošībai un nepieļautu tādu situāciju rašanos, kas varētu skart kaimiņvalstu intereses.

Ar Latvijas Republikas valsts robežas likumu [8], starpvalstu līgumiem un Ministru kabineta noteikumiem [17] ir noteikta valsts robežas josla, kas ir 5–6 m plata josla gar valsts robežu.

Autors secina, ka attīstība ir plaši lietots jēdziens. Ar to saprotamas sabiedrībā akceptētas pozitīvas izmaiņas, kas attiecas uz konkrētu pašvaldības vai teritorijas plašākā izpratnē saimniecisko, sociālo un kultūras dzīvi, ietekmējot katra cilvēka dzīvi un labklājību.

1996. gadā pieņemtā Latvijas reģionālās attīstības politiskā koncepcija [55] nosaka, ka attīstības pamatā ir sabiedrības ieinteresētība un gatavība noteikt attīstības virzienus, soļus un līdzekļus izvirzīto mērķu sasniegšanai. Šī procesa nodrošinājums ir attīstības plāns. Pēc pastāvošās kārtības attīstības plānus Latvijā izstrādā vietējās pašvaldības un, reģionālā līmenī - rajonu pašvaldības. Pēdējos gados izveidojušies vairāki plānošanas reģioni, kas izstrādā attīstības plānus plašākām teritorijām, parasti vairāku rajonu apvienībām.

Pēc autora domām, pierobežu attīstības problēmu kontekstā ir jāprecizē jēdziens „sadarbība”. Eiropas Savienībā notiek dažādas aktivitātes, lai mazinātu valsts robežu negatīvo ietekmi. Par svarīgu instrumentu šī jautājuma risināšanā ir atzīta pārrobežu

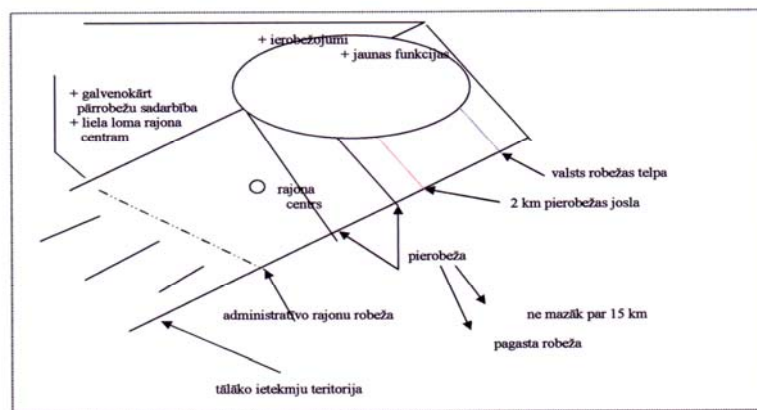

sadarbība, kas ir iespēja risināt pierobežas teritoriju iedzīvotāju ikdienas problēmas. Pārrobežu sadarbība ir tiešā sadarbība starp reģioniem, kas atrodas abpus robežai – kaimiņos. Šī sadarbība aptver visas dzīves jomas starp pašvaldībām, nevalstiskajām organizācijām, iedzīvotājiem. Sadarbība orientēta uz pastāvīgu un ilglaicīgu darbību.

Starpreģionālās sadarbības mērķis ir veicināt praktiskās un teorētiskās pieredzes apmaiņu noteiktās jomās. Tā ir sadarbība starp reģionālajām un vietējām pašvaldībām, neatkarīgi no tā, vai tās atrodas pierobežā vai ne. Sadarbība parasti orientēta uz atsevišķām jomām, arī iesaistīto loks ir šaurāks.

Starpsvalstu līmeņos veidojas tā saucamās transnacionālās sadarbības, kas izpaužas starp valstīm galvenokārt kādas īpašas problēmas ietvaros un parasti nesaistās ar konkrētām teritorijām. Tās realizācija ir orientēta uz vidēja un ilgāka laika perspektīvu.

Autors secina, ka līdz ar to sadarbībai var būt vismaz trīs līmeņi, atšķirīgi mērķi, raksturs un instrumenti. Šos trīs sadarbības līmeņus nevar lietot kā sinonīmus. Pierobežas teritoriālās struktūras shēma.

1.1. attēls

2006. gada Latvijas pierobežas teritorijas struktūras 2006. gadā

Avots: 66, A. Mellumas un autora pētījums, 2006, dati atjaunoti: 17.01.2007

Pētījums parāda, ka pierobežas iekšējo struktūru lielā mērā nosaka kopējās Latvijas reģionālās īpatnības. Būtībā tas apstiprina pieņēmumu, ka pierobeža kā funkcionāls teritoriāls veidojums it kā pārklājas tiem reģionālajiem veidojumiem, kas saistās ar dabas, sociālekonomisko un kultūrvēsturisko apstākļu dažādību. Tādēļ jebkurā vietā pierobežas attīstība nesaraunami saistīta ar rajonu un vietējo pašvaldību attīstības plāniem un iespējām.

Jāakcentē, ka pierobežas tieša sasaiste ar pagastu administratīvajām robežām pašlaik satur nenoteiktības momentu, jo vietējo pašvaldību teritoriālās reformas realizācija var pilnībā pārveidot pašreizējo pierobežas konfigurāciju un robežas.

1.2. Pierobežas vispārējā informācija

Latvijas Republikas sauszemes robežas garums ir 1351 km, tajā skaitā ar Igaunijas Republiku – 343 km, Lietuvas Republiku – 571 km, Krievijas Federāciju - 276 km, Baltkrievijas Republiku – 161 km [32].

Uz valstu pierobežu attiecas vairāki likumdošanas akti [3, 8, 12, 17, 21], kas nosaka kārtību, kādā veicamas noteiktas darbības, kā arī ierobežojumus, kas saistīti ar valsts drošību. Pēc autora domām, no attīstības viedokļa būtiski noskaidrot likumu un noteikumu iespējamo veicinošo vai ierobežojošo ietekmi, lai varētu paredzēt kompensējošus pasākumus.

1994. gada 27. oktobrī tika pieņemts likums „Latvijas Republikas valsts robežas likums” [8] un ir spēkā no 1994. gada 24. novembra ar grozījumiem, kas izsludināti vēlākos gados, un Ministru kabineta noteikumi “Latvijas Republikas pierobežas režīma un pierobežas joslas režīma noteikumi”. Sākotnēji spēkā bija 1996. gadā pieņemtie noteikumi Nr. 247, bet kopš 2002. gada 4. novembra – tāda paša nosaukuma noteikumi Nr. 499. Atbilstīgi Ministru kabineta noteikumiem pierobežā ietilpst 118 pašvaldības. To kopējā platība ir 12755 kvadrātkilometri, kas ir gandrīz 20% no Latvijas teritorijas. Iedzīvotāju skaits pierobežas pašvaldībās 2002. gada vidū bija 166 087 jeb 7,1% no Latvijas iedzīvotāju kopskaita.

Šī likuma 1. pantā definēta valsts robeža, bet 2. pantā – tās noteikšana un apsardzības nodrošināšana. Robežas apsardzība ir specifiska pierobežas joslas funkcija. Par valsts robežu liecina dabā izvietotās robežzīmes, kuru formu, izmērus un uzstādīšanas kārtību nosaka Ministru kabinets, pamatojoties uz starpvalstu līgumiem.

Likuma 6. pantā definēts valsts robežas režīms, bet 7. pantā – valsts robežas josla. 11. pantā noteikta robežkontroles kārtība. Tā tiek organizēta Ministru kabineta un starpvalstu līgumos noteiktajos robežkontroles un robežpārejas punktos. 13. pantā savukārt noteikts robežkontroles punktu režīms. Tādējādi var uzskatīt, ka robežkontroles un robežpārejas punkti ir nozīmīga pierobežas joslas teritoriālā struktūrvienība.

Valsts robežu robežkontroles punktos atļauts šķērsot visu valstu iedzīvotājiem, bet robežpārejas punktos – tikai Latvijas Republikas un blakus esošās valsts iedzīvotājiem. Robežas apsardzi realizē Valsts robežsardze.

Valsts robežsardzei ir 9 teritoriālās pārvaldes [skat. 1. attēlu]. Saskaņā ar Latvijas parakstītajiem starptautiskajiem līgumiem un valdības lēmumiem, noteiktas 87 robežas šķērsošanas vietas, to skaitā 16 robežkontroles punkti uz autoceļiem.

Pēc Valsts robežsardzes datiem 2003. gadā Latvijā uz autoceļiem darbojās 15 robežkontroles punkti un 31 robežpārejas punkti [skat. 2. attēlu].

Saskaņā ar Latvijas Republikas valsts robežas likuma 19. pantu izdoti Ministru kabineta noteikumi Nr. 247, kas stājās spēkā 1996. gada 10. jūlijā – Latvijas Republikas pierobežas režīma un pierobežas joslas režīma noteikumi [17]. To mērķis ir radīt valsts robežas apsardzībai nepieciešamos apstākļus. Līdzīgi noteikumi jau bija pieņemti 1994. gadā [110]. Minētajos noteikumos definēta valsts robeža, kas aptver robežai tuvējos pagastus un pilsētas. 2007. gadā pierobežas teritorijā ietilpst 119 pašvaldības: 8 pilsētas, 7 pilsētas ar lauku teritoriju un 104 pagasti no 15 administratīvajiem rajoniem [110].

Pierobeža dabā tiek iezīmēta ar norādes zīmēm.

Īpašas pierobežas režīma prasības ir šādas:

- cietumu un psihoneiroloģisko ārstniecības iestāžu izvietošana jāsaskaņo ar Valsts robežsardzi;
- visu valsts un pašvaldību institūciju koordināciju valsts robežas apsardzības jautājumos veic Valsts robežsardze [17].

Pierobežas joslas platums ir 2 km no valsts robežas. Arī šīs joslas robežu dabā iezīmē ar redzamām zīmēm [17].

Pierobežas joslas režīms paredz daudz vairāk prasību, arī ierobežojumus vietējiem iedzīvotājiem un tūristiem. Tiek prasīta saimnieciskās darbības saskaņošana ar Valsts robežsardzi. Tas attiecas uz zemnieku saimniecībām, ceļu uzturēšanas darbiem, celtniecību, komercdarbību. Tādējādi 2 km platajā pierobežas joslā faktiski pastāv attīstības ierobežojumi, kas saistīti ar valsts robežas aizsardzības mērķiem.

Kopējā pierobežas platība ir 12755 km² jeb 19,7% no valsts teritorijas, iedzīvotāju skaits 177 tūkst. Tas 2003. gadā ir 7,1% no valsts iedzīvotāju kopskaita [112].

Robežkontroles un robežpārejas punktu saistība ar pierobežas pašvaldību teritorijām un to izvietojumu ir nevienmērīga, ko var izskaidrot ar ceļu tīkla konfigurāciju. Tikai 35% pierobežas vietējo pašvaldību atrodas robežkontroles un robežpārejas punkti.

Valsts robežas apsardzību paredzēts attīstīt tā, lai samazinātu nelikumīgu robežu šķērsošanu, nelegālo imigrantu un citu nevēlamu elementu iekļūšanu Latvijā, nepieļautu nozagto transportlīdzekļu izvešanu no Latvijas, novērstu kontrabandas preču, nelegālo ieroču, narkotisko, toksisko un radioaktīvo vielu tranzītu caur Latvijas teritoriju.

Pareizi nosakot mērķus un izstrādājot rīcības koncepciju robežkontroles punkti ar savām daudzveidīgajām funkcijām var kļūt par pagastu attīstības veicinātājiem. Robežkontroles

punktu teritorijās darbojas valsts dienesti – Valsts ieņēmumu dienesta muitas iestādes, Sanitārā robežinspekcija, kā arī darbošanās atļauju saņēmušie komercuzņēmumi.

Atļaujas izsniedz, pamatojoties uz Ministru kabineta noteikumiem Nr. 208 [110]. (Noteikumi par atļauju izsniegšanu uzņēmējdarbības veikšanai uzņēmumiem (komercdarbība), kas sniedz pakalpojumus valsts robežu šķērsojošām personām sauszemes (autoceļu) robežkontroles punktos). Šie noteikumi izdoti saskaņā ar Latvijas Republikas valsts robežas likuma 25. pantu un ir spēkā no 1995. gada 26.jūlija [17]. Tie nosaka kārtību, kādā tiek izsniegtas atļaujas komercdarbības veikšanai, kā arī prasības attiecībā uz komercuzņēmumiem. Komercuzņēmuma darbība robežkontroles punktos ir pakļauta tajos noteiktajam režīmam.

Atļaujas komercdarbības veikšanai robežkontroles punktu teritorijā izsniedz Valsts ieņēmumu dienesta Muitas departaments, robežsargu brigāde un attiecīgā administratīvā rajona padome. Noteikumu 11. punktā paredzēts, ka rajona padome var slēgt līgumus ar komercuzņēmumiem par pašvaldību pierobežas infrastruktūras attīstības veicināšanu [110].

1999. gada 18.maijā Valsts ieņēmumu dienests un Valsts robežsardze vienojās par pagaidu kārtību atļauju izsniegšanai komercuzņēmumiem, kas sniedz pakalpojumus sauszemes robežkontroles punktos. Tā pēc satura līdzīga Ministru kabineta noteikumiem Nr. 208 [110], taču nav minēta rajonu pašvaldību padomju dalība.

Saskaņā ar Latvijas Republikas likumu „Par zemes privatizāciju lauku apvidos” [110], kas ir spēkā no 1992. gada 1. septembra un likumu ” Par reformu Latvijas Republikas pilsētās” [110] (attiecīgi 29. un 21. pants), valsts pierobežas joslā ir ierobežotas iespējas iegūt zemi īpašumā.

Īpašas saistības pierobežas joslā paredz starpvalstu līgumi, kas jau noslēgti un ko paredzēts noslēgt ar kaimiņvalstīm par ietekmes uz vidi novērtējumu pārrobežu sadarbības kontekstā. Šāds līgums 1998. gada 14. martā ir noslēgts starp Latvijas Republikas valdību un Igaunijas Republikas valdību. Līgums attiecas uz darbībām 15 km joslā uz abām pusēm no kopējās robežas, un tā pielikumā konkretizēti darbību veidi. Tā piemēram, ietekmes uz vidi novērtējums nepieciešams, ja tiek plānota:

- autoceļu vai dzelzceļu būvniecība pa jaunu vietu neatkarīgi no posma garuma;
- iekārtu, kas paredzētas atkritumu sadedzināšanai vai ķīmiskai apstrādei, kā arī toksisko un bīstamo atkritumu glabāšanai, celtniecība;

- ūdens objektu regulēšana šādās upēs: Rūja, Gauja, Vaidava, Pededze, Pedele, Ohne un Melnupe;
- mitrāju nosusināšana vairāk nekā 500 ha platībā;
- kailcirtes vairāk nekā 10 ha platībā, kā arī kailcirtes 0,5 km zonā no kopīgās robežas, ja pretējā pusē ir īpaši aizsargājamās vai vērtīgās dabas teritorijas;
- zemes dziļu resursu ieguve, ja skartā teritorija ir lielāka nekā 5 hektāri [110].

Pierobežas joslas vietējo pašvaldību funkcijās ietilpst to jautājumu kārtošana, kas saistīti ar vienkāršoto robežas šķērsošanu saskaņā ar starpvalstu līgumiem. Apstākļi, ka Latvijas pierobežas problēmām periodiski samērā ilgi pievērsta uzmanība, var liecināt gan par to, ka tādas pastāv, gan arī par to, ka nav atrasta atbilstīga pieeja to risināšanai. Iespējams, tieši sabiedrības integrācija tās plašākā izpratnē varētu būt vienojošais skatījums. Tā kā agrāk veiktā pierobežas izpēte saistījās ar tās attīstības stratēģijas izstrādes ideju, tad arī uzmanība tika pievērsta tai informācijai, kas nepieciešama attīstības priekšnosacījumu skaidrošanai un attīstības plānu izstrādei reģionālā un vietējā līmenī. Piedalīšanās LR Tieslietu ministrijas un Latvijas Pašvaldību savienības projektā “Izpratnes veidošana par integrācijas politikas lomu pašvaldības ilgtspējīgā attīstībā” [104] lika pievērst uzmanību citādi informācijai, kas vairāk saistīta ar sabiedrību, cilvēkresursiem un to attīstību. Tādējādi rodas iespēja pierobežas situāciju vērtēt dažādos skatījumos, tomēr orientējoties uz sabiedrības integrācijas problēmām – gan etniskā, gan sociālā, gan attīstības kontekstā.

1.3. Pierobežas problēmu izpēte Latvijā

Mūsu valstī interese par pierobežas attīstību un problēmām aktualizējās pēc Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas izveidošanas. No 1994.–1996. gadam tika pasūtīti vairāki pētījumi, kuru mērķis bija noskaidrot **kopējo** pierobežas situāciju, lai varētu uzsākt likumu un stratēģisku dokumentu, to skaitā „Reģionālās attīstības politikas koncepcijas” [55] un „Lauku attīstības programmas” izstrādi.

Autors secina, ka pierobežas reģiona īpatnībām pirmā savos pētījumos pievērsa uzmanību I. Markusa [61,62,63]. Pētījumos autore par pierobežu pieņēma pagastu joslu, kam ir robeža ar kādu no ārvalstīm, kā arī pagastu joslu gar Baltijas jūru un Rīgas līča krastu. Šādi arī pierobeža interpretēta 1993. gadā veiktajos P. Eglītes pētījumos [32].

1994. gadā tika pieņemti pirmie Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi par valsts pierobežu un tās režīmu, kas būtībā nodalīja pierobežu kā mērķa reģionu. Pēc autora domām, mērķis šajā gadījumā bija valsts drošības stiprināšana. Noteikumos uzskaitīti pagasti, pilsētas un pilsētas ar lauku teritoriju, kam ir tieša robeža ar kādu no ārvalstīm, taču noteiktā pierobeža vietām ir platāka nekā tikai viens pierobežas pagasts. Šeit nav norāde, kādēļ konkrētajiem pagastiem vai pilsētām noteikts pierobežas statuss.

Pēc autora domām, 1989. gadā, atjaunojoties pagastiem, vietējām pašvaldībām radās nepieciešamība pārkārtot statistikas informāciju. Statistikā informācija kļuva brīvi pieejama, un to vajadzēja izmantot, izvērtējot jauno situāciju.

Latvijas reģionālās attīstības plānošanas vajadzībām tika sastādīta karšu kopa, kas atspoguļotu situāciju 1994. gadā pagastu griezumā [67].

1996. gadā tika veikta visu Latvijas pagastu un pilsētu izpēte, balstoties uz statistikā materiāla bāzes. Pētījumos izmantota faktoranalīzes un klāsteranalīzes metodes [66]. Pēc autora domām, šis pētījums ļāva vērtēt atsevišķu pazīmju lomu reģionālās attīstības problēmu kontekstā, kā arī deva vērā ņemamu metodisku pieredzi. Balstoties uz datu statistisko analīzi, tika pamatots, ka pierobežu pagastu un pilsētu kopa būtiski atšķiras no pārējiem pagastiem un pilsētām. Tādēļ „Latvijas reģionālās attīstības politikas koncepcijā” [55] pierobeža ir izdalīta kā viens no problēmu reģioniem.

1997. gadā pierobežas īpatnējā situācija ar savu novietojumu un dažādiem ierobežojumiem tika izvērtēta, izstrādājot īpaši atbalstāmo reģionu atlases metodiku [126]. Īpaša uzmanība tika pievērsta sociālo un ekonomisko apstākļu dažādībai pierobežas joslā, bet 1998. gadā tika sākti pētījumi, kas bija tieši saistīti ar pierobežas attīstības stratēģijas izstrādi. Pētījumos tika akcentēts, kādā līmenī rajonos vai pagastos iespējams definēt pierobežas

problēmas. Pētījumus veica Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts, izmantojot statistiskās analīzes metodes [67]. Analīzē tika izmantotas 38 rādītāji no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes izdevumiem [112].

Pētījums atklāja, ka administratīvo rajonu līmenī pierobežas problēmas nevar definēt un ka rajonus nav lietderīgi uzskatīt par pierobežas reģioniem. Analīze, kas bija saistīta ar pagastu un atsevišķu pierobežas pilsētu līmeni, pierādīja, ka tieši šo vienību analīze atklāj ar pierobežas novietojumu saistītās problēmas.

Pētījuma datu apstrādē tika izmantota korelācijas analīzes metode un konstatēts, ka lineārā sakarība starp pierobežas faktoru un 21 pazīmi ir statistiski vērtīga. Ciešākās korelācijas rādītāji ir:

- iedzīvotāju skaits,
- pensionāru īpatsvars,
- transportlīdzekļu skaits,
- bezdarba līmenis.

Rādītāju atšifrējumā konstatējam, ka:

- iedzīvotāju skaits pierobežā krasi samazinās,
- pensijas vecuma iedzīvotāju skaits pierobežā strauji palielinās,
- kopējais jaunu transporta līdzekļu vienību skaits samazinās, bet palielinās lietoto transporta līdzekļu skaits,
- bezdarba līmenis darba spējīgo iedzīvotāju vidū pierobežā pieaug.

Autors secina, ka par pierobežas reģioniem vajadzētu uzskatīt pierobežas pagastus, jo to apstiprina arī A. Mellumas pētījums [66].

Pētījums atklāja, ka par pierobežas faktoru nozīmīgāks ir perifērijas faktors un ka sociālo un ekonomisko procesu rādītājus vairāk ietekmē attālums līdz Rīgai vai lielākajiem rajonu centriem nekā atrašanās pierobežā, jo abi šie faktori pārklājas, un to objektīvai nodalīšanai jālieto būtu ne tikai statistikas analīzes metode, bet cita analīzes metode [68].

Pētījumus turpināja Lauku jaunievedumu centrs un Reģionālo studiju centrs. Šajos pētījumos izmantota cita analīzes metode, izmantojot arī citu datu bāzi, tajā skaitā kartogrāfisko analīzi. Pēc autora domām, pētījuma primārais uzdevums bija izdalīt pierobežas reģionu joslas iekšējās atšķirības un tās izanalizēt [48]. 1999. gadā līdzīgu pētījumus veica arī Ungārijā un Polijā [61].

Latvijas Agrārās ekonomikas institūta speciālisti 1999. gadā veica pētījumu kompleksu pierobežas reģiona attīstības stratēģijas kontekstā, kā arī pētīja pārrobežu sadarbības veidus un uzkrāto pieredzi Latvijā [36].

Pārrobežas sadarbības problēmas no vietējās pašvaldības pozīcijām analizējuši 2001. gadā Valkas rajona padomes stratēģiskās plānošanas darbinieki [103]. Autors secina, ka visos pētījumos jautājums par pierobežas vides stāvokli akcentēts saistībā ar piesārņojuma pārrobežas pārnesi.

Autors no iepriekš veiktajiem pētījumiem darbā izmanto secinājumu par to, ka par pierobežas reģionu lietderīgi uzskatīt pagastu un pilsētu kopu, kas nodalīta 1996. gada Ministru kabineta noteikumos [110].

Pētījuma objekts bija pierobežas teritorijas pašvaldību kopa, ko veido 119 pagasti, pilsētas un pilsētas ar lauku teritoriju, bet īpaša uzmanība veltīta Valkas un Valgas pierobežas teritorijai.

Galvenais uzdevums bija noskaidrot pierobežas teritoriju kā veseluma iekšējās struktūras kvalitatīvās un teritoriālās izpausmes, to likumsakarības un ietekmi uz sociālekonomiskiem procesiem. Autoram šī analīze nepieciešama, lai saprastu pašu pierobežas dažādību, attīstības priekšnoteikumus un problēmu daudzveidību un risinājums pierobežā. Iegūtā informācija ir nepieciešama, lai motivētu attīstības stratēģijas uzbūvi un saturu Latvijas pierobežas teritorijā.

1.4. Pierobežas Latvijā un Eiropā

Pēc autora domām, Latvijas pieredze rāda, ka īsos vēsturiskos laika sprīžos robežu konfigurācijas var mainīties. Tas notiek politisku notikumu ietekmē.

Vairāk kā piecdesmit gadu Latvijas robeža gar Baltijas jūru bija kādreizējās Padomju Sociālistisko Republiku Savienības rietumu robeža. Šeit tika realizēta īpaša politika, kas skāra arī vietējos iedzīvotājus. Robeža starp bijušajām savienotajām republikām bija nosacīta, piemēram, starp Igaunijas Padomju Sociālistisko Republiku un Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku. Pašreiz situācija ir mainījiesies un ir pavisam atšķirīga. Pastāv robežu šķērsošanas nosacījumi, kas pierobežas iedzīvotājiem radījuši šķēršļus ekonomiskās un sadzīves darbībām. Pēc autora domām, tas veido problēmu kompleksu ar izteikti psiholoģiskas dabas akcentiem.

Latvijā 20. gadsimta 90. gadu sākumā interese par pierobežu atjaunojās pēc valstiskās neatkarības atgūšanas. Tika pieņemti vairāki tiesiskie akti par valsts robežas šķērsošanu un pierobežas joslu. Parādījās jēdziens „pierobežas reģions”. Tas gan vairāk tika saistīts ar reģionālās attīstības iecerēm un praktiskās darbības plānošanu šajos reģionos.

Pēc autora domām, pierobežas problēmas Latvijai ir diezgan līdzīgas salīdzinājumā ar bijušo Austrumeiropas valstu situācijām. Tas saistīts ar kādreizējo tautsaimniecības centralizētās vadības un plānošanas rezultātiem, kas noveda pie vietējo iedzīvotāju, sevišķi jaunu cilvēku aizplūšanas no pierobežas teritorijām uz centrāliem apvidiem. Sekas bija iedzīvotāju sastāva novecošanās, kā arī nacionālā sastāva izmaiņas valsts politikas sekmētas citu nacionalitāšu iedzīvotāju noņemšana uz dzīvi viņu nacionālām īpatnībām svešos reģionos, balstot to ar tautsaimniecības attīstībai nepieciešamajiem procesiem.

No 1994. gada, ar grozījumiem vēlākos gados, Latvijas robežu un pierobežas tiesisko statusu nosaka „Latvijas Republikas valsts robežas likums” [8]. Latvijas Republikas Ministru kabineta 1996. gada 2. jūlijā pieņemtie noteikumi Nr. 247 „Latvijas Republikas pierobežas režīma un pierobežas joslas režīma noteikumi” [17] – nodala pierobežu kā ģeogrāfisku teritoriju, nosaucot tajā ietilpstošas pilsētas un pagastus. Šie noteikumi akcentē, ka pierobeža ir divu kilometru attālumā no robežas un šī visa teritorija ir pierobežas josla.

1997. gadā „Latvijas reģionālās attīstības politikas koncepcijā” [55] pierobeža pirmo reizi tiek oficiāli nosaukta starp problēmu reģioniem. Sāktie pētījumi parādīja [61], ka pagasti, kas ar Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumiem nodalīti kā valsts pierobeža, pēc vairākām pazīmēm būtiski atšķiras no pārējiem pagastiem. Autors ir pierādījis, ka

pierobežu pagastos un pilsētās pastāv attīstības problēmas, kas saistāmas tieši ar to novietojumu. Turklāt Latvijas Republikas teritorijas konfigurācija, ceļu un apdzīvoto vietu tīkls nosaka, ka lielā teritorijas daļā veidojas nomales efekts, kas pastiprina pierobežas novietojuma tiešo ietekmi. Tādēļ šo teritoriju attīstības plānošanai un vadīšanai nepieciešama īpaša pieeja [63].

Vairāku gadu periodā veiktā analīze liecina, ka kopumā teritoriālās atšķirības Latvijā palielinās. It īpaši tas vērojams Latvijas pierobežā. Pastāvošās teritoriālās sociālekonomiskās attīstības līmeņa ievērojamās atšķirības un nevienmērīgās attīstības tendences pamato to, ka nepieciešama mērķtiecīga valsts darbība – reģionālās politikas īstenošana, kas nodrošina visas valsts teritoriju attīstību.

Sākot ar 1996. gadu, arī Latvijas pierobežu pagastu un pilsētu pašvaldībās aktivizējusies katras pašvaldības attīstības plānošana [88]. Attīstās pārrobežu sadarbība, veidojas īpašas sadarbības institūcijas.

1998. gada 16. oktobrī Latvijas Republikas Saeima pieņēma likumu „Par Eiropas pamatkonvenciju un teritoriālo kopienai vai pārvaldes institūciju pārrobežu sadarbību un tās papildprotokolu” [12]. Konvencija Latvijā stājās spēkā 1999. gada 2. martā un pavēra iespējas starpvalstu nolīgumu slēgšanai un sadarbības veicināšanai.

Jau no 1996. gada darbojas Latvijas Republikas, Igaunijas Republikas un Krievijas Federatīvās Republikas pierobežu reģionu sadarbības padome [100]. Šīs padomes iniciatori bija Alūksnes un Balvu rajonu padomes. Vēlāk šajā padomē sāka savu darbību Valkas un Ludzas rajona padomes.

Līdzīga reģionālās sadarbības padome tika izveidota starp Latvijas Republiku, Lietuvas Republiku un Baltkrievijas Republiku. Šeit darbojas Daugavpils un Krāslavas rajonu padomes, Rēzeknes un Daugavpils pilsētu domes un Latgales attīstības padome.

Sākot ar 1996. gadu darbojas Valkas un Valgas sadarbības grupa, kurā līdzdarbojas arī Zviedrijas pilsētas Haparandas un Somijas pilsētas Tornio pārstāvji. Šīs sadarbības galvenais mērķis ir robežu šķērsošanas problēmu risinājumi, pilsētas attīstības plānošana, vides aizsardzības jautājumi, kā arī kultūras un sporta attīstība [102].

Autors secina, ka Eiropas Savienības *Phare Credo* projektu programmas ietvaros Latvijas Republikā ir izveidotas trīs robežu komitejas:

- Latvijas Republikas – Igaunijas Republikas reģionālā robežu komiteja,
- Latvijas Republikas – Krievijas Federatīvās Republikas – Baltkrievijas Republikas reģionālā robežu komiteja,

- Latvijas Republikas – Lietuvas Republikas reģionālā robežu komiteja [101].

Šajās komitejās darbojas minēto pierobežas administratīvo rajonu pašvaldību speciālisti.

Komiteju izveidošanas mērķis bija:

- labu kaimiņattiecību un sociālās stabilitātes veicināšana,
- pierobežas reģionu pašvaldību sadarbības veicināšana,
- attīstības un sadarbības procesu decentralizēšana,
- pārrobežu sadarbības attīstīšana,
- tālākās sadarbības priekšlikumu sagatavošana [98].

Latvijā 2004. gadā reģionālās politikas pamatnostādņēs pie terminu skaidrojumiem min, ka valsts reģionālās attīstības atbalsta instrumenti ir nacionālās reģionālās attīstības padomes apstiprinātās valsts politikas programmas, kas tieši ir vērstas uz reģionālās attīstības mērķu sasniegšanu. 2004. gada laikā Nacionālā reģionālās attīstības padome kā reģionālās attīstības atbalsta instruments nav apstiprinājusi nevienu programmu, līdz ar to formāli uz 2005. gada sākumu Latvijā nav valsts reģionālās attīstības atbalsta instrumenta, bet tas ir nepieciešams, lai varētu veikt reģionālās politikas uzraudzību un novērtēšanu. Pašvaldībām ir pieejamas vairākas programmas, kas paredz reģionu attīstību:

- Īpaši atbalstāmo teritoriju programma;
- Mērķdotāciju teritorijas plānošanai;
- Atbalsts plānošanas reģionu attīstības aģentūrām;
- Valsts atbalsta programma novadu infrastruktūras attīstībai;
- Mājokļu attīstības programma;
- Valsts investīciju programmas pašvaldību daļa;
- *ES Phare 2001 ESK*;
- *ES Phare 2003 ESK*;
- *ES Phare 2002* Projektu sagatavošanas fonds;
- *ES Phare (2001; 2002; 2003) CBC*;
- *INTERREG* [85].

Pēc autora domām, tā kā teritoriju attīstību lielā mērā ietekmē dažādu nozaru un jomu attīstība tajās un attiecīgi- investīcijas teritorijās, tad svarīgi, ka nozaru un jomu attīstība tiek plānota un īstenota arī teritoriāli.

Šobrīd lielākās valsts investīcijas ir saistītas ar ES struktūrfondu apgūšanu. Pēc autora domām, 2002.-2006. gadu programmēšanas periodā Latvijas attīstības plānā paredzētās aktivitātes nav pietiekoši saistītas ar reģionālo politiku un reģionālo attīstību. Tāpēc

Nacionālajā attīstības plānā 2007.-2013. gadiem īpaši jāakcentē reģionālā politika, reģionu attīstības politika un nozaru attīstības politikas plānošanas momenti.

Šodien visperspektīvākā pašvaldību sadarbības organizatoriskā forma ir Eiroreģionu veidošana. Pašreiz Ziemeļaustrumeiropā uz valstu robežām pastāv vai atrodas veidošanas stadijā vairāk kā piecdesmit Eiroreģionu [92].

1.5. Eiropas Savienības reģionālā politika un Latvija

Pēc autora domām, attīstoties Eiropas Savienībai, tajā samazinās valstu loma, bet ir pieaugusi reģionu nozīme. Diemžēl zinātnieku un praktiķu vidū nav vienota jēdziena *régiōns* formulējums. Pasaules praksē ir pieņemts, ka par reģionu apzīmē lielu zemes virsmas daļu, kura pēc fiziski ģeogrāfiskām īpašībām vai cilvēka darbības rakstura ir atšķirīga no apkārtējām daļām.

Valsts teritorijas sadales kritēriji reģionos:

- normatīvie (normatīvi formālie);
- analītiskie (analītiski funkcionālie) [85].

Reģionus, kurus izveido noteiktu funkciju izpildei, paredzot nepieciešamos resursus un vadību, sauc par *normatīvajiem reģioniem*. Tos veido saskaņā ar politisku pieeju un tiem ir noteiktas teritoriālās robežas un administratīvās struktūras. Normatīvais reģions parasti lieto, kad jāaptver visa valsts teritorija.

Analītiskie reģioni tiek noteikti atbilstoši analītiskām prasībām. Pēc autora domām, analītiskais reģions ir arī valsts pierobeža - ģeogrāfiska telpa. Cilvēka ekonomiskās, kultūras un sociālās dzīve telpa, kuras dzīvi un attīstību ietekmē atrašanās pierobežā. Dzīvošanu pierobežā būtiski ietekmē dažādi ar valsts robežu un tās drožību saistīti ierobežojumi, un bieži vien dzīvošanu pierobežā dēvē par dzīvošanu pie „sienas” [66].

Autors secina, ka 1996. gadā Latvijas reģionālās attīstības politikas koncepcijā reģions bija definēts kā relatīvi viendabīga Latvijas teritorijas daļa, kuru vieno noteikta pazīme vai kopīga problēma. Latvijā uz šo brīdi ir noteikti pieci plānošanas reģioni, kas atbilst normatīvajiem reģioniem.

2002. gadā 21. martā pieņemtajā „Reģionālās attīstības likumā” [110] ar grozījumiem 2006. gada 22. jūnijā noteiktas īpaši atbalstāmās teritorijas, kurās ilgstoši saglabājas negatīvas ekonomiskās un sociālās attīstības tendences vai viena no šīm tendencēm, kas vairāk atbilst analītisko reģionu veidiem.

Ikdienas praksē bieži tiek lietoti termini „vietas” un „teritorijas”. Reģiona mērogam pretstatā ir *vieta*, kuru mēdz izprast kā cilvēka ikdienas darbības norišu telpu. Latvijas pierobežas pašvaldību vadītāju anketācijas dati uzrāda, ka cilvēku saistība ar vietu ir ļoti liela. Reģionālās attīstības politikā vieta nereti tiek ignorēta. Mainot teritoriālo iedalījumu, notiek sabiedriskās un personālās dzīves izmaiņas konkrētā vietā [85].

Teritorija ir telpas apzīmējums, kuras galvenā pazīme ir robežas, neatkarīgi no mēroga lieluma. Pie tam reģioni un vietas var būt teritorijas.

No funkcionālā viedokļa teritorijas iedala:

- politiskās jeb pārvaldes teritorijas;
- saimnieciskās jeb saimnieciskās vadības teritorijas;
- piederības jeb psiholoģiskās vai juridiskās piederības teritorijas [85].

Pirmie divi iedalījumi tiek saukti par *administratīvajām teritorijām*. Tās atšķiras pēc funkcijām, un tās sauc par politiski administratīvajām vai saimnieciski administratīvajām teritorijām.

Politiski administratīvās teritorijas atšķiras pēc to politiskās organizācijas formas:

- valsts pārvaldes teritorijas;
- pašvaldības teritorijas [85].

Teritorija vienmēr tiek uzskatīta kā viens no valsts pamatatribūtiem, kurā valsts savus politiskos mērķus un uzdevumus realizē publiskās pārvaldes teritoriālās organizācijas formā jeb *administratīvi teritoriālajā iedalījumā*. Tieši tāpēc teritorijas ir viens no pašvaldību elementiem.

Terminu *reģionalizācija* lieto, lai uzsvērtu reģionu nozīmes palielināšanu pasaules mērogā un tas saistīts ar racionalizāciju, sadarbību, decentralizāciju, efektivitāti un modernizāciju. Tam ir neapstrīdams sakars ar pašvaldību reformām [40].

1.6. Eiropas Savienības reģionus pārstāvošā pārvalde un reģionu veidošanas kritēriji

Lai sekmētu Eiropas reģionalizāciju, darbojas trīs lielas, nacionālajām valstīm pāri stāvošas organizācijas:

- Eiropas Reģionālā asambleja (*Assambly of European Regions – AER*), kas ir nevalstiska organizācija;
- Reģionu kamera (*Chamber of the Regions*) kā Eiropas Vietējo un Reģionālo varas iestāžu kongresa (*Congress of Local and Regional Authorities in Europe – CLRAE*) sastāvdaļa Eiropas Padomes ietvaros;
- Reģionu komiteja (*Committe of the Regions – CoR*) [59].

No Eiropas Savienības dibināšanas brīža Eiropa, kas sastāv no reģioniem, ir pieredzējusi dinamisku attīstību. Šis attīstības process ir novedis pie jaunām idejām attiecībā uz Eiropas reorganizāciju politiskajā, administratīvajā un teritoriālajā ziņā. Šī procesa neatņemama sastāvdaļa ir Eiropas reģionalizācija, kas nozīmē :

- lēmumu pieņemšanas trešā – Eiropas Savienības valstu reģionu līmeņa, attīstību un nostiprināšanu;
- jaunu reģionu veidošanas un esošo reģionu nostiprināšanas procesus Eiropas Savienības dalībvalstīs un kandidātvalstīs [85].

Mūsdienās ir daudz reģionālās ievirzes pētījumu un tajā pašā laikā arī visai pretrunīgas diskusijas par reģiona kā objekta pamatotību.

Eiropas reģionalizācija cieši saistīta ar reģionu eiropeizēšanas procesu, kas ir Eiropas Savienības integrācijas politikas neatņemama sastāvdaļa. Tas, ka paralēli Eiropas reģionalizācijai noris reģionu eiropeizēšanas process, nozīmē gan reģionu integrēšanu Eiropas telpā, gan reģionu piemērošanu Eiropas dzīves līmenim.

Eiropas Savienības reģionalizācijas procesa īstenošanas ceļi:

- reģionālās politikas attīstības turpināšana, izmantojot gan partnerību starp Eiropas Savienības Reģionālās politikas komisiju un individuāliem reģioniem, gan Eiropas Padomes ietvarus;
- reģionu aktīva līdzdalība Eiropas Savienības reģionu pārstāvošajās pārvaldes organizācijās;
- reģionālās kooperācijas attīstīšana, kas virzīta uz pastāvīgas sadarbības uzturēšanu starp Eiropas Savienības valstīs esošajiem reģioniem vidējā reģionālā mērogā problēmu risināšanai, nacionālo valstu valdībām atstājot Eiropas un globālā rakstura problēmu risināšanu [85].

Ikvienas valsts un reģiona robežas ir vēsturiski nosacītas. Tā Eiropas Savienības kontekstā reģionu veidošanās kritēriji ir:

Tradicionālie jeb pamatkritēriji:

1. ģeogrāfiskie – topogrāfiskie:

salas – Gotlande u.c.;

kalnu masīvi – Tirole u.c.;

krastu areāli - Ligurija u.c.

2. Vēsturiskie:

Saksija, Bavārija, Elzasa u.c.

3. Kulturāli – lingvistiskie:

Flandrija, Velsa, Elzasa, Vermlande u.c.

4. Politiskie:

Basku reģions, Dienvidtirole u.c.

5. Ekonomiskie:

Burgundija, Lombardija u.c.

6. Administratīvie:

Reinzeme – Palatine, Ziemeļreina- Vestfāle u.c. [59].

Eiropas Savienības reģionu atpazīšanas vispārējie kritēriji ir:

Pirmais - daudzas vidēja reģiona mēroga problēmas var risināt tikai trešajā – Eiropas Savienības valstu reģionu līmenī. Otrais – nacionālo valstu līmenis, tiek nodarbināts ar Eiropas un globālā līmeņa problēmām. Ceturtais – vietējo pašvaldību līmenis, nav pietiekami stiprs, lai risinātu vidējā reģionālā mēroga problēmas, saistītas ar reģionālo: ekonomisko plānošanu un attīstību, nodarbinātību, izglītību, sociālo aprūpi, kultūru, infrastruktūru u.c.

Pēc autora domām, lai labāk izprastu reģiona jēdziena saturu, pie kura turpmāk darbā pieturēsimies, izmantota Eiropas Reģionālās asamblejas dotā definīcija.

„Reģiona nosaukums ir jāattiecina uz tādu pārvaldes līmeni, kas atrodas tieši zem centrālās valdības, kuram ir politiska pārstāvniecība, ko garantē ievēlētās reģionālās padomes pastāvēšana, vai, ja tas neizdodas, tad tam ir asociācija vai valde, ko vietējās varas instances, kas atrodas vienu pakāpienu zemāk, ir izveidojušas reģionālajā līmenī ” [59].

Daudzas vidēja reģiona mēroga problēmas var risināt tikai trešajā – Eiropas Savienības valstu reģionu līmenī. Otrais – nacionālo valstu līmenis, tiek nodarbināts ar Eiropas un globālā līmeņa problēmām. Ceturtais – vietējo pašvaldību līmenis, nav pietiekami stiprs,

lai risinātu vidējā reģionālā mēroga problēmas, saistītas ar reģionālo: ekonomisko plānošanu un attīstību, nodarbinātību, izglītību, sociālo aprūpi, kultūru, infrastruktūru u.c.

1.7. Eiropas Savienības nacionālais un internacionālais pārvaldes tīkls un Latvijas vieta tajā

Eiropas Padome 2000. gada decembrī, apstiprinot Nicas līgumu [111], noteica vairākus jauninājumus Eiropas Savienības iestādēs un lēmumu pieņemšanas procedūrā:

- Eiropas Komisijas lielums un uzbūve. Nolemts, ka katrai valstij būs savs komisārs. Taču, Eiropas Savienībai pieaugot līdz 27 valstīm, ir veikti papildinājumi līgumā un komisāru skaits nesakrīt ar dalībvalstu skaitu. Visām valstu pārstāvniecībām Eiropas Komisijā ir nodrošināta ar komisāru izvēli pēc rotācijas sistēmas, kas tiek īstenota pēc vienlīdzības principiem.
- No 2005. gada 1. janvāra mainījās balsu skaits Eiropas Savienības Padomē (kopā 237 balsis). Padome aktus var pieņemt ar 170 balsīm „par”. Pēc Eiropas Savienības paplašināšanas lēmuma pieņemšanai nepieciešamas 258 balsis no 345. Latvijai Eiropas Savienības Padomē ir 4 balsis [skat. 1. tabulu].
- Kvalificētā balsojuma principa piemērošana ir noteikta 30 jomām, kur agrāk bija nepieciešams vienbalsīgums. Dažās jomās to var sākt piemērot jau no ratificēšanas brīža, bet citās no 2004.-2007. gadam. Vienprātības princips ir saglabāts svarīgākām Eiropas Savienības politikām.
- Noteikts vietu skaits Eiropas parlamentā, kas palielināsies no 626 līdz 732 [39]. Latvija pārstāvēta šajā institūcijā ar 8 deputātiem.

Autors secina, ka Eiropas Savienības tiesiskā bāze mainās līdzī laika un dalībvalstu skatījumam uz Eiropas Savienības nākotni.

Pašā Eiropas Savienībā notiek diskusijas par Eiropas Savienības nākotni – vai tā būs Eiropas Savienības federācija vai nācijvalstu savienība [1]. Šobrīd Eiropas politiskajos uzskatos dominē divi strāvājumi – federālisti un tradicionālās nācijvalsts aizstāvji. Viņi iestājas par varas deleģēšanu reformētām un spēcīgām Eiropas Savienības institūcijām :

- Eiropas izpildvarai;
- Eiropas Komisijai;
- divpalātu Eiropas Parlamentam.

Iecerēts Eiropas Komisiju veidot par spēcīgu izpildvaras institūciju, kurai būtu vajadzīgs tieši ievēlēts prezidents ar lielāku varu pār Eiropas Savienības komisāriem. Viņi noraida tendences virzīties uz lēmumu pieņemšanu starpvaldību līmenī. Tāpēc ir priekšlikums Eiropas Padomi pārveidot par Eiropas parlamenta otro palātu, dodot tai lielāku lomu lēmumu pieņemšanā, iesaistot lielāku kontroli pār Eiropas Savienības budžetu.

Savukārt tradicionālās nācijvalsts aizstāvji atbalsta tādas Eiropas Savienības ideju, kuras pamatā ir Eiropas Savienības nācijvalstis un prasības pēc Eiropas konstitūcijas un pamatprincipu deklarācijas, kurā tiktu noteikts, kādā līmenī kādi lēmumi Eiropas Savienībā tiek pieņemti. Arī, ja tiek veidota Eiropas Parlamenta otrā palāta, tad drīzāk tajā vajadzētu iekļaut nacionālo parlamentu pārstāvjus, nevis dalībvalstu ministrus. Bet arī dalībvalstis Eiropas Ministru padomē varēs vienoties par ikgadējo Eiropas Savienības darba kārtību.

Par nācijvalsts modeli ir izteikušās Francijas, Lielbritānijas, Portugāles un Zviedrijas pārstāvji. Viņi iestājas par tādu Eiropas Savienību, kura balstīta uz nācijvalstīm, saglabājot pašreizējo Eiropas Savienības institūciju trijstūri. Iepriekš uzskaitītās valstis atbalsta ideju par nacionālo parlamentāriešu piesaisti Eiropas Parlamenta darbam. Diskusijā savu viedokli noteikti dos reģionālais aspekts, ko pauž Eiropas Savienības Reģionu komiteja. Diskusijas viens no jautājumiem ir par centralizācijas vai decentralizācijas principu izmantošanu Eiropas Savienības kopienas valstu pārvaldē. Ja tiks pieņemts federālisma princips, tad starpvaldību metodes un veto tiesību princips dominēs Eiropas Savienības dalībvalstu attīstībā. Tad nacionālo valstu līmenī sagaidāma tāda ekonomisko politiku attīstība, kur centrālās valdības diktēs noteikumus vietējām un reģionālajām institūcijām. Tātad tiks nostiprināta varas centralizācija un sektoriālās metodes pielietošana Eiropas savienības reģionālās attīstības līdzekļu sadalē.

Nācijvalsts princips ir orientēts uz policentrisku Eiropas Savienības valstu attīstību, kur īpaša vieta ierādīta dalībvalstu reģionu administratīvās kapacitātes celšanai. Princips, kurš nacionālajās valstīs balstās uz varas decentralizāciju un kopienas principu pielietošanu Eiropas Savienības strukturālajā politikā. Pēc autora domām, tas nozīmē, ka decentralizācija un reģionālā politika dominēs nacionālo valstu pārvaldē, bet strukturālo fondu programmēšanā noteicošā būs reģionālā metode. Reģionālā metode dod iespēju decentralizēti reģionālajām un vietējām pašvaldībām realizēt savu teritoriju attīstības projektus. Tā pavērs arī iespējas reģioniem pašiem veikt reģionālo sadarbību ar citu valstu reģioniem, nevis, valdību pilnvarotiem pārstāvjiem [skat. 2. tabulu]. Ir izstrādāts arī Eiropas Savienības nacionālais un internacionālais pārvaldes tīkls, kurā liels akcents likts uz reģionālo pārvaldi [skat. 3. tabulu]. Eiropas Savienības reģionālā politika paredz arī kompleksu šo divu metožu pielietošanu: gan reģionālo, gan sektoriālo. Ja Eiropas Savienības reģionālajai attīstībai kalpo 4 strukturālie fondi, tad Kohēzijas fonds nosedz nacionālo valstu sektoriālās problēmas, ar ko tiesīgas darboties nacionālo valstu valdības.

1.8. Eiropas Savienības dalībvalstīs pieņemtā *Eurostat* Statistisko teritoriālo vienību NUTS klasifikācija un Latvijas reģionālā statistika

Eiropas Savienības dalībvalstīs ir pieņemta Ekonomikas un reģionālā statistikas sistēmas *Eurostat* Statistisko teritoriālo vienību (*The Nomenclature of Territorial Units for Statistics*), saīsināti NUTS, klasifikācija.

Teritoriālo vienību Statistikas Nomenklatūru – NUTS – iedibināja *Eurostat*, lai vienotu vienveidīgu teritoriālo vienību sadalījumu reģionālās statistikas radīšanai Eiropas Savienībā. NUTS kopš 1988. gada tiek lietots Kopienas likumdošanā par Strukturālo fondu pienākumiem [109]. NUTS pamatā tiek veidots uz institucionālā dalījuma bāzes, kāda ir spēkā attiecīgajās ES valstīs. Autors secina, ka līdz 2003. gada vidum NUTS sastāvēja no pieciem hierarhiskās klasifikācijas līmeņiem [skat. 5. tabulu].

NUTS ir piecu līmeņu hierarhiskās klasifikācija – trīs reģionālie līmeņi un divi vietējie līmeņi.

Klasifikācija NUTS sadala katru dalībvalsti veselā skaitā NUTS 1 reģionā, kurš savukārt tiek sadalīts veselā skaitā NUTS 2 reģionos, tālāk NUTS 2 reģioni tiek sadalīti veselā skaitā NUTS 3 reģionu utt. NUTS nomenklatūra kalpo:

- Eiropas Savienības reģionālās statistikas ieviešanai, attīstībai un harmonizācijai;
- reģionu sociāli ekonomiskai analīzei;
- Eiropas Savienības reģionālās politikas strukturēšanai.

1961. gadā Eiropas Komisijas organizētā Briseles konferencē par reģionālajām ekonomiskām konstatēja, ka NUTS 2 – pamata reģioni, ir karkass, kas vispārējā gadījumā tiek lietots dalībvalstīs, lai veidotu savas reģionālās politikas un tādējādi ir piemērotākais līmenis reģionāli nacionālo problēmu analīzei, kam NUTS 1 – lieli sociālekonomiski reģioni, kas grupējas kopā pamata reģionos, būtu jālieto reģionālo Kopienas problēmu analīzei, kā, piemēram, „muitas ūnijas un ekonomiskās integrācijas ietekme uz apgabaliem, kas ir līmeni zemāk par nacionālajām teritorijām”. NUTS 3 ietver reģionus, kas ir pārāk mazi kompleksai ekonomiskai analīzei un var tikt lietots, lai noteiktu specifisku diagnozi vai akcentētu, kur jāveic reģionāli pasākumi.

NUTS 4 un NUTS 5 klasifikācijas līmenis atspoguļo nacionālo valstu likumdošanā noteikto administratīvi teritoriālo iedalījumu to iekšējai lietošanai. Eiropas Savienības reģionālās politikas ietvaros NUTS reģionālā klasifikācijā tiek izmantota, ņemot vērā dalībvalstu institucionālo sistēmu:

- caur reģionālo līmeni var izveidoties spēcīga „pilsoniska Eiropa”;

- Eiropas Savienības reģioni līdzsvaro ekonomisko globalizāciju;
- vajadzība pēc reģionālajām struktūrām kalpo kā balsts līdzsvarotai attīstībai un demokrātiskas pārvaldes īstenošanai, komercdarbības un inovācijas attīstībai, risku sadalīšanai un līdzsvarošanai. Lai to sasniegtu, ir nepieciešams izveidot konkurētspējīgas reģionu pārvaldes struktūras, kuras nodrošina ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju;
- virzība uz varas nodošanu zemākajiem pārvaldes līmeņiem ir atbilde uz nepieciešamību nostiprināt demokratizācijas procesu;
- Eiropas Savienības atvērto pilsonisko demokrātisko sabiedrību visās tās izpausmēs var saglabāt tikai caur reģioniem;
- stingrai reģionālai identitātei ir augoša tirgus vērtība [79].

1.1. tabula

Teritoriālo vienību sadalījums, atbilstoši ES statistisko vienību klasifikācijai NUTS
Latvijā, uz 2003. gada sākumu

	Teritoriālo vienību skaits Latvijā	Teritoriālo vidējie			
		platība, tūkst. km ²		pastāvīgo iedzīvotāju skaits, tūkst.	
		Latvijā	ES-15 (valstis)	Latvijā	ES-15 (valstis)
NUTS 1 Latvija	1	64,6	42,0	2346	4843
NUTS 2 Latvija	1	64,6	15,7	2346	1810
NUTS 3 5 reģioni	5	12,9	3,1	469	362
NUTS 4 26 rajoni un 7 republikas pilsētas	33	2,0	-	71	-
NUTS 5 Pagasti, pilsētas, novadi. 7 republikas pilsētas	549	0,1	0,03	4,3	3,8

Avots: 112, Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2003, dati atjaunoti:17.01.2007

Šobrīd NUTS nomenklatūra sadala Eiropas Savienību 78 reģionos NUTS 1 līmenī, 211 reģionos NUTS 2 līmenī un 1093 reģionos NUTS 3 līmenī. NUTS 4 līmenis ir nostiprināts tikai sešās Eiropas Savienības dalībvalstīs un to vienību skaits ir 1029. NUTS 5 līmenis

Eurostat klasifikācijā raksturo pirmā līmeņa administratīvi teritoriālo vienību skaitu, kas sastāv no 98433 vienībām.

Eiropas Savienības reģionu parametru raksturošanai tiek izmantoti divi rādītāji :

- Eiropas Savienības dalībvalstu NUTS līmeņu reģionu platība;
- iedzīvotāju skaits reģionos.

Kopš 1999. gada par šiem reģioniem tika apkopota statistiskā informācija un ik gadu izdoti statistikas datu krājumi. Statistikas reģionu sadalījuma pamatā var saskatīt seno etnisko novadu dalījumu, koriģētu atbilstoši mūsdienu situācijai.

Latvijā NUTS 4 līmeni veido 26 administratīvie rajoni, sešas republikas pilsētas un galvaspilsēta, kopā 33 vienības, to vidējā platība Latvijā ir 2,0 tūkst. km², iedzīvotāju skaits caurmērā vienā teritoriālā vienībā – 71 tūkst.

NUTS 5 līmeni veido visi pagasti, novadi, rajonu pilsētas un republikas pilsētas.

2003. gada 25. martā tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 133 "Noteikumi par plānošanas reģionu teritorijām" [110], kur plānošanas reģionu teritorijas noteiktas, atšķirīgas no statistikas reģioniem. Svarīgi, ka NUTS 3 līmenī noteiktas ar plānošanas reģionu teritorijām savienojamas teritorijas.

2003. gada 26. maijā tika pieņemta Eiropas Parlamenta un Eiropas Savienības Padomes regula Nr. 1059/2003 „Par vienotas teritoriālo vienību klasifikācijas ieviešanu statistikas mērķiem”, kas stājas spēkā ar 2003. gada 11. jūliju. Šī regula nosaka, ka divu gadu laikā kopš regulas spēkā stāšanās brīža, Eiropas Komisijai, konsultējoties ar dalībvalstīm, jāizstrādā un jāiesniedz Eiropas Parlamentam un Padomei paziņojums par NUTS klasifikācijas detalizētāku līmeņu ieviešanas noteikumiem.

Jaunās regulas noteiktais minimālais un maksimālais iedzīvotāju skaits NUTS līmeņu teritoriālajās vienībās:

- NUTS 1 - min. 3 miljoni, max 7 miljoni;
- NUTS 2 - min. 800 000, max 3 miljoni;
- NUTS 3 - min. 150 000, max 800 000 [112].

Pēc autora domām, regula pieļauj izmaiņas NUTS klasifikācijā, taču tām ir jābūt vērām uz vienmērīgu sadalījumu pēc iedzīvotāju skaita, ņemot vērā ģeogrāfiskos, sociālekonomiskos, vēsturiskos, kultūras un vides apstākļus, tāpēc pētījumā NUTS klasifikācija nebija izmantojama pierobežas teritoriju attīstības iespēju noteikšanai.

Latvija statistisko reģionu vietā, piemērojot plānošanas reģionus kā NUTS 3 līmeņa vienības, disproporcijas starp reģioniem, ņemot vērā iedzīvotāju skaitu, palielinātos. Turklāt Rīgas reģions pēc lieluma ievērojami pārsniegtu noteikto maksimālo NUTS 3 līmeņa iedzīvotāju skaitu.

Lai novērstu situāciju, ka statistika tiek apkopta par teritorijām, kas atšķirīgas no funkcionējošām reģionālās attīstības teritorijām, Centrālā statistikas pārvalde, Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija vienojās par jaunu statistikas reģionu dalījumu uz plānošanas reģionu bāzes. 2004. gada 28. aprīlī tika pieņemts Ministru kabineta rīkojums Nr. 271 „Par Latvijas Republikas statistiskajiem reģioniem un tajos ietilpstošajām administratīvajām vienībām” [110]. Līdz ar to Latvijā kā NUTS 3 reģioni izdalīti sešas teritoriālās vienības:

- Rīgas pilsēta;
- Pierīgas reģions – Jūrmala, Rīgas rajons, Limbažu rajons, Ogres rajons, Tukuma rajons;
- Kurzemes reģions, kas sakrīt ar Kurzemes plānošanas reģionu;
- Latgales reģions, kas sakrīt ar Latgales plānošanas reģionu;
- Vidzemes reģions, kas sakrīt ar Vidzemes plānošanas reģionu;
- Zemgales reģions, kas sakrīt ar Zemgales plānošanas reģionu [112].

Vācot un apkopojot statistiku par sešiem NUTS 3 reģioniem, to ir iespējams savienot ar pieciem plānošanas reģioniem. Piedāvātie seši NUTS 3 reģioni atbilst ES regulas prasībām, un *Eurostat* tos ir atbalstījis.

Analizējot Latvijas un ES reģionu raksturojumus pēc NUTS klasifikācijas, var secināt, ka pēc platības Latvijas teritorija ir 1,4 reizes lielāka nekā NUTS1 līmeņa reģiona vidējā platība ES valstīs, bet iedzīvotāju skaits Latvijā ir 2,2 reizes mazāks nekā caurmērā ES valstīs NUTS 1 līmeņa reģionā. NUTS 2 līmenī, kur Latviju arī pārstāv valsts kopumā, tās teritorija ir 4 reizes lielāka nekā caurmērā ES reģiona platība. Arī iedzīvotāju skaits šajā līmenī Latvijā ir par 32% lielāks nekā caurmērā ES valstu reģionā. Trešā līmeņa statistikas reģionu vidējā platība Latvijā ir 3,3 reizes lielāka nekā caurmērā citās ES valstīs, bet iedzīvotāju skaits ir visai tuvs ES valstu reģiona vidējam lielumam. Kopumā Latvijas reģionu parametri ir visai proporcionāli. Tie ir samērojami ar Lietuvas un Igaunijas reģionu parametriem, jo sevišķi NUTS 3 līmenī. Kopš 2004. gadā *Eurostat* detalizētā līmenī izdala lokālās administratīvās vienības – rajoni un municipalitātes, kuras nav NUTS regulas priekšmets. Jāatzīmē, ka astoņās no ES valstīm LAU1 līmenis netiek izdalīts.

1.9. Eiropas Savienības strukturālās politikas atzītie reģionu veidi un strukturālie fondi dalībvalstīm

Mūsdienu reģionālās politikas jēdziena un darbības prakses izvērtējums sākās pagājušā gadsimta 30. gados, kad Lielbritānijā un ASV uzsāka aktīvu valsts darbību, lai attīstītu problēmreģionus. Reģionālās politikas aizsākumi saistīti ar Keinsa ekonomikas teoriju [85]. Reģionālās politikas ietvaros valsts visaktīvāk iejaucas privātā sektora darbībā.

Mūsdienīga reģionālā attīstība tiek veidota kā savstarpēji saistītu resursu izmantošanas plānošana, un tā ir starpterritoriāla. Mūsdienīgai reģionālās attīstības politikai raksturīgi vairāki pamatprincipi – demokrātija, atklātība, decentralizācija.

Bieži vien reģionālo politiku iedala:

- eksplīcīta (skaidra, noteikta, tieša, precīza);
- implīcīta (neskaidra, slēpta);
- tieša un netieša [85].

Pēc autora domām, reālajā praksē visbiežāk izmanto eksplīcīta reģionālo politiku, kaut nozīmīga ir arī implīcīta politika. Tai pieskaita visus svarīgākos lēmumus sociālekonomiskajā sfērā, tos formulē un īsteno valsts centrālās un reģionālās varas institūcijas, attiecībā uz reģionālās politikas sekām. Pēdējās izanalizēt ir ļoti sarežģīti, jo pasākumi, kas ietekmē reģionālo attīstību, izvietoti dažādās programmās. Implīcīta reģionālajai politikai ir lielāka loma, nekā eksplīcīta reģionālajai politikai. Tomēr tikai eksplīcīta reģionālā politika atļauj uzskatīt katru reģionu kā salīdzinoši pilnīgu teritoriālu veidojumu, kompleksi iedarbojoties uz visu problēmu spektru, vairāk saista attiecīgā reģiona kopienas intereses ar citu reģionu un visas valsts interesēm. Abas formas būtībā veic integrējošas funkcijas: eksplīcītā forma nepieciešama, lai valsts institūcijas ņemtu vērā visas reģionālās kopienas intereses, implīcītā forma – valsts interešu maksimālai īstenošanai reģionā [85].

Eiropas Savienībā reģioni tiek iedalīti:

- Administratīvais reģions ir valsts administratīvā dalījuma vienība, kurā, saskaņā ar likumdošanas aktiem, valsts pārvaldes institūcijas vai pašvaldība savas kompetences ietvaros realizē publisko pārvaldi, pilda noteiktas funkcijas, kuru veikšana nav pa spēkam vietējām pašvaldībām. To izpildei ir nodrošināts finansējums. Šim reģionam ir noteiktas robežas.
- Statistiskais reģions – valsts teritorijas reģionālais dalījums, kurš tiek izmantots statistikas uzskaites mērķiem, apkopojot informāciju reģionu griezumā. Statistiskie

reģioni Eiropas Savienības dalībvalstīs kalpo, lai nodrošinātu teritoriālo vienību vienotu iedalījumu Eiropas Savienībā, ņemot par pamatu *Eurostat* izstrādāto Statistisko teritoriālo vienību nomenklatūru – NUTS. Statistiskie reģioni konkrētā Eiropas Savienības dalībvalstī parasti sakrīt ar administratīvo reģionu robežām [56].

- Pašvaldību reģions – augstākās pakāpes administratīvās vienības, kuras atrodas starp vietējām pašvaldībām un valdību. Tām ir politiska pārstāvniecība, ko garantē ievēlētas reģionālās padomes.
- Valsts pārvaldes reģioni – noteikta valsts administratīvā teritorija, kurā atsevišķas valsts pārvaldes institūcijas ir izveidojušas reģionālās pārstāvniecības, kas realizē valsts funkciju izpildi.
- Plānošanas reģioni – ar valdības vai attiecīgo pašvaldību lēmumu noteikta teritorija, vienota attīstības plāna izstrādei un noteiktu attīstības mērķu un uzdevumu realizēšanai, saskaņā ar izstrādāto attīstības plānu. Lai realizētu atsevišķas programmas vai projektus, plānošanas reģioni var slēgt līgumus ar citiem plānošanas reģioniem, rajoniem, pilsētām, novadiem vai vietējām pašvaldībām [56].

Dažādu valstu pieredze liecina, ka biežāk lietotie reģionālās attīstības atbalsta pasākumi, kas izmantojami arī pierobežu vietējām pašvaldībām ir:

- kredīti un subsīdijas vietējām un reģionālajām pašvaldībām ražošanas, sociālās un ekoloģiskās infrastruktūras izveidošanai un attīstībai, tos piešķir valsts un starptautiskās organizācijas;
- valsts kontrolētu un jaunu uzņēmumu un valdības iestāžu izvietošana problēmreģionos;
- pašvaldības saņem valsts dotācijas un aizdevumus;
- privātie komersanti saņem starptautisko organizāciju un valsts un pašvaldību finansējumus un aizdevumus;
- problēmreģionos, lai komersanti uzsāktu savu komercdarbību, viņi saņem reģionāli diferencētas subsīdijas un kredītus;
- problēmreģionu komersantiem priekšroka, saņemot valsts pasūtījumus;
- tiek garantēti aizņēmumi;
- valsts un pašvaldību iepirkumi;
- problēmreģionu atsevišķām teritorijām piemērota nodokļu politika;
- brīvo un speciālo ekonomisko zonu izveide;

- paātrinātas amortizācijas tiesību piešķiršana problēmreģionos, kā arī reģionāli diferencētu pamatfondu amortizācijas normu noteikšana;
- palīdzība komercuzņēmējiem darbaspēka apmācībā;
- apbalvojumi par reģionālo nodarbinātību un bezdarbnieku pārkvalifikāciju;
- pasākumi, kas stimulē iedzīvotāju un ražošanas pārvietošanu uz problēmreģioniem;
- palīdzība inovācijas darbības attīstībai problēmreģionos;
- atļaujas, aizliegumi, licences, sertifikāti un citi tiešās kontroles līdzekļi ražošanas objektu un administrācijas ēku būvniecībai;
- valdības piespiedu kontrakti par piegādēm problēmreģioniem;
- komercdarbības konsultāciju centru izveide [85].

Pēc autora domām, daļa reģionālās attīstības līdzekļu ir savā starpā saitīti. Vieni un tie paši līdzekļi var būt gan stimulējoši, gan ierobežojoši dažādos reģionos.

Sadalot nacionālo teritoriju reģionos, tiek pielietoti normatīvie un analītiskie kritēriji.

Normatīvie reģioni ir valsts administratīvi teritoriālās vienības, kuru robežas nostiprinātas valsts likumdošanas aktos.

ES reģionālo politiku uzskata par struktūrpolitikas galveno sastāvdaļu. Reģionālo politiku ES īsteno, pamatojoties uz šādiem principiem:

- koncentrācijas princips - atbalsta visatpalikušākos reģionus;
- programmēšanas princips - paredz stratēģiju izstrādi;
- papildinātības princips - ES palīdzība notiek kopā ar attiecīgās dalībvalsts pasākumiem un finansēšanu;
- partnerības princips - decentralizēta pieeja vadībai;
- atklātības princips - atklāts lēmumu pieņemšanas un finansēšanas process;
- kontroles princips;
- subsidiaritātes princips - funkcija jāveic pēc iespējas zemākā pārvaldes līmenī [85].

1998. gada 18. martā Eiropas Komisija nāca klajā ar strukturālo fondu noteikumu priekšlikumiem laika posmam no 2000.-2006. gadam [111]. Strukturālo fondu reformas priekšlikumi orientēti, lai nodrošinātu palīdzības lielāku koncentrāciju jaunajam programmēšanas periodam. Reforma piedāvā samazināt strukturālās reformas mērķu skaitu no septiņiem uz trim. Pirmā un otrā mērķa darbība ir ierobežota un koncentrējas uz noteiktām administratīvajām teritorijām, bet trešais mērķis ir vērsts uz bezdarba problēmu risināšanu visā ES teritorijā [109].

No 1994.-1999. gadam Eiropas Savienība bija noteikusi sekojošus septiņus mērķus:

1. mērķis: veicināt attīstību un strukturālo izlīdzināšanu reģionos, kuru attīstība atpaliek. Tas sevī ietvēra reģionus, kuros iepriekšējos trīs gados vidējais IKP radītājs uz vienu iedzīvotāju bija zemāks par 75% no Eiropas Savienības vidējā radītāja;
2. mērķis: konvertēt reģionus, ko nopietni ietekmējusi rūpnieciskā lejupslīde, kur bezdarba līmenis vai rūpniecībā nodarbināto skaits ir augstāks par Eiropas Savienības vidējo rādītāju, un kur pakāpeniski samazinās darbavietu skaits rūpniecības nozarē;
3. mērķis: apkarot ilgtermiņa bezdarbu un paātrināt jaunu cilvēku un no darba tirgus izslēgto personu integrāciju darba tirgū;
4. mērķis: veicināt strādnieku adaptēšanos pie izmaiņām ražošanā un ražošanas sistēmās;
- 5.1. mērķis: paātrināt lauksaimniecības struktūras izlīdzināšanu Kopējās Lauksaimniecības Politikas reformas ietvaros un veicināt zivsaimniecības sektora strukturālo izlīdzināšanu Kopējās Zivsaimniecības Politikas reformas ietvaros;
- 5.2. mērķis : veicināt lauku rajonu attīstību un strukturālo izlīdzināšanu;
6. mērķis: veicināt attīstību reģionos ar ārkārtīgi zemu iedzīvotāju blīvumu. Šo mērķi ieviesa 1995. gadā pēc Somijas un Zviedrijas iestāšanās Eiropas Savienībā, atsaucoties uz šo valstu lūgumu pēc Eiropas Savienības atbalsta [35].

Eiropas Savienība no 2000.-2006.gadam ir izvirzījusi tikai 3 sekojošus prioritāros mērķus:

61. mērķis: veicināt attīstību un strukturālo izlīdzināšanu reģionos, kuru attīstība atpaliek. Šī mērķa nosaukums netika mainīts un noteikumi paredz, ka reģioni, ko aptver 6. mērķis, tiek integrēti 1. mērķī;
- 6.2. mērķis: atbalstīt ekonomisko un sociālo konversiju apgabalos, kas saskaras ar strukturālām grūtībām. Šis jaunais mērķis, kas pievēršas ekonomiskajai un sociālajai konversijai, apvieno 2. un 5.2. mērķus un paplašina tos, lai aptvertu citus apgabalus, kas saskāras ar tām pašām problēmām sakarā ar ekonomiskās diversifikācijas trūkumu. Jaunajos noteikumos noteikts, ka 2. mērķa teritorijas nedrīkst aptvert vairāk kā 18% Eiropas Savienības iedzīvotāju, tādējādi Eiropas Komisijai jānosaka katrai dalībvalstij iedzīvotāju skaita robeža. No šiem 18% rūpniecības reģioni sastādītu 10%, lauku teritorijas - 5%, pilsētu teritorijas - 2% un zivsaimniecības reģioni - 1% [85].
1. mērķis: veicināt izglītības, apmācības un nodarbinātības politiku un sistēmu modernizāciju un adaptāciju. Šis jaunais mērķis sevī apvieno agrākos 3. un 4. mērķus. Tas atbalstīs reģionus visā Eiropā, izņemot tos, ko aptver 1. mērķis, ņemot vērā vispārējās vajadzības apgabalos, kas saskaras ar strukturālām grūtībām, sakarā ar ekonomisko un

sociālo konversiju. Tas veido struktūru cilvēku resursu attīstībai dalībvalstīs, neņemot vērā reģionālās īpatnības [85].

2.1. mērķa pasākumi, kas turpmāk tiks finansēti tieši no *EAGGF (The European Agricultural Guidance and Guarantee Fund)* vadības sekcijas jauno 1. mērķa programmu ietvaros, kas arī notiek, izņemot kompensācijas nelabvēlīgiem apgabaliem, ko finansē *EAGGF* Garantiju sekcija, un kaut kur citur Eiropas Savienībā no *EAGGF* Garantiju sekcijas un *FIFG (Financial instrument for Fisheries Guidance)* kopējo Lauksaimniecības politiku un kopējo Zivsaimniecības politiku pavadošo pasākumu ietvaros.

Eiropas Savienības strukturālo pasākumu īstenošanai ir paredzēti 4 strukturālie fondi:

Eiropas reģionālās attīstības fonds (*European Regional Development Fund – ERDF*)- sniedz atbalstu šādiem projektiem:

- biznesa vides sakārtošanai un konkurētspējas paaugstināšanai, īpaši uzsverot palīdzību mazajiem un vidējiem uzņēmumiem;
- vietējās ekonomikas un nodarbinātības attīstībai;
- izpētei un tehnoloģiju attīstībai;
- vietējo, reģionālo un transeiropas transporta, telekomunikāciju un enerģētikas tīklu un tiem piekļaujamo infrastruktūras attīstībai;
- vides aizsardzībai un attīstībai;
- sieviešu un vīriešu līdztiesības nodrošināšanai nodarbinātības jomā [109].

Eiropas sociālais fonds (*European Social Fund – ESF*)- sniedz atbalstu šādiem projektiem:

- aktīvas darba tirgus politikas attīstīšanai un veicināšanai, lai sekmētu nodarbinātību, novērstu ilgtermiņa bezdarbu, veicinātu ilgstošo bezdarbnieku integrāciju darba tirgū un atbalstītu jaunu cilvēku profesionālo integrāciju;
- vienādu iespēju veicināšanai darba tirgū;
- apmācību, izglītības, konsultāciju sistēmas pilnveidošanā mūžizglītības veicināšanai;
- kvalificēta, izglītota un pielāgoties spējīga darbaspēka attīstībā komercdarbībai un jaunu darba vietu radīšanai labvēlīgas vides veicināšanai, darbinieku prasmju vairošanai un potenciāla palielināšanai pētījumu, zinātnes un tehnoloģijas jomā;
- pasākumiem, kas sekmē sieviešu līdzdalību darba tirgū [109].

Eiropas lauksaimniecības struktūras un tirgus regulēšanas fonda (*European Agriculture Guidance and Guarantee Fund – EAGGF*) Strukturālās regulēšanas daļa -sniedz atbalstu šādiem projektiem:

- atbalstam lauksaimniecībā un dzīvotspējīgu agrāro kopienu saglabāšanai kalnu vai lauksaimniecībai mazāk piemērotos apvidos, paaugstinot to ienākumus;
- atbalstam jaunajiem lauksaimniekiem saimniekošanas uzsākšanai;
- saimniecību efektivitātes uzlabošanai;
- ražotāju asociāciju izveidei;
- lauksaimnieciskās produkcijas dažādošanai un kvalitātes uzlabošanai;
- lauku infrastruktūras attīstībai;
- investīcijām tūrisma attīstībā;
- citiem pasākumiem - tādiem kā dabas katastrofu seku novēršana, lauku ciematu atjaunošana, lauku mantojuma aizsardzība, apmežošana, pētniecības un attīstības pasākumi [109].

Finansiālais instruments zivsaimniecības attīstībai (*Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIFG*) - sniedz atbalstu šādiem projektiem:

- palīdzēt sasniegt noturīgu zivsaimniecību resursu un to izmantošanas līdzsvaru;
- stiprināt konkurētspējīgu ekonomiski stabilu nozares uzņēmumu attīstību;
- uzlabot zivsaimniecības un ūdens saimniecības produktu tirgus piedāvājumu un pievienoto vērtību;
- veicināt to jomu atjaunošanu, kas ir atkarīga no zivsaimniecības un ūdens saimniecības [85].

Savukārt, lai mazāk attīstītajās Eiropas Savienības dalībvalstīs tiktu sekmēta ekonomiskā izaugsme, tiek veidots piektais, tā saucamais, Kohēzijas fonds.

Papildus tam, ES reģioniem ir pieejami Eiropas Investīciju bankas kredīti, galvenokārt infrastruktūras projektiem.

Ja strukturālo fondu atbalsts tiek sniegts galvenokārt reģionālo atšķirību izlīdzināšanai reģionu līmenī, tad Kohēzijas fonda mērķis ir izlīdzināt pastāvošās atšķirības valstu līmenī. Fonda ietvaros palīdzību var saņemt tās dalībvalstis, kur IKP radītājs uz vienu iedzīvotāju ir zemāks par 90% no vidējā Eiropas Savienības radītāja. No Kohēzijas fonda tikai Eiropas Savienības mazāk attīstīto dalībvalstu valdības spēj saņemt papildus finansējumu un to administrēt.

Eiropas Savienības kandidātvalstis, sākot no 2000. gada 1. janvāra, papildus jau esošajai Eiropas Savienības Phare programmai, kas paredzēta Eiropas Savienības kandidātvalstu reģionālajai un sociālajai izlīdzināšanai, var saņemt pirmspievienošanās palīdzību no diviem pirmsstrukturālajiem fondiem:

- Eiropas Savienības pirmspievienošānās strukturālās politikas instruments *ISPA (Instrument for Structural Policies pre-Accession)*, kas paredzēts lieliem vides un transporta infrastruktūras projektiem;
- Eiropas Savienības lauksaimniecības un lauku attīstības pirmsiestāšanās programma *SAPARD (Special Assistance programmē for Agricultural and Rural Development)*.
- 2000.-2006. gada programmēšanas periodā ES struktūrfondi atbalsta šādas ES.

Kopienas iniciatīvas programmas:

- *INTERREG III* – atbalsta pārrobežu, starpvalstu un starpreģionālo sadarbību. To finansē Eiropas Reģionālās attīstības fonds [109].

INTERREG III A programma attiecas uz tiešu kaimiņvalstu pārrobežu sadarbību. Tās mērķis ir mazināt robežas kā barjeras negatīvo ietekmi pierobežas teritorijās un veicināt plaša spektra aktivitātes, kas ir vērstas uz ikdienas dzīves uzlabošanu, piemēram, sadarbību sociālajā un kultūras jomā, kopīgu problēmu risināšanā un attīstības potenciāla veidošanā abpus robežām esošajos reģionos. Projekti tiek veidoti kopīgi ar kaimiņvalsts robežreģionu. *A* programmas ir izplatītas visā Eiropas teritorijā daudzās valstīs.

INTERREG III A pārrobežu sadarbības prioritātes ir iekļautas kā Kaimiņattiecību programmas *INTERREG III B* Baltijas jūras reģiona programmas ietvaros. Tā attiecas uz šādām teritorijām:

INTERREG III A Ziemeļu prioritāte ir vērsta uz pārrobežu sadarbību ar plaša spektra iespējām:

1. Mērķis: Igaunijas – Latvijas robežu reģiona attīstība – ietver šādas aktivitātes:

- atbalsts tūrisma attīstībai;
- vides pārvaldība un aizsardzība;
- atbalsts pašvaldību sadarbībai;
- vietējās sadarbības kontaktu paplašināšana, attīstot *cilvēks – cilvēkam* un *institūcija – institūcijai* sadarbību, iekļaujot nevalstiskās organizācijas;
- personāla apmācības programmas un apmācību projektus iepriekšminētajās nozarēs.

2. Mērķis: Eiropas Savienības ārējo robežu reģionu attīstība – ietver šādas aktivitātes:

- jaunu biznesa iespēju attīstība;
- transporta un komunikāciju attīstība;
- tūrisma attīstība;
- vides pārvaldība un aizsardzība;

- jaunu kontaktu izveidošana starp reģionālajām un lokālajām institūcijām, iekļaujot maza apmēra projektus;
- personāla apmācību programmas un projektus [109].

Dienviņu prioritāte atbalsta pārrobežu sadarbību divos mērķos:

1.mērķis: paaugstinot iesaistīto reģionu konkurētspēju, uzlabot pieeju tirgiem otrpus robežām:

- atbalstīt tūrisma attīstību;
- atbalstīt biznesa attīstību tranzīta koridoros;
- veicināt sadarbību biznesa attīstības jomā;
- uzlabot robežšķērsošanas iespējas;
- vides saglabāšana robežu reģionos.

2. mērķis: atbalstīt un stiprināt sadarbību *cilvēks – cilvēkam* līmenī, kā arī starp institūcijām, kas izvietotas pierobežu reģionos:

- atbalstīt sadarbību starp dažādiem sabiedrības līmeņiem, lai veidotu jaunus kontaktus, sadarbības tīklus un kopīgus nākotnes pasākumus, projektus un stratēģijas, kā arī pieredzes apmaiņu;
- novērst pārrobežu sadarbības fiziskos šķēršļus un atvieglot kopējo, abpus robežām izveidoto, infrastruktūru uzlabošanu [109].

Prioritārās INTERREG III A sadarbības jomas:

- pilsētu, lauku, piekrastes attīstība;
- privātu uzņēmēju, mazo un vidējo uzņēmumu, vietējā attīstība;
- darba tirgus integrācija un sociālā izlīdzinātība;
- resursu sadale kultūrai, komunikācijām utt;
- vides, ūdens un enerģijas apsaimniekošana, it sevišķi atjaunojamie resursi;
- transporta infrastruktūra;
- informācijas un komunikācijas tīkli;
- institūciju kapacitātes palielināšana;

LEADER+ - apvieno aktivitātes lauku sabiedrībā un lauku ekonomikā. To finansē Eiropas Lauksaimniecības vadības un garantijas fonds.

URBAN II – atbalsta jaunas stratēģijas, lai sekmētu pilsētu un atpalikušās pilsētvides iedzīvināšanu. To finansē Eiropas Reģionālās attīstības fonds;

EQUAL – atbalsta dzimumu līdztiesības veicināšanu darba tirgū. To finansē Eiropas Sociālais fonds [109].

Pēc autora domām, pierobežas pašvaldībām sevišķi nozīmīga ir *INTERREG III* programma. Programmas mērķis - veicināt Eiropas teritorijas harmonisku, līdzsvarotu un ilgtspējīgu attīstību, teritoriālo integrāciju ar kaimiņvalstīm. *INTERREG III A* paredzēta tieši pārrobežu sadarbībai, apakšprogramma ir pieejama NUTS 3 reģioniem gar valstu vai jūru robežām, to skaitā visiem pieciem Latvijas plānošanas reģioniem.

Visi šie finansu instrumenti paredzēti Eiropas Savienības reģionālās politikas realizācijas interesēs.

Ja sākumā Rietumeiropas valstis saistījās ar komercdarbības pārvietošanu uz atpalikušajiem reģioniem, tad 20. gadsimta 80.gados:

- par galveno virzienu reģionālo atšķirību samazināšanā tiek uzskatīta infrastruktūras attīstība problēmreģionos, it sevišķi lauku, mazapdzīvotos, perifērijas un pierobežu rajonos;
- reģionālo disproporciju samazināšanai aktīvi izmanto valsts un valsts kontrolēto komercuzņēmumu potenciālu;
- tiek kontrolēta ražošanas spēku izvietošana, lai ierobežotu tālāku komercdarbības un iedzīvotāju kontroli “pārkarsušos” reģionos;
- par reģionālās politikas galveno elementu kļūst reģionālie stimuli [85].

Līdz 1995. gadam vērojamas sekojošas tendencias: (pēc *European Commission. Competitiveness and Cohesion: Trends in the Regions. Fifth periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of the Regions in the Community. - Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1994.* materiāliem):

- pāreja no reģionālās attīstības regulēšanas automātisko instrumentu izmantošanas pasākumiem, kas ļauj par reģionālās politikas īstenošanu atbildīgajām institūcijām darboties selektīvi, proti, izmantot pēc pašu vēlēšanās iepriekš saskaņotus instrumentus;
- politikas pārorientācija uz mazo komercuzņēmumu attīstības stimulēšanu;
- akcenta pārvešana uz pakalpojumu sfēras atbalstīšanu;
- uzmanības pievēršana zinātniskas inovācijas darbības stimulēšanas reģionālajam aspektam;
- prioritāšu pārbīdīšana no ieņēmumu un darba resursu pārdalīšanas prakses starp reģioniem uz strukturālo pārveidojumu stimulēšanu pašos reģionos ar mērķi dažādot komercdarbību tajos un radīt potenciālu ekonomikas augšanai kopumā;

- reģionālās un cita veida valsts politikas koordinācijas pastiprināšana;
- Eiropas Komisijas ietekmes palielināšanās uz atsevišķu ES dalībvalstu reģionālo politiku [85].

Pēc autora domām, 2006. gads ir iezīmējies Rietumeiropas reģionālajā politikā ar zinātnietilpīgo un augsto tehnoloģiju ražotņu izveidošanu problēmreģionos.

1.10. Pašvaldību sistēmas Dānijā, Somijā, Zviedrijā, Igaunijā, Polijā un Latvijā

Katra reģiona vietējie iedzīvotāji ir tie, kas veido konkrēto pašvaldību. Ikvienu pašvaldību raksturo:

- noteikta administratīvā teritorija;
- pastāvīgi iedzīvotāji;
- iedzīvotāju ievēlētā lēmējinstītūcija, ko parasti veic tikai pilsoņi;
- vietējo iedzīvotāju vai lēmējinstītūcijas ievēlēts izpildvaras vadītājs;
- pastāvīgs budžets un tiesības iekasēt vietējos nodokļus un nodevas [58].

Pasaulē eksistē divu veidu pašvaldību sistēmas :

- uzraudzības sistēma (franču tipa administrēšana);
- decentralizētā sistēma (angļu municipālā pārvaldes sistēma) [58].

Jāuzsver, ka šīs divas sistēmas dažās pasaules valstīs var būt vairāk vai mazāk saplūdušas. Autors pašvaldību sistēmu izpētei izvēlējās pierobežas pašvaldības, šajā pētījumā - Valkas pilsētas domes, sadraudzības pilsētu valstīs.

Dānijā pašvaldību sistēma darbojas divos līmeņos. Pirmo veido 271 municipalitāte, otro – 15 apgabalu jeb reģionu pašvaldības. Municipalitātes nav pakļautas reģionālām pašvaldībām. 1991.gadā pieņemtais pašvaldību likums ir izvirzījis konkrētus uzdevumus katram pašvaldību līmenim.

Atbilstoši Dānijas Konstitūcijai, pašvaldības uzrauga Centrālā valdība. Plašāku uzraudzību veic apgabalu uzraudzības komitejas, savukārt to darbību kontrolē Dānijas Iekšlietu ministrija. Vietējo pašvaldību Audita departaments kontrolē pašvaldību budžeta līdzekļu izlietojumu, bet to ir atļauts veikt arī auditfirmām, pirms tam noslēdzot līgumu par veicamo darbu. Pašvaldību padomes ievēl uz 4 gadiem. Dānijā tiek stingri ievērots subsidiaritātes princips, sadalot funkcijas starp pārvaldes līmeņiem, tāpēc visvairāk funkciju tiek uzticēts viszemākajam līmenim. Pašvaldību izdevumi veido 31% no iekšzemes kopprodukta.

Somijā ir 12 provinces un 446 municipalitātes, kurās ietilpst 104 pilsētas. Somijas Konstitūcija garantē pašvaldību autonomiju. Pašvaldību pienākumi ir noteikti atsevišķi ar likumu. Publiskās pārvaldes attīstība ir saistīta ar reģionalizāciju. Tagad Somijā ir 19 reģioni un Ālandu salu autonomais reģions.

Reģionu valdību izveido municipalitāšu pārstāvji. Reģiona vadības galvenais uzdevums ir tā attīstība un plānošana. Reģioniem ir gan politiskās, gan izpildfunkcijas.

Municipalitātes var brīvi apvienoties, tā veidojot subreģionālās teritorijas. Municipaliālo padomi ievēl tiešās proporcionālās vēlēšanās uz 4 gadiem. Municipalitātes var veidot municipālās apvienības. Somijā tādas ir 252. Somijas pašvaldību likums dod municipalitātēm iespēju pašām noteikt organizatoriskās struktūras un funkcijas.

Valsts kontrolē municipalitāšu darbu ar mērķdotāciju palīdzību. Municipālītātēs budžeta izdevumi sastāda:

- sociālajai aprūpei un veselībai - 48%;
- izglītībai un kultūrai - 25%;
- pārvaldes izdevumiem - 3% [85].

Zviedrijā ir 21 apgabala pašvaldības un 290 vietējās komūnas. Ir izveidotas arī 2 reģionu pašvaldības. Reģionu padomi ievēl tiešās vēlēšanās, savukārt tā ievēl reģiona izpildkomiteju.

1991. gadā Zviedrijā tika pieņemts Pašvaldību likums, kas ir kopējs gan vietējām, gan reģionālajām pašvaldībām. Vietējās pašvaldības nav pakļautas apgabalu pašvaldībām. Visu pašvaldību funkcijas ir noteiktas likumā. Pašvaldību deputātus ievēl uz 4 gadiem. Pašvaldību ieņēmumu avots ir iedzīvotāju nodoklis, kura lielumu nosaka pati pašvaldību padome, bet to pārrauga valsts.

Komūnu izdevumus veido:

- bērnu aprūpei - 17%;
- veco ļaužu aprūpei - 39%;
- izglītībai - 21%;
- kultūrai - 3%;
- pārvaldei - 7%
- citi izdevumi - 13% [85].

Igaunijā 1992. gada pieņemtajā Konstitūcijā ir ietverti pašvaldību pamatprincipi. No 1998. gada pilsētu pašvaldības apvienojas ar apkārtējo lauku pašvaldībām.

Apgabalu pārvalde veic vietējo pašvaldību darbības uzraudzību., konsultēšanu un darbības koordināciju apgabalā. Igaunijā ir izveidoti 15 apgabali, darbojas 241 vietējā pašvaldība. No 2005. gada padomes ievēl uz 4 gadiem. Augstākā un vidējā līmeņa pašvaldību darbiniekiem ir piešķirts ierēdņa statuss. Valsts budžeta piešķirto līdzekļu izlietojumu pašvaldībās kontrolē valsts. Pašvaldības veic valsts deleģētos uzdevumus. Vidēji Igaunijā pašvaldību budžets tiek sadalīts sekojoši:

- izglītībai - 44%;

- ekonomiskajiem procesiem - 14%;
- pārvaldei - 9%;
- sociālajam darbam - 8%;
- kultūrai - 7%;
- citi izdevumi - 18% [85].

Polijā 1997. gada pieņemtajā konstitūcijā ir noteikts pašvaldību statuss. 1999. gadā Pašvaldību likumā noteiktas to reformas, līdz ar to Polijā ir 2478 municipalitātes, 379 apgabali un pilsētas ar apgabalu statusu, 16 reģioni. Apgabalu vietējām pašvaldībām ir dota liela autonomijas finanšu jomā, salīdzinot ar apgabalu un reģionu pašvaldībām. Vietējo pašvaldību ieņēmumus veido pašu iekasētie nodokļi un dalītie centralizētie nodokļi. Apgabala un reģionu pašvaldības tiek dotētas.

Polijas pašvaldību vēlēšanās tiek lietota jaukta sistēma. Tur, kur iedzīvotāju skaits pārsniedz 20 tūkst., lieto proporcionālo sistēmu, bet mazākās pašvaldībās - mažoritāro sistēmu. Mēru, tāpat ka visu valdi, ievēl uz 4 gadiem. Kopš 2002. gada mērus ievēl iedzīvotāji [103].

Latvijā 1994. gada 19. maijā tiek pieņemts likums "Par pašvaldībām" [13], kas ir kopējs visiem pašvaldību līmeņiem. Likums ietver principus par iespējami lielāku funkciju decentralizāciju, kā arī par pašvaldībām uzlikto funkciju un finanšu resursu atbilstību.

2005. gada 17. februārī izdarītajos likuma grozījumos nozīmīga kļūst pašvaldību patstāvīgā jeb autonomās funkcija. Kopš 1994. gada pieņemtā likuma pirmā līmeņa pašvaldības vairs nepakļaujas rajonu pašvaldībām. Rajonu pašvaldības koordinē pagastu un rajona pilsētu pašvaldību darbību kopīgu jautājumu risināšanā.

Pēc autora domām, 2005. gada grozījumos pašvaldību likumā trūkst konkrēti nodalītas un nosauktas visas konkrētās pašvaldību autonomās un valsts deleģētās funkcijas, un līdz ar to arī finansējuma avoti. Ir nepieciešams īpaši norādīt tās pašvaldību funkcijas, kuras tiek dalītas ar centrālās valdības funkcijām.

1.10. Īpaši atbalstāmo teritoriju izveide Latvijā

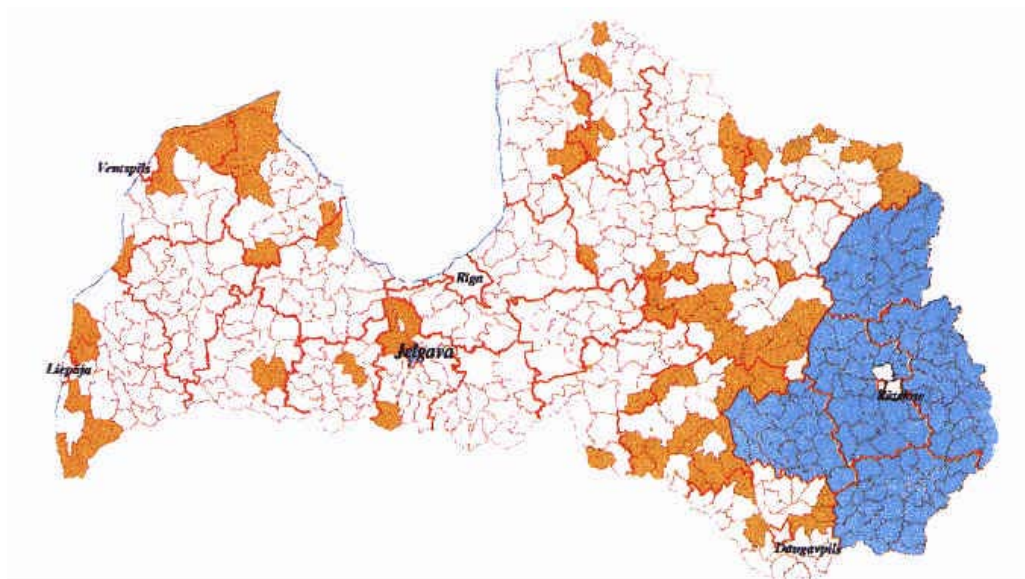
Saskaņā ar Saeimas 1997. gadā pieņemto likumu „Par īpaši atbalstāmajiem reģioniem” [11], daļai pierobežas pagastu un pilsētu ir piešķirts īpaši atbalstāmo reģionu statuss, arī Valkas pilsētai, tomēr tas neatrisina problēmu pēc būtības.

Pēc autora domām, īpaši atbalstāmo teritoriju atbalsta programma ir mērķtiecīgi lietots reģionālās attīstības politikas instruments. Autors, analizējot normatīvo aktu bāzi, secina, ka īpaši atbalstāmo reģionu programmas darbību var sadalīt divos posmos - pirms 2002. gada 21. martā pieņemtā Reģionālās attīstības likuma [110] un pēc tā pieņemšanas.

2004. gada 22. jūlijā Ministru kabinets izveido Nacionālo reģionālās attīstības padomi [110]. Šī padome koordinē reģionālo attīstību un teritorijas plānošanu.

No 1997.-2001. gadam par īpaši atbalstāmo reģionu programmu ir atbildīga Ekonomikas ministrija, no 2001. gada līdz 2003. gada februārim - Finanšu ministrijas pakļautībā esošā Reģionālās politikas un plānošanas pārvalde, bet no 2003. gada februāra - Reģionālās attīstības un pašvaldību ministrija.

Programmas īstenošana sākās 1998. gadā, kad tika nodibināta bezpeļņas SIA „Reģionu attīstība”. 1999. gadā tiek noteikti šādi īpaši atbalstāmie Latvijas reģioni:

1.2. attēls

Īpaši atbalstāmie Latvijas reģioni (iekrāsotie) 1999. gadā

Avots: 126, Valsts reģionālās attīstības aģentūra, 1999

2004. gadā SIA „Reģionu attīstība” tiek reorganizēta - stājoties spēkā ”Komerclikumam” [110], tā tiek pārveidota par Valsts reģionālās attīstības aģentūru ar daudz plašākām kompetences pilnvarām.

Autors secina, ka pirmā posma ietvaros 1997. gadā Saeimas pieņemtais likums “Par īpaši atbalstāmiem reģioniem” [16] nosaka pamatprincipus īpaši atbalstāmo reģionu noteikšanai, reģionālās attīstības līdzekļus un galvenās institūcijas, kas nodrošina īpaši atbalstāmo reģionu attīstības programmas izpildi. Normatīvo aktu bāzi, uz kuras balstās īpaši atbalstāmo reģionu attīstības programmas izpilde, veido vairāki Ministru kabineta noteikumi [19,20], kā arī virkne ar Ekonomikas ministrijas rīkojumiem apstiprinātu instrukciju, vēlāk arī Finanšu ministrijas izdotās instrukcijas regulē īpaši atbalstāmo reģionu attīstības programmas izpildi.

2002. gada 21. martā Saeimas pieņemtajā “Reģionālās attīstības likumā” [110] termina “īpaši atbalstāmie reģioni” vietā ir jauns termins - “īpaši atbalstāmās teritorijas”. Tiek izstrādāti jauni Ministru kabineta noteikumi, kā arī reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas dokumenti. Analizējot augstāk minēto likumu, secinu, ka īpaši atbalstāmās teritorijas statusa piešķiršanas mērķis ir formulēts līdzīgi iepriekšējā likuma formulējumam – radīt iespējas ekonomiski vāju vai mazāk labvēlīgu valsts teritoriju ekonomiskajai un sociālajai attīstībai, lai veicinātu līdzvērtīgu sociālo un ekonomisko apstākļu izveidošanos valstī kopumā.

Pieņemtais likums īpaši atbalstāmo teritoriju attīstību veicina ar īpašu kredītpolitiku, nodokļu atvieglojumiem un Reģionālā fonda līdzekļiem, kas nodrošina papildus iespējas finansēt projektus, kuru īstenošana attiecīgajā teritorijā veicina komerciālo darbību, rada jaunas un saglabā esošās darba vietas un sekmē šīs teritorijas iedzīvotāju dzīves līmeņa celšanos līdz 2000. gadam.

Īpaši atbalstāmos reģionus nosaka divos posmos. Pirmajā Ekonomikas ministrija noteica potenciālos īpaši atbalstāmos reģionus, ņemot vērā šādus kritērijus:

- statistikas rādītājus;
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas priekšlikumus par teritorijām, kuru attīstību ierobežo likumos un citos tiesiskos aktos ietvertie noteikumi.

Otrajā posmā, pamatojoties uz starpministriju komisijas ekspertu vērtējumu par reģiona attīstības iespējām un izvērtējot pašvaldību iesniegtās reģionu attīstības programmas, reģionālās attīstības padome no pretendentiem īpaši atbalstāmajiem reģioniem izvēlas tos, kurus ieteikt Ministru kabinetam īpaši atbalstāmā reģiona statusa piešķiršanai [86].

Autors secina, ka atbilstoši 1997. gada metodikai, īpaši atbalstāmās teritorijas tiek noteiktas pēc vienkāršota algoritma:

- visas Latvijas administratīvi teritoriālās vienības tiek ranžētas pēc visiem kompleksā ietvertajiem rādītājiem, piešķirot attiecīgus rangus;
- pēc tam visu rādītāju rangi tiek svērti ar īpašiem rādītāju nozīmīguma koeficientiem un katrai teritoriālai vienībai tiek atrasta rangu summa;
- šīs summas atkal tiek ranžētas, un katras vienības rangs parāda noteiktas teritorijas vietu vispārējā noslāņošanās procesā.

Īpaši atbalstāmo reģionu nosaka atsevišķi: rajonu un republikas pilsētu grupā, izmantojot 9 statistikas rādītājus, pagastu un rajonu pilsētu grupā, izmantojot 6 statistikas rādītājus.

Īpaši atbalstāmo teritoriju noteikšanai rajonu un republikas pilsētu grupā izmantoja šādus statistikas rādītājus. Autors iekavās ir norādījis rādītāja nozīmības vērtību. Rādītāji:

- bezdarba līmeni (2,0);
- iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs uz vienu iedzīvotāju (2,0);
- rūpniecības produkcijas izlaide uz vienu iedzīvotāju (1,0);
- nefinanšu investīcijas uz vienu iedzīvotāju (1,0);
- mazumtirdzniecības apgrozījums ieskaitot tirgus apgrozījumu uz vienu iedzīvotāju (1,0);
- demogrāfiskās slodzes līmenis uz 1000 iedzīvotājiem (1,0);
- mēneša vidējā bruto darba samaksa (1,0);
- darbojošos uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem;
- personu skaits ar augstāko izglītību uz 1000 iedzīvotājiem 18 un vairāk gadu vecumā (1,0).

Īpaši atbalstāmo teritoriju noteikšanai pagastu un rajonu pilsētu grupa izmantoja sekojošus statistikas rādītājus:

- bezdarba līkmenis (2,0);
- iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs uz vienu iedzīvotāju (2,0);
- demogrāfiskās slodzes līmenis uz 1000 iedzīvotājiem (1,0);
- iedzīvotāju blīvums (1,0);
- rūpniecības vajadzībām izmantojamās platības un ar ražošanas un sociālās infrastruktūras objektiem aizņemtās platības īpatsvars kopējā teritorijas platībā (1,0);
- personu skaits ar augstāko izglītību uz 1000 iedzīvotājiem 18 un vairāk gadu vecumā (1,0) [86].

Jāuzsver, ka abas grupas ir visai atšķirīgas, jo republikas pilsētas sociāli ekonomiskās attīstības ziņā ir daudz spēcīgākas nekā rajoni. Līdzīgi pagastu un pilsētu grupās pagasti sociāli ekonomiskajā ziņā atpaliek no pilsētām.

2000. gadā tiek apstiprināta jauna metodika īpaši atbalstāmā reģiona noteikšanai, kas paredz pāreju uz trijām īpaši atbalstāmo teritoriju grupām: rajoniem, pilsētām, pagastiem. Šāds iedalījums ir daudz viendabīgāks, salīdzinājumā ar 1997. gada noteiktajām grupām.

2000. gada metodika piedāvā racionāli kombinēt ekspertīzes un ekonometrijas metodes [skat. 6. tabulu].

1997. gada statusa noteikšanai tiek izmatoti daži tādi rādītāji, ko vairs statistiski neuzskaita vai tie iekļauti citā rādītājā, kā IKP, un tādi, kuru dati novecojuši un neatspoguļo reālo situāciju. Rodas nepieciešamība metodiku papildināt ar jauniem rādītājiem, kas atspoguļotu teritorijas pievilcību investoriem un iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

Rajonu sociālekonomiskās attīstības līmeni nosaka, novērtējot astoņus rādītājus: sešus – pagastu un četrus – pilsētu [86]. Katram rādītājam tiek piešķirta noteikta vērtība ar aprēķinu, lai visu rādītāju vērtību summa būtu 1.

No rajonu grupas vērtējuma izslēgti četri rādītāji:

- rūpniecības produkcijas izlaide uz vienu iedzīvotāju;
- mazumtirdzniecības apgrozījums, ieskaitot tirgus apgrozījumu, uz vienu iedzīvotāju;
- mēneša vidējā bruto darba samaksa;
- personu skaits ar augstāko izglītību uz 1000 iedzīvotājiem 18 un vairāk gadu vecumā [86].

Autors secina, ka pirmie divi rādītāji izslēgti, jo tos var uzskatīt par jaunā rādītāja “Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju” aprēķināšanas satāvdaļu, bet rādītājs “Mēneša vidējā bruto darba samaksa” pārklājas ar rādītāju “Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju”, savukārt rādītājā “Personu skaits ar augstāko izglītību uz 1000 iedzīvotājiem 18 un vairāk gadu vecumā” 2000. gadā var izmantot tikai 1999. gada tautas skaitīšanas datus.

Rādītājs “Pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas” ieslēgts visās trijās grupās, jo zināmā mērā atspoguļo dzīves kvalitāti un teritorijas pievilcību. Tas atspoguļo iedzīvotāju skaita izmaiņas pēdējo piecu gadu laikā konkrētajā teritorijā.

Nav iespējams aprēķināt rādītāju “Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju” par katru pagastu un pilsētu.

2000. gada vērtēšanas metodikā pagastu un pilsētu vērtēšanā nav ietverti:

- personu skaits ar augstāko izglītību uz 1000 iedzīvotājiem 18 un vairāk gadu vecumā;
- rūpniecības vajadzībām izmantojamās platības un ražošanas un sociālās infrastruktūras objektiem aizņemtās platības īpatsvars kopējā teritorijas platībā [86].

Autors secina, ka ieviests jauns rādītājs “Zemes vidējā kadastrālā vērtība”. Rādītājā ietverta zemes iespējamā tirgus cena, kurā ir zemes kvalitātes novērtējums ballēs, attālums no pilsētas centriem un transporta koridoriem.

Rādītājs “Iedzīvotāju blīvums uz 1 km²”, kas ir nozīmīgs pagastiem un rajoniem kopumā, nav pietiekoši nozīmīgs pilsētām, no pilsētu grupas tika izslēgts.

Autors secina, ka vispirms tiek pamatots vērtēšanā izmantojamo rādītāju skaits, sastāvs un nozīmība. To veic ar kolektīvās ekspertīzes metodēm [86].

Iegūtajiem rādītājiem izvērtē kvantitatīvo analīzi un vispārinošo rādītāju sintēzi. To izdara ar ekonometrijas metodēm un datortehniku. Visus iegūtos gala rezultātus novērtē valsts institūcijas un pieņem lēmumu par īpaši atbalstāma reģiona statusa piešķiršanu. Līdz 2000. gadam īpaši atbalstāmo reģionu noteikšanai tika lietota vienkāršā rangu metode. Lielākais trūkums tai bija, ka rangi nav metriski samērojami. Lai pilnveidotu šo metodi saglabājot metrisku samērojamību, pieņēma rādītāju standartizāciju ar sekojošu teritorijas attīstības indeksa aprēķināšanu - katras teritorijas sintētisko attīstības indeksu aprēķina kā visu atsevišķo rādītāju standartizēto vērtību svērtu aritmētisko vidējo, kur par svariem izmanto atsevišķo rādītāju nozīmības novērtējumus. To izdara, no konkrētās teritorijas interesējošā rādītāja lieluma atskaitot rādītāja vidējo aritmētisko un dalot ar šī rādītāja standartnovirzi. Tālāk var katrai teritorijai aprēķināt visu aprēķinos izmantoto standartizēto rādītāju svērtu aritmētisko vidējo jeb teritorijas indeksu, sakārtojot teritorijas šo indeksu secībā.

Standartizācijas formula ir:

$$t = \frac{x - \bar{x}}{s}, \quad [1]$$

kur

t - konkrētā novērojuma (teritorijas) standartizētā vērtība;

x - standartizējamais rādītājs, savā specifiskajā mērvienībā;

x – attiecīgā rādītāja aritmētiskais vidējais (aprēķina vai nu kā svērto vidējo, vai divu absolūto lielumu attiecību);

s – standartnovirze, variācijas rādītājs, kuru aprēķina pēc formulas :

$$s = \sqrt{\frac{\sum x^2}{n} - \bar{x}^2}, \quad [2]$$

kur f - statistiskā vērtība, parasti iedzīvotāju skaits teritorijā [85].

Standartizēto rādītāju variācijas apgabals parasti atrodas robežās no -3 līdz +3. Ja kādā teritorijā atsevišķa rādītāja standartizētā vērtība ir robežās no -1 līdz +1, var teikt, ka novirzes ir zināmās normas robežās. Ja standartizētā vērtība ir robežās no -1 līdz +2 un rādītāja nozīme pēc būtības ir pozitīva, stāvoklis jāvērtē kā slikts, bet, ja robežās no -2 līdz -3, tad - kā ļoti slikts. Analogi interpretē pozitīvo standartizētā rādītāja vērtību. Ja kādai teritorijai šis rādītājs ir mazāks par -3 vai lielāks par +3, tas ir ekstremāls, atspoguļojot kādus ārkārtīgus apstākļus vai aprēķinu kļūdas. Šādā nozīmē arī aprēķinu starprezultāti iegūst reālu analītisku nozīmi, kas ir būtiski, pierobežu pašvaldībām izdarot savas darbības pašvērtējumu [85].

Analizējot nozīmīgākos teritorijas attīstības indeksu veidojošos pamatrādītājus (attīstības indeksa komponentes) piecu gadu periodā, var redzēt, kas ietekmējis attīstības indeksu izmaiņas attiecīgajā teritorijā.

Arī 2005. gadā rādītāju standartizācija ar sekojošu teritorijas attīstības indeksu aprēķinu tiek turpināta.

Autors secina, ka teritoriju attīstības indeksu var izmantot ne tikai potenciālo īpaši atbalstāmo teritoriju noteikšanai, bet arī valsts budžeta dotācijas un pašvaldību finansējuma sadalei pagastiem, pilsētām, novadiem un rajoniem ES līdzfinansētajos projektos. Šajā gadījumā visas vietējās pašvaldības sadala vairākās grupās atkarībā no to attīstības indeksa lieluma. Pēc sociālekonomiskās attīstības līmeņa vājākās pašvaldības var pretendēt uz lielāku valsts budžeta dotācijas īpatsvaru. Attiecīgi tām būtu nepieciešams mazāks pašvaldību līdzfinansējums. Un pretēji – spēcīgākās pašvaldības valsts budžeta dotāciju īpatsvars būs mazāks, bet pašvaldību līdzfinansējums būs lielāks.

Ar Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministra rīkojumu Nr. 2-02/128 2006. gada 30. maijā tika apstiprināta „Potenciālo īpaši atbalstāmo teritoriju noteikšanas metodika” [110]. Plānošanas reģionu potenciālo īpaši atbalstāmo teritoriju noteikšanas metodika ir izstrādāta saskaņā ar 2003. gada 11. novembrī apstiprināto Ministru kabineta noteikumu Nr. 637 “Īpaši atbalstāmo teritoriju statusa piešķiršanas un atcelšanas kārtība” 15. punktu [110].

Īpaši atbalstāmo teritoriju statusa piešķiršanas nosacījumi:

- īpaši atbalstāmo teritoriju statusu piešķir un atceļ plānošanas reģiona attīstības padome;
- īpaši atbalstāmās teritorijas statusu piešķir vietējo pašvaldību parvaldītai teritorijai, kas ietver reģionālās, novadu vai vietējas nozīmes attīstības centru;
- iedzīvotāju skaits īpaši atbalstāmajās teritorijās valstī kopā nedrīkst pārsniegt 25% no valsts iedzīvotāju skaita;
- īpaši atbalstāmo teritoriju iedzīvotāju kopskaitu katrā plānošanas reģionā apstiprina Nacionālā reģionālās attīstības padome;
- ņemot vērā administratīvi teritoriālās reformas procesu, īpaši atbalstāmo teritoriju statuss ir spēkā no 2007. gada 1. janvāra līdz 2009. gada 31. decembrim [86].

Īpaši atbalstāmās teritorijas plānošanas reģionu nosaka, ņemot vērā:

- Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministra apstiprināto metodiku;
- teritorijas attīstības indeksu;
- plānošanas reģiona un vietējo pašvaldību attīstības plānošanas dokumentus;
- nacionālās reģionālās attīstības padomes apstiprināto īpaši atbalstāmo teritoriju iedzīvotāju skaitu katrā plānošanas reģionā [86].

Potenciālo īpaši atbalstāmo teritoriju noteikšanas kārtība ir:

- Valsts reģionālās attīstības aģentūra veic teritoriju attīstības novērtējumu un sagatavo priekšlikumus Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijai par īpaši atbalstāmajām teritorijām un to iedzīvotāju skaitu katrā plānošanas reģionā, ņemot vērā teritorijas attīstības indeksu.
- Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija iesniedz Nacionālajā reģionālās attīstības padomē izvērtēšanai un apstiprināšanai īpaši atbalstāmo teritoriju iedzīvotāju skaitu katrā plānošanas reģionā.

Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija nosūta plānošanas reģiona attīstības padomēm šādus dokumentus:

- nacionālās reģionālās attīstības padomes apstiprinātu īpaši atbalstāmo teritoriju iedzīvotāju skaitu katrā plānošanas reģionā;
- plānošanas reģiona vietējo pašvaldību teritoriju attīstības indeksu tabulu;
- potenciālo īpaši atbalstāmo teritoriju noteikšanas metodiku;
- potenciālo īpaši atbalstāmo teritoriju sarakstu un to iedzīvotāju skaitu [86].

Plānošanas reģionu attīstības padome piešķir īpaši atbalstāmas teritorijas statusu, pamatojoties uz attīstības plānošanas dokumentiem:

- Plānošanas reģiona attīstības padome, piešķirot īpaši atbalstāmās teritorijas statusu, var veidot ekspertu darba grupas, lai izvērtētu potenciālo īpaši atbalstāmo teritoriju sarakstu un to iedzīvotāju skaitu;
- Plānošanas reģionu attīstības padome, piešķirot īpaši atbalstāmās teritorijas statusu, var ņemt vērā papildus informāciju un kritērijus, kas pamato potenciālo īpaši atbalstāmo teritoriju statusa piešķiršanas izvēli (teritorijas sociālekonomiskās aktivitātes analīze u.c.);
- Plānošanas reģiona attīstības padome piešķir īpaši atbalstāmo teritoriju statusu un sarakstu nosūta Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijai saskaņošanai;
- Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija veic pārbaudi par Plānošanas reģiona attīstības padomes apstiprināto īpaši atbalstāmo reģionu iedzīvotāju kopskaita atbilstību Nacionālās reģionālās attīstības padomes noteiktajām īpaši atbalstāmo teritoriju iedzīvotāju skaitam katrā plānošanas reģionā;
- ja Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija nav konstatējusi neatbilstības Plānošanas reģiona attīstības padomes apstiprinātāja īpaši atbalstāmo teritoriju sarakstā, to nodod saskaņošanai Nacionālajai reģionālās attīstības padomei;
- ja Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija ir konstatējusi neatbilstības Plānošanas reģiona attīstības padomes apstiprinātajā īpaši atbalstāmo teritoriju sarakstā, Plānošanas reģiona attīstības padome iesniedz Reģionālas attīstības un pašvaldību lietu ministrijai precizēto īpaši atbalstāmo teritoriju sarakstu;
- Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija precizē īpaši atbalstāmo teritoriju sarakstu un iesniedz to saskaņošanai Nacionālajā reģionālās attīstības padomē [86].

Pēc autora domām, problemātiska ir valsts atbalsta intensitātes diferencēšana, it īpaši atbalstāmajās teritorijās, jo arī īpaši atbalstāmo teritoriju vidū ir būtiskas atšķirības sociālekonomiskās attīstības līmeņa ziņā.

Autors secina, ka programmas pilnveidošanā būtu jāstrādā pie valsts atbalsta diferencēšanas, lai vājākās teritoriju grupas varētu saņemt lielāku valsts atbalstu. Pašreiz visām grupām tas ir vienāds.

Pēc 1997. gadā izstrādātās un Ministru kabinētā apstiprinātās metodikas [110], īpaši atbalstāmo reģionu statusu uz trim gadiem ieguva 84 administratīvi teritoriālās vienības, tai skaitā Balvu, Krāslavas, Ludzas, Preiļu un Rēzeknes rajonu pašvaldības, tikai Rēzeknes rajonā Griškānu un Verēmu pagasti to nesaņēma, jo tie atrodas Rēzeknes speciālajā ekonomiskajā zonā, viena republikas nozīmes pilsēta – Jelgava, 8 rajonu pilsētas un 70 pagasti [104].

2000. gada 29. novembrī Ekonomikas ministrija ar rīkojumu Nr. 216 [110] apstiprināja jauno metodiku īpaši atbalstāmo reģionu noteikšanai.

2000. gadā tika noteikti 143 īpaši atbalstāmie reģioni - 5 rajoni, 20 pilsētas un 118 pagasti. No tiem 80 reģioniem šis statuss bija piešķirts jau iepriekš un tāpēc šā statusa termiņš nosacīti tika pagarināts [114]. Pēc programmu izvērtēšanas Starpministriju komisijā un pēc Reģionālās attīstības padomes atbalsta, Ministru kabinets 2001. gada 12. jūnijā 135 pašvaldībām piešķīra īpaši atbalstāmās teritorijas statusu [110].

2004. gadā īpaši atbalstāmo teritoriju statusu uz 2,5 gadiem piešķīra Plānošanas reģionu attīstības padomes. Šādu statusu saņēma 338 pašvaldības: 11 - Rīgas reģionā, 55 - Kurzemes reģionā, 46 - Zemgales reģionā, 106 - Vidzemes reģionā un 120 - Latgales reģionā [107].

Līdz 2004. gadam Īpaši atbalstāmo teritoriju programmas galvenais instruments bija Reģionālais fonds.

Tā līdzekļi bija paredzēti:

- ieguldījumiem komercstruktūras statūtkapitālā;
- procentu maksājumos par mērķkredītiem, kas tiek sekmīgi izmantoti, saskaņā ar iesniegto biznesa plānu;
- vienreizējiem maksājumiem;
- ieguldījumu dotācijām;
- kopā ar pašvaldību, infrastruktūras attīstībai;
- daļēji – īpaši atbalstāmo teritoriju vietējiem attīstības fondiem un īpaši atbalstāmo teritoriju attīstības programmu izstrādei;
- kopš 2001. gada līdzekļi ES pirmsstrukturālo fondu finansējuma apgūšanai [85].

Pēc autora domām, kaut arī no fonda paredzēta virkne dažādu finanšu atbalsta pasākumu, tomēr to pielietojums ir ļoti šaurs, it īpaši komercstruktūrām. Šie līdzekļi izmantoti kredītprocentu atmaksai par mērķkredītiem. Analizējot fonda darbību jāatzīst, ka fonda atbalstītie projekti nepārstāv visas vietējās pašvaldības, kurām piešķirts statuss. Pēc autora domām, šeit galvenie iemesli ir pašvaldību pasivitāte un informācijas trūkums par dotām iespējām.

Īpaši atbalstāmo teritoriju programmu raksturo ne tikai rezultāti, izmērāmi ar kvantitatīviem rādītājiem, bet arī rezultāti, kas balstās uz kvalitatīvajiem rādītājiem:

- attīstības plānošanas procesa nepieciešamība atbalstāmajos reģionos, jo statusu piešķir tikai pēc pašvaldību iesniegtajām attīstības programmām;
- sadarbība starp pašvaldībām un komersantiem palielināšanās teritorijā;
- pašvaldību informētības palielināšanās par komercstruktūrām savā teritorijā;
- zināšanu paaugstināšanās projektu izstrādē un vadīšanā;
- pieredzes uzkrāšanās un iemaņu paaugstināšanās projektu pieteikumu un atskaišu izstrādāšanā un projektu īstenošanā [85].

Otrs īpaši atbalstāmo teritoriju atbalsta līdzeklis, kas nav saistīts ar reģionālo fondu, ir nodokļu atlaides komercstruktūrām.

No 2004. gada Valsts reģionālās attīstības aģentūra izskata, vērtē un piešķir ES struktūrfondu finansējumu atbalsta programmas „Īpaši atbalstāmo teritoriju komercdarbības attīstībai” īstenošanai [126].

Pēc autora domām, īpaši atbalstāmo teritoriju mazie un vidējie komersanti var pieteikt projektus ES struktūrfondu līdzfinansējuma saņemšanai. Šeit gan jāpiebilst, ka līdzfinansējumu var saņemt tikai komercreģistrā reģistrētie vidējie un mazie komercuzņēmumi, kas ir tieši atbildīgi par projekta sagatavošanu un vadību. Finansējuma saņēmējam ir jānodrošina:

- jaunu darba vietu radīšana un veco saglabāšana;
- ienākumu gūšana no komercdarbības;
- komercdarbības attīstība un paplašināšana.

Atbalsta apjoms projektam nedrīkst pārsniegt 50% no projekta kopējām izmaksām.

Atbalsta programmas īstenošanai līdz 2006. gadam bija plānots izlietot 8,6 miljonus latu no valsts un Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzekļiem [109].

Atbilstoši Ministru kabineta 2003. gada 11. novembra noteikumu Nr. 637 „Īpaši atbalstāmās teritorijas statusa piešķiršanas un atcelšanas kārtība” 11. punktam [110],

Nacionālā reģionālās attīstības padome 2006. gada 11. septembra sēdē apstiprināja plānošanas reģionu īpaši atbalstāmo teritoriju sarakstus (2007.-2009.).

Īpaši atbalstāmo teritoriju statuss stājas spēkā ar 2007. gada 1. janvāri un ir spēkā līdz 2009. gada 31. decembrim [skat. 5. tabulu].

2. Latvijas pierobežas līderu skats uz pašvaldībām

2.1. Interese un viedokļu apkopojums

Autora pētījumā interese un viedokļu apkopojums balstās uz Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes, SIA Latvijas – Igaunijas institūtā [95], Valkas pilsētas domē [101] un Valkas rajona padomē [103] veikto pētījumu materiāliem. Analizējot tos, kopumā rodas labāks priekšstats par viedokļiem, bet interese daudzveidību un to saistību ar dažādiem valsts varas struktūras, vietējo pašvaldību un iedzīvotāju uzskatiem var konstatēt tikai dažādos kontekstos ar situācijām, trūkumiem vai problēmām.

Autors secina, ka šāda veida analīze liecina par to, ka problēmu noskaidrošana nevar balstīties vienīgi uz SVID analīzi, jo tā orientē uz noteiktu skatījumu – uz pozitīvo un negatīvo vērtējumu, turklāt pierobežas problēmu kontekstā dominē negatīvo iezīmju meklējumi.

Rezultātu būtiski ietekmē tas, ka iepriekš viedokļu noskaidrošanā izmantota tikai viena metode, proti, SVID analīze.

Pēc autora domām, iegūtie SVID analīzes materiāli parāda, ka turpmāk jāpaplašina aptaujās un apspriedēs iesaistīto loks, lai noskaidrotu dažādu iedzīvotāju sociālo, profesionālo grupu intereses, valsts pārvaldes institūciju un, it sevišķi, vietējo pašvaldību vadītāju vērtējumus.

SIA Latvijas – Igaunijas institūtā [95] veiktās SVID analīzes materiāli ir visai apjomīgi, tajos saglabāti visi izteikumi, tādējādi atspoguļojot dažādu cilvēku uztveri, arī valodas īpatnības. Šajā darbā ir vispārināti anketās apkopotie konkrētie izteikumi un vērtējumi.

Iegūtie rezultāti ir izmantoti Valkas novada izveidošanas projekta izstrādē. Apkopojums sāks ar pierobežas novietojuma radīto iespēju vērtējumu, izmantojot tādu indikatoru kā pieminēšanas gadījumu skaits.

2. 2. tabula
Pierobežas novietojuma radīto iespēju vērtējums Latvijā, pēc 2002. gada datiem

	Iespējas	Pieminēšanas gadījumu skaits	Īpatsvars, %
1.	Paplašināt izvēles loku (pakalpojumu sfērā, tirdzniecībā, kultūrā)	25	31
2.	Realizēt sadraudzības pasākumus (sportā, kultūrā, tūrismā, kopuzņēmumos)	15	19

3.	Paaugstināt kvalifikāciju un paplašināt redzesloku	10	13
4.	Apgūt kaimiņvalstu valodu	7	9
5.	Iesaistīties starptautiskos projektos, apgūt angļu vai vācu valodu	10	13
6.	Radīt specifiskus, uz pierobežas vajadzībām orientētus dienestus/uzņēmumus	3	4
7.	Pasargāt sevi no konkurences	4	5
8.	Pasargāt no slimīb izplatīšanās	5	6
9.	Kopā	79	100

Avots: 96, 2002

Apkopotas arī pierobežas teritorijas novietojuma negatīvās ietekmes.

2. 3. tabula

Pierobežas teritoriju novietojuma negatīvās ietekmes Latvijā 2004. gadā pēc autora pētījumiem

Nr. p. k.	Ietekmes	Pieminēšanas gadījumu skaits
1.	Nomales faktors un attālums no Rīgas	70
2.	Ar robežas šķērsošanu saistītie apgrūtinājumi (radu, kapu apmeklēšana u.c.)	25
3.	Demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās un kvalificētu speciālistu trūkums	20
4.	Slikta ceļu kvalitāte un autobusu kustība, transporta izmaksu palielināšanās	17
5.	Draudi videi un cilvēkiem	8
6.	Draudi nacionālajai kultūrai un valodai	2
7.	Kontrabanda un robežpārkāpumi	5
8.	Radio un TV uztveršanas grūtības	10
9.	Iedzīvotāju aizplūšana	9
10.	Konkurences palielināšanās	8
11.	Liels cittautiešu īpatsvars	1
12.	Nesakārtotas valstu savstarpējās attiecības	16
13.	Neapmierinošs robežpārejas punktu vizuālais izskats un darbinieku stāja	1

Avots: 101, Ikšelis, 2004

Autors secina, ka iegūtajos datos dominē nomales faktors un attālums no Rīgas. Tas būtu vairāk vērtējams kā subjektīvi nosacīts, jo saistīts ar pētījumu veicēju uzstādījumu vai atbilžu sagatavotāju izjūtām.

Analizējot pārrobežu sadarbības viedokļus, minēti sekojoši faktori:

Veicinošie faktori:

- līdzīgas vai vienādas problēmas,
- ģeogrāfiskais stāvoklis,
- vēsturiskie sakari,
- personiskie kontakti,
- institūciju un iedzīvotāju ieinteresētība,
- nepieciešamība vai vēlme sadarboties,
- kopīgs plānošanas darbs,
- kopīgi aizsargājami dabas objekti,
- kopīgi infrastruktūras objekti,
- tranzīta attīstības iespējas,
- dabas resursi,
- unikālas dabas bagātības,
- loģistikas centru izveide.

Kavējošie faktori :

- robeža,
- atšķirības likumos un noteikumos abpus robežai,
- muitas punktu nelielais skaits,
- muitas punktu pieejamības problēmas,
- robežu šķērsošanas noteikumi,
- neratificēti līgumi,
- pierobežas attīstības stratēģijas trūkums,
- pārrobežu sadarbības problēmas nenoteiktā vieta valsts prioritāšu skalā,
- pierobežas savstarpējā konkurence,
- pierobežas valstu politiskās un ekonomiskās problēmas,
- muitas tehniskais stāvoklis,
- robežapsardzības sistēmas radītās problēmas,
- nepietiekamas zināšanas un pieredzes trūkums pārrobežu sadarbībā,
- pārrobežu sadarbību realizējošo institūciju statusa nenoteiktība [102].

Sākotnējie izpētes dati apliecināja, ka pierobežas pagastu kopa statistiski nozīmīgi atšķiras no pārējām pašvaldībām, turklāt īpaši nozīmīga izrādījās tāda pazīme kā attālums no Rīgas. Saistībā ar to, pazeminās zemes kadastrālā vērtība, samazinās iedzīvotāju skaits, pašu ieņēmumi pašvaldību budžetā, kā arī atsevišķi iedzīvotāju aktivitātes rādītāji, piemēram, komercuzņēmumu un īpašumā esošo automašīnu skaits. Savukārt palielinās bezdarbnieku, kā arī dotāciju īpatsvars pašvaldību budžetos. Detalizētāka situācijas analīze pierobežā parādīja, ka šajā lineārajā teritorijā pastāv liela apstākļu dažādība, un atsevišķos tā segmentos ir atšķirīgas attīstības problēmas, tādēļ atbilstīgi var būt atšķirīgas pieejas to risināšanā. Visās integrētajās analīzēs pierobežā izdalījās attīstības joslas un centri, kas teritoriāli saistīti ar Latvijas vidienes rajoniem (Bauskas, Jelgavas, Dobeles, Saldus), ar Daugavpils apkārtni, ar pierobežā esošajām pilsētām ar lauku teritoriju (Ainaži, Staicele, Ape, Valka, Auce). Līdzīga situācija bija pagastos, kuru centri ir kādreizējie pilsētciemati, piemēram, Eleja, Vaiņode, Bēne. Tāpat var runāt par lokāliem problēmareāliem, ko raksturo vairākas citas pazīmes – absolūtais un relatīvais attālums no centriem, valsts radio un televīzijas uztveršanas problēmas, integrētie situācijas vērtējuma rādītāji, vides stāvoklis, dažādi riska faktori u.c.

2.2. Amatpersonu un ekspertu aptaujas

Balstoties uz pierobežas stipro un vājo pušu analīzi, pētījumā tika izstrādātas trīs atšķirīgas anketas, kas apzīmētas A1, A2 un A3.

A1 anketa paredzēta valsts institūciju atbildīgo amatpersonu un vietējo pašvaldību deputātu aptaujai. A2 un A3 anketas tika sastādītas pierobežas vietējo pašvaldību vadošo speciālistu un pieaicināto ekspertu aptaujai.

Aptauja veikta 10 pierobežas pašvaldībās. Anketas aizpildīja arī 2 Saeimas deputāti.

2. 4. tabula

Pierobežas teritorijās veiktās anketēšanas respondentu sadalījums amatu grupās Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Amatu grupas	Respondentu skaits	Procentos no respondentu kopskaita
Pašvaldību politiķi (ieskaitot domju, padomju priekšsēdētājus)	24	42,1
Pašvaldību izpildaparāta vadošie darbinieki (ieskaitot pašvaldības izpilddirektorus)	23	40,4
Līderi ārpus pašvaldībām (politisko partiju vadītāji, nodibinājumu vadītāji u.c.)	10	17,5
<i>Kopā</i>	<i>57</i>	<i>100,0</i>

Avots: 101, Ikšelis, 2003

2. 5. tabula

Pierobežas teritorijās veiktās anketēšanas respondentu sadalījums pēc vecuma un amatiem Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Vecuma grupas	Politiķi (deputāti)	Vadošie darbinieki	Līderi ārpus pašvaldībām	Kopā
Līdz 30 gadiem	1	2	2	5
30-39		10	3	13
40-49	1	7	1	9
50-59	15	10	2	27
60-69			2	2
70 un vairāk gadu			1	1
<i>Kopā</i>	<i>17</i>	<i>29</i>	<i>11</i>	<i>57</i>

Avots: 101, Ikšelis, 2003

Aptaujas rezultāti.

A1 anketa. Kopā to izpildīja 10 respondenti. Deviņi no respondentiem uzskata, ka Latvijas pierobežas problēmas tiešām ir tik nozīmīgas, lai tiktu izstrādāta īpaša pierobežas attīstības stratēģija un programma. Anketās tiek uzsvērts:

- bezdarbs;
- nepieciešams veicināt ceļu un sakaru attīstību;
- jānoskaidro robežkontroles un robežpārejas punktu loma pagastu un pierobežas pilsētu attīstībā;
- pamatoti jādefinē pierobežas īpašais status;
- jāpanāk attīstības programmu finansēšana;
- jāveicina pārrobežu sadarbība;
- jāatrisina ierobežojumu problēmas;
- jāizstrādā pierobežas attīstības programma.

No anketā minētajām 14 problēmām respondenti norāda vidēji 8 problēmas. Par vislielāko problēmu respondenti uzskata ceļu un sakaru attīstību - 59%. Vājo ekonomisko attīstību saistībā ar pierobežas zonu, robežkontroles jautājumiem uzsver 56% respondentu.

A2 anketu aizpildīja 23 respondenti.

2. 6. tabula

Pierobežas teritorijās veiktās anketēšanas respondentu A2 anketas apstrādes rezultāti Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Pierobežas reģiona lomas	Visa grupa (n=23)		
		Vietu summa	Vidēji	vieta
1.	Valsts tēla veidošana	81	3,5	3
2.	Valsts drošības nostiprināšana	83	3,6	4
3.	Pārrobežu sadarbības veicināšana	66	2,9	1
4.	Attīstības veicināšana	70	3,0	2
5.	Pašvaldības darbības loka paplašināšana	102	4,4	5
6.	Vietējo iedzīvotāju dzīves apstākļu uzlabošana	105	4,6	6
7.	Vietējo iedzīvotāju rīcības iespēju ierobežošana	145	6,3	7

Avots: 101, Ikšelis, 2003

Anketas mērķis – noskaidrot priekšstatus par pierobežas lomu valsts attīstībā. Piedāvātie jautājumi formulēti, balstoties uz daudzajām iepriekš veiktajām viedokļu analīzēm. Anketā nosauktās pierobežas lomas vajadzēja sarindot nozīmīguma secībā.

Autors secina, ka vienādi nozīmīgas ir divas pierobežas lomas – „attīstības veicināšana” un „pārrobežu sadarbības veicināšana”. Tālāk seko vēl divas vienlīdz augstu vērtētas lomas – „valsts tēla veidošana” un „valsts drošības nostiprināšana”.

A3 anketas uzdevums bija no 20 nosauktajām problēmām, kas visbiežāk minētas iepriekš veiktajās SVID analīzēs, izdalīt 5 svarīgākās pēc respondentu domām. A3 anketas aizpildīja 24 respondenti.

2. 7. tabula

Pierobežas teritorijās veiktās anketēšanas respondentu A3 anketas apstrāde Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Problēmas	Visa grupa (n=24)	
		Gadījumu skaits	vieta
1.	Labi apstākļi kontrabandai	2	
2.	Vāji kontakti ar iedzīvotājiem otrpus robežai	7	
3.	Vides piesārņojuma draudi	1	
4.	Slimību izplatības draudi	0	
5.	Katastrofu draudi	0	
6.	Nelabvēlīga kriminālā situācija	1	
7.	Pašvaldību attīstības plānu trūkums	2	
8.	Mazs iedzīvotāju skaits	6	
9.	Bezdarbs	3	
10.	Darbavietu trūkums	10	4
11.	Iedzīvotāju skaita samazināšanās	7	
12.	Nesaskaņoti likumdošanas akti	2	
13.	Vairāk ierobežojumi nekā citur Latvijā	12	3
14.	Pagastos un rajonos jūtams koordinācijas trūkums starp valsts institūcijām un pašvaldībām	7	
15.	Vāja informācija par pārrobežu sadarbības iespējām	2	
16.	Robežpārejas procedūru sarežģītība, sevišķi vietējiem iedzīvotājiem	13	2
17.	Attīstības iespējas lielas, bet nepilnīgi izmantotas	9	5
18.	Nabadzība lielāka nekā citur Latvijā	1	
19.	Pierobežā dzīvojošo izolētība	20	1
20.	Apstākļu dažādība pierobežas joslā visā Latvijā teritorijā	6	

Avots: 101, Ikšelis, 2000

Autors secina, ka visas aptaujāto kopas vērtējumā kā galvenās problēmas tiek izvirzītas „pierobežā dzīvojošo izolētība” un „robežpārejas procedūras sarežģītība”, pēc tam seko vērtējums „vairāk ierobežojumu kā citur Latvijā” un „darbavietu trūkums”.

Pēc autora domām, turpmākajos pētījumos jānovērtē, kāds īpatsvars problēmu vērtējumā ir subjektīvajam faktoram. Ir pamats domāt, ka tieši subjektīvais faktors ir paaugstinājis tādas problēmas kā „robežpārejas procedūru sarežģītība” vispārējo nozīmīgumu, bet pazeminājis tādu problēmu kā „koordinācijas trūkums” un „informācijas trūkums” vērtējumu.

Aptaujas datu analīzē konstatēts, ka pierobežas attīstībā ir cieši saistītas valsts, pašvaldību, sabiedrības un cilvēku intereses, bet pagaidām nav atrasti veidi, kā tās izvērtēt, saskaņot vai līdzsvarot lēmumu pieņemšanā, dažādu līmeņu attīstības plānos, kā arī, pieņemot kādus īpašus noteikumus. Atklājās, ka pagaidām trūkst pieredzes atsevišķu nozaru/sectoru ietvaros izstrādāto programmu un plānu saskaņošanā ar pašvaldību attīstības plāniem, kā arī dažādiem līmeņiem atbilstošu plānošanas dokumentu savstarpējā sasaistē jau to izstrādes procesā. Nereti par pierobežas problēmām dzirdami kardināli pretēji vērtējumi. Tie sakņojas atsevišķu cilvēku pieredzē, problēmu individuālajā uztverē, kas iegūta vienā vai citā vietā. Situācija Latvijas vidienē, piemēram, Bauskas rajona pierobežā, tiešām kardināli atšķiras no situācijas Ramatas pagastā pie Igaunijas robežas vai Piedrujā pie Baltkrievijas robežas. Taču nav iemesla kādu no šīm situācijām pieņemt par pamatu valsts politikas veidošanā. Jāatzīmē arī, ka līdzšinējā ar pierobežas attīstības problēmām saistītajā darbībā vērojama izteikta pretruna:

- starp priekšstatiem un ainu, ko rāda neliela vai plašāka informācijas analīze,
- starp pierobežas pašvaldību reālo dažādību un valsts institūciju tieksmi pēc vienkāršošanas un vienādošanas, jo tas atvieglo lēmumu pieņemšanu.

Pašreizējā situācijā skaidrāk nekā agrākajos gados parādās kopskata nepieciešamība, jo bez tās nevar izprast situāciju, pastāvošās un sagaidāmās problēmas (tajā skaitā – arī kā agrāk pieņemto lēmumu sekas) un veidot valsts politiku. Līdzšinējā pieredze liek domāt, ka lēmumu pieņemšanu attiecībā uz pierobežu būtiski ietekmē uztveres problēmas. Ir diezgan grūti redzēt relatīvi šauru joslu gar robežu kā vienotu reģionu, bet daudzveidīgu pēc savas iekšējās struktūras, citiem vārdiem sakot - pēc atšķirībām, ko nosaka mežu, apgūto platību, apdzīvoto vietu, ceļu izvietojuma raksturs dažādās vietās gar robežu. Iespējams, šī paša iemesla dēļ pastāv it kā divas informatīvās telpas, kas nav saistītas ar lietoto valodu, bet ir saistītas ar vietu, kur tās veidojas un pastāv. Viena no tām ir Rīgā, galvenokārt valsts institūcijās, kur dominē fragmentāra informācija un vispārinājums, vienkāršoti priekšstati par prioritātēm. Pētījuma gadījumā otrā telpa atrodas reālajā pierobežā, un tur informāciju veido pati dzīve, cilvēku likteņi, viņu vērtējumi.

2.3. Pašvaldību vadītāju viedokļi

Pašvaldības vadītāju viedokļu noskaidrošanai tika veiktas divas anketācijas. PV1 anketācija bija domāta pierobežas pagastu padomju priekšsēdētājiem. Anketa tika veidota no 10 jautājumiem, kas galvenokārt bija orientēti uz situāciju lauksaimniecības problēmu noskaidrošanai, taču ne tikai.

Anketācijas rezultāti autoram ļauj secināt, ka pierobežu teritoriju pašvaldību mazefektīva rīcība lielā mērā ir izskaidrojama ar to, ka tām nav pietiekamas varas un patstāvības. Vismazāk varas un patstāvības efektīvai darbībai pierobežas pašvaldībām, pēc vadītāju domām, ir jomās, kas saistītas ar noziegumu un pārkāpumu apkarošanu, veselības aizsardzību, komercdarbības attīstību un bezdarba problēmām. Autors secina, ka pietiekami daudz varas un patstāvības trūkst tajās jomās, kurās ir visvairāk problēmu, tāpēc pierobežu pašvaldību rīcība ir maz efektīva. Pierobežas teritoriju pašvaldību vadītāji joprojām maz uzticas nodibinājumiem un privātajam sektoram.

Analizējot anketas saturu, nozīmīgi bija 1., 5. un 9. jautājumi.

1. jautājums : Kāds likums vissteidzamāk jāizstrādā un jāpieņem Saeimā lauku interesēs?

5. autājums: Ko vajadzētu uzzināt visā Latvijā par Jūsu pagastu?

9. jautājums: Kādi no pašreizējiem valsts mēroga notikumiem Jūs neapmierina vai uztrauc visvairāk?

Aizpildītas anketas tika saņemtas no 10 pierobežas teritorijas pagastiem. 6 anketās bija vispārēja rakstura atbildes un nesaturēja informāciju, kas būtu specifiska pierobežas teritorijai. No 4 respondentu atbildēm izriet, ka pierobežā aktuālas ir sekojošas problēmas:

- robežas šķērsošana un muitas kontrole;
- vietējā tirgus aizsardzība;
- pārrobežu sadarbība;
- bezdarbs;
- jaunu darba vietu izveide [101].

PV2 anketācija bija domāta pierobežā esošo pilsētu pašvaldību vadītāju domu noskaidrošanai. Tika izplatītas 10 anketas, bet saņemtas 6. Pašvaldību vadītāji atzīst, ka viņiem pierobežas režīms nekādus sarežģījumus nerada, bet iedzīvotājiem gan. Visbiežāk tās ir tīri sadzīviskas – saistītas ar radu, kapu, baznīcas, skolas apmeklēšanu un darbu otrpus robežai. Īpatnēji, ka pierobežas pašvaldībās, kas neatrodas tieši pie robežas, nav specifisku pierobežas problēmu.

Autors secina, ka respondentu atbilžu apkopošana iezīmē vairākus turpmākās rīcības virzienus, kas ļautu samazināt apgrūtinājumu pakāpi pierobežas vietējiem iedzīvotājiem:

- pierobežas teritorijas režīma noteikumi turpmāk jādetalizē un jāprecizē, it sevišķi ar Valsts robezsardzi saskaņojamās darbības;
- vēlams pagarināt pierobežas pastāvīgo iedzīvotāju caurlaižu derīguma termiņu, savukārt atļaujas lauksaimniecības un meža darbiem dot uz sezonu;
- vēlams saskaņot robežas šķērsošanas vietu skaitu ar pierobežas pašvaldību skaitu;
- izstrādājot attīstības plānu, jāparedz ceļu tīkla sakārtošana pierobežā, kapsētu tīkla sakārtošana, kompensācija par pierobežas apgrūtinājumiem, konkrētu problēmsituāciju risinājumi [101].

Anketācijas rezultāti parāda, ka galvenajos jautājumos pierobežas vadītāju uzskati ir visai tuvi iedzīvotāju viedoklim. Par pierobežas priekšrocībām visbiežāk tiek nosauktas: ekoloģiski tīra vide (gaiss, pārtika, klusums), tūrisma attīstības iespējas, jaunas darba iespējas, dažā ziņā var izdzīvot ar mazākiem izdevumiem nekā centros, dzīves drošība, viens otru labi pazīst, iespējama individuāla pieeja, iespēja lētāk iepirkties kaimiņvalstī, kultūras sakari ar kaimiņvalstīm, dzīves dažādība. Daudzveidīgāki ir izteikumi par pierobežas nepilnībām un trūkumiem. Apkopojot tos, radās šāda aina: attālums no centriem, atrašanās nomalē, nodarbinātības problēmas (maz darba vietu, nav izglītības līmenim atbilstošu darba vietu, bezdarbs, par līdzīgu darbu maksā mazāk nekā centros), finanšu trūkums un nabadzība (nevar samaksāt par komunālajiem pakalpojumiem un transportu), slikti sakari un informācijas trūkums (slikti uztveramas/neuztveramas valsts radio un TV programmas, daudziem iedzīvotājiem viensētās nav telefonu, nav plaši pieejamu interneta pieslēgumu), pazeminās izglītības līmenis (trūkst kvalificētu skolotāju, slēgtas mazās skolas, samazinās skolēnu skaits un skolotāju slodze, nepietiekami labi tiek mācīta valsts valoda, valsts valodas nezināšanas dēļ kļūst nepieejama bezdarbnieku apmācība), slikti ceļi, tas ietekmē pakalpojumu pieejamību, nav vai slikti organizēts sabiedriskais transports, pastāv veselības aprūpes organizācijas problēmas, zināšanu un intereses trūkums, nav līderu, trūkst motivācijas iesaistīties sabiedrības dzīvē, jaunieši un “gudrās galvas” aizplūst uz Rīgu, pazeminās dzīves līmenis, palielinās nelabvēlīgo ģimeņu skaits, izplatās alkoholisms [101]. Kā redzams, salīdzinājumā ar pierobežas priekšrocību raksturojumu uzskaitītās problēmas ir daudz konkrētākas un aptver gandrīz visas cilvēku dzīves jomas. Iegūtā informācija norāda uz turpmākās izpētes virzieniem, jo valsts

politikas veidošanai nepieciešama daudz konkrētāka informācija. Kā lielākie draudi, kas pastāv pierobežā un ietekmē un arī turpmāk var ietekmēt pašvaldību attīstību un cilvēku dzīvi, nosaukti šādi (saglabāta izteikumu forma): “pierobeža izmirs”, “no kartēm izzudīs apdzīvotās vietas”, “nesakoptā infrastruktūra aizies bojā”, “jaunatne aizies uz Rīgu”, “robezsargiem nav sadarbības ar vietējiem iedzīvotājiem”, pašvaldībām trūkst līdzekļu, lai iesaistītos ar līdzfinansējumu dažādās programmās un projektos, informācijas trūkums, alkoholisms, depresija [101].

3. Latvijas pierobežas integrētie raksturojumi un attīstības stratēģijas meti

3.1. Kopējā pilsētu un pagastu rangu aprēķinu analīze

Pēc 2000. gada metodikas, pētījumā izmantotas sekojošas pazīmes:

- iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju;
- bezdarba līmenis;
- iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs uz vienu iedzīvotāju;
- nefinanšu investīcijas uz vienu iedzīvotāju;
- demogrāfiskās slodzes līmenis;
- ekonomiski aktīvo uzņēmumu un uzņēmējdarbības skaits uz 1000 iedzīvotājiem;
- iedzīvotāju blīvums uz vienu kvadrātkilometru;
- zemes vidējā kadastrālā vērtība;
- pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas [112].

Kopējā valsts pagastu un pilsētu rangu tabulā ir 556 vienības. Autors pētījumā no kopējās tabulas atlasīja 119 pierobežas pagastus un pilsētas, respektīvi, vietējās pašvaldības, kas tika sagrupētas pēc to vietas rangu tabulā [skat. 7. tabulu].

Rangu tabulas sākumā, kur mazākie skaitļi, atrodas pagasti un pilsētas ar mazākām rangu summām, tātad – ar labāku situāciju pēc izvēlēto rādītāju kopējā efekta.

No pierobežas pašvaldībām augstākās vietas rangu tabulā ieņem Valka (32.vietā), Ainaži ar lauku teritoriju, (38.vietā) un vēl trīs pilsētas – Krāslava, Ilūkste, Rūjiena. No lauku pagastiem augstākās vietās ierindojās Gailīšu (60.vietā), Īslīces (86.vietā) un Nīgrandes (97.vietaā) pagasts.

Pierobežā ir arī pagasti, kas atrodas rangu tabulas beigās. Pēdējais ir Pededzes pagasts (566.vietā), pirms tam – Kaplavas (565.vietā), Kalniešu (562.vietā) un Vecumu(560.vietā) pagasts.

3. 8. tabula

Pierobežas teritoriju pagastu un pilsētu sadalījums kopējā valsts rangu tabulā Latvijā
2003. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Vieta rangu tabulā	Pagastu un pilsētu skaits grupā,% no pierobežas pašvaldību kopskaita
1.	līdz 99	7
2.	100 -199	12
3.	200 – 299	19
4.	300 – 399	21

5.	400 – 499	22
6.	500 – 599	19

Avots: 101, Ikšelis, 2003, dati atjaunoti 17.01.2007

Izdalot no valsts kopējās rangu tabulas pierobežas pagastus un pilsētas, iespējams noteikt šīs kopas raksturlielumus. Kopējā rangu summa, jeb visas pašvaldības kopā, ir 3 13 533, bet kopas vidējā ranga summa ir 2635. Mazākā rangu summa ir 699 - Valkai, lielākā – 4271 - Pededzes pagastam.

Aprēķinātas novirzes no vidējās rangu summas, kas sniedz informāciju par pašvaldību atšķirībām teritoriālā skatījumā un ļauj saskatīt zināmas reģionālās tendences.

Izmantojot rangu summas radītāju, ar klāsteranalīzes metodi iegūst pierobežas pagastu un pilsētu sadalījumu četrās grupās [skat. 9. tabulu].

Sadalījums veikts ar kompjūtera palīdzību, tādēļ grupu kārtas numuri nenozīmē to kvalitātes secīgu maiņu.

Grupējums izveidots tā, ka 1. un 3. grupas pašvaldības pārstāv rangu tabulu „uz leju” no vidējā, bet 2. un 4. grupas – „uz augšu” no vidējā. To apstiprina arī pašvaldību sadalījums pēc 2 pazīmēm: rangu summas un klāsteriem.

3. 9. tabula

Pierobežas teritoriju pašvaldību sadalījums (% no kopskaita) atkarībā no rangu summas un klāsteranalīzes grupas Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Rangu summa	Klāsteranalīzes izdalītās pašvaldību grupas un skaits %			
		1.grupa	2.grupa	3.grupa	4.grupa
1.	Līdz1000		3		
2.	1001-1500		10		
3.	1501 – 2000		6	5	
4.	2001-2500			19	
5.	2501-3000			9	11
6.	3001- 3500	3			15
7.	3501 – 4000	16			
8.	4001-4500	3			

Avots: 101, Ikšelis, 2003, dati atjaunoti 17.01.2007

1. un 4. grupas pagasti atrodas galvenokārt Latgales rajonos, taču Latgalē ir arī Žīguru, Malnavas, Ciblas, Lauderu pagasts, kas pārstāv 3. grupu, savukārt 1.grupas pagasti ir arī Alūksnes rajonā, kā Pededzes un Mārkalnes pagasts, un Valmieras rajonā - Ramatas pagasts.

Garākā posmā gar Lietuvas Republikas robežu Daugavpils, Bauskas, Jelgavas, Dobeles un Saldus rajonā pārsvarā ir 2. un 3. grupas pagasti. Tas pats sakāms par robežu ar Igaunijas Republiku, taču arī šajos posmos ir atsevišķi 1. un 4. grupas pagasti. Autors secina, ka tas atklāj pierobežas mozaīkveida struktūru.

3.2. Kopējā faktoranalīze

Pierobežas pagastu kopas strukturālās dažādības izpētē izmantotas daudzfaktoru analīzes metodes: faktoranalīze un klāsteranalīze.

Faktoranalīze ir statistiskās analīzes metode, kuras izmantošanas pamatmērķis ir kondensēt informāciju ar minimālu datu

zudumu mazākā mainīgo kopā un to izteikt faktoros, kā arī:

- attiecību struktūras identificēšana starp mainīgajiem vai respondentiem;
- pārstāvošo mainīgo identificēšana, lai tos lietotu tālākajā analīzē;
- pavisam jaunu mainīgo kopu veidošana, kurā ir mazāks mainīgo skaits un kas daļēji vai pilnīgi aizvieto oriģinālo mainīgo kopu.

Viskrasāk šī pieeja izpaužas, novērojumus un eksperimentus organizējot pēc vienīgā faktora principa. Saskaņā ar šo principu, izmaiņām tiek pakļauta viena pazīme, pārējās pazīmes cenšoties noturēt nemainīgā līmenī. Cilvēkam nav iespējams tieši analizēt daudzu pazīmju vienlaicīgu mijiedarbību.

Faktoranalīze vienlaicīgi izvērtē daudzu pazīmju un objektu dispersiju jeb izkliedi un uz tā pamata izdala nelielu skaitu hipotētisko faktoru. Šie faktori nosaka un kvantitatīvi raksturo sākotnējo parametru īpatnības. Tādējādi tiek panākta daudzdimensiju telpas reducēšana vienas, divu vai trīs dimensiju telpā, kas ir pieejama mūsu uztverei un ģeometriskajai interpretācijai. Informācijas sablīvēšana nav saistīta ar informācijas zudumiem. Gluži pretēji - tā veicina empīriskās informācijas vispusīgu izvērtēšanu. Hipotētiskie faktori ir abstrakti lielumi un tāpēc atkrīt jautājums par dimensiju savstarpējām attiecībām, tomēr pazīmju mijiedarbība ierobežo matemātisko metožu pielietošanu, piemēram, tādas nozīmīgas metodes kā multiplās regresijas analīzes efektivitāte ir būtiski atkarīga no regresoru savstarpējās korelācijas. Maksimāli efektīva šī metode ir tad, ja regresori ir savstarpēji neatkarīgi. Ortogonālā faktoranalīze, liela skaita savstarpēji saistītu pazīmju vietā izdalot nedaudzus neatkarīgus faktorus, dod iespēju izslēgt mijiedarbības ietekmi. Faktoranalīze, lielu skaitu pazīmju informāciju koncentrējot nedaudzos faktoros, būtiski atvieglo klasifikācijas problēmu viennozīmīgu risināšanu. Klasifikācijas sekmes ir atkarīgas no pareizi izraudzītas pazīmju sistēmas, tāpēc pazīmju iepriekšēja analīze ir viens no svarīgākajiem posmiem objektu klasificēšanā. Izmantojot faktoranalīzi, var atdalīt būtiskās pazīmes no nebūtiskajām, noteikt to informativitāti, savstarpējo atkarību un aizstājamību, kvantitatīvi raksturot pazīmju diagnostisko vērtību un citas nozīmīgas īpašības. Formāli faktoranalīze ir ļoti radniecīga komponentanalīzei. Kopīgi ir ne tikai

risināmie uzdevumi, bet, zināmā mērā, arī algoritmi. Galvenā atšķirība ir loģiskajos pieņēmumos, uz kuru pamata ir izstrādātas minētās analīzes. Faktoranalīze pamatojas uz atziņu par hipotētisko kopīgo un specifisko faktoru eksistenci. Komponentanalīze tādas pieņēmumus neizvirza. Ortogonālās faktoranalīzes modeli aprēķina pēc lineāra vienādojuma:

$$z_j = a_{j1}F_1 + a_{j2}F_2 + \dots + a_{jm}F_m + d_j U_j, \quad [3]$$

kur $j=1, 2, \dots, n$, n – pazīmju skaits;

z_j – j - tās pazīmes vērtība;

F_i – i – tās faktora funkcija,

$i=1, 2, m$, m – faktoru skaits;

a_{ji} – faktorslodzes - raksturo attiecīgā i -tās faktora ietekmi uz j -to pazīmi;

d_j – specifiskā faktora koeficients; specifiskā faktorā apvieno novērojumu apstākļu heterogenitāti un mērījumu nejaušas kļūdas ietekmi;

U_j – specifiskā faktora funkcija.

Faktorslodzes veido matricu – $n \times m$ (pazīmes $\times$ faktori). Tā ir atkarīga no faktorslodžu aprēķināšanas metodes. Katrai faktorslodžu matricai ir atšķirīgs faktorslodžu sadalījums kā pa pazīmēm, tā arī pa faktoriem. Šo neviennozīmīgumu izskaidro ar to, ka dažādos apstākļos vieni un tie paši kopīgie faktori izpaužas dažādi. Ģeometriski dotajā faktortelpā pazīmes veido tādu nemainīgu punktu kopu, kuru koordinātes mainās „atkarībā” no konkrētā risinājuma. Katrreiz tiek iegūta viena un tā pati punktu telpiskā konfigurācija, bet ar atšķirīgu stāvokli attiecībā pret koordinātu asīm. Punktu savstarpējais stāvoklis kopas ietvaros nemainās. Koordinātu asis pagriežot, var iegūt bezgalīgi daudz dažādu stāvokļu un līdz ar to arī tikpat daudz atšķirīgu doto koordinātu kopu jeb faktorslodžu matricu. Tāpat matemātisku pretrunu nav. Autors uzskata, ka visā apstākļu daudzveidībā pastāv kāds viens, dotajam uzdevumam īpašs apstākļu sakopojums, kurā vispilnīgāk izpaužas kopīgo faktoru īpatnības un to ietekme uz atsevišķām pazīmēm. Šim raksturīgajam apstākļu sakopojumam atbilstošais risinājums pētījumā ir vispamatotākais un dod labāko faktoru izskaidrojumu. No sacītā izriet nepieciešamība iegūt tieši tāda risinājuma faktorslodžu matricu jeb koordinātu asu optimālo stāvokli faktortelpā. Optimālo risinājumu sauc par Terstouna ideālstruktūru. To var panākt, attiecīgi pagriežot koordinātu asis un atbilstoši to jaunajam stāvoklim aprēķināt faktorslodžu matricu. Šo uzdevumu sauc par faktoru rotāciju jeb faktorslodžu matricas transformāciju. Sākotnējo faktorslodžu

matricu transformē atkārtoti, kamēr tā atbilst ideālstruktūras nosacījumiem. L. Terstouns tos formulējis šādi: faktorslodžu matricas katrā rindiņā jābūt vismaz 1 faktorslodzei, kas nosacīti ir vienāda ar nulli.

Vislabāk L. Terstouna nosacījumus realizē **varimaksa metode** (variance + maksimums). Metodes pamatā ir faktorslodžu matricas variācijas jeb dispersijas maksimizēšana. Maksimizē katra faktora (katras faktorslodzes matricas ailītes) faktorslodžu dispersiju. Maksimālajai dispersijai atbilst tāds dotā faktora faktorslodžu stāvoklis, ar kuru vienai daļai faktorslodžu ir vērtības, kas tuvas 1, bet otrai daļai – vērtības, kas ir nosacītas nulles. Šāds faktorslodžu sadalījums vispilnīgāk izsaka ideālstruktūras nosacījumus. Pielietojamības ziņā otro vietu ieņem G.Fergusonas jeb **kvartimaksa metode**. Metodes pamatā ir faktoru skaita mazināšana, bet tā atpaliiek no varimaksa metodes atbilstības ziņā, metodi pielieto reti. Autors pētījumā izmantoja pazīmju statistiskos rādītājus: vidējo aritmētisko un standartnovirzi. Analīzei bija derīgs arī novērojumu skaits. Tika izmantota arī rindas izslēgšana no tabulas, ja kaut vienai pazīmei trūkst kāds novērojums. Lai izejas datus maksimāli izmantotu analīzē, autors izvēlas iespēju aprēķinus veikt divām pazīmēm ar maksimālo novērojumu skaitu, tad nākošām divām utt. Tika arī aprēķināta visu izdalīto faktoru summārā ietekme uz pazīmi, to sauc par attiecīgās pazīmes **komunalitāti** un apzīmē ar h_j^2 . J-tās pazīmes komunalitāti aprēķina pēc formulas

$$h_j^2 = a_{j1}^2 + a_{j2}^2 + \dots + a_{ji}^2. \quad [4]$$

kur a_{ij} – faktorslodze, $i=1, 2, \dots, m$, m – faktoru skaits, $j = 1, 2, \dots, n$, n – pazīmju skaits. Specifiskā faktora un fona faktora apvienoto ietekmi (d_j^2) uz j-to pazīmi izsaka sakarība. To aprēķina elektroniskā tabulā *EXCEL*. Tā ir :

$$d_j^2 = 1 - h_j^2 \quad [5]$$

Šajā pētījumā visas pazīmes piedalās faktoru aprēķināšanā pilnīgi. Autors secina, ka faktoranalīzes rezultāti ir precīzāki liela apjoma paraugkopām. Aprēķinos dispersija ir procentos un kumulatīvā dispersija % doti visiem faktoriem. Tāpat tika atlasīti faktori, kuru īpašvērtības pārsniedz vieninieku. Pēc autora domām, ja šo ar izvēlni izdalīto faktoru dispersiju % summa ir lielāka par 70, 80 vai 90%, tad no pārējiem faktoriem ir tiesības atteikties. Katra faktora īpašvērtību aprēķina pēc izteiksmes:

$$V_i = a_{ji}^2, \quad [6]$$

kur a_{ij} – faktorslodzes rādītāji, $i = 1, 2, \dots, m$, m – faktoru skaits; $j = 1, 2, \dots, n$, n – pazīmju skaits.

Autors secina, ka rezultātus vieglāk analizēt, ja izvēlnē izveido faktorslodžu iepriekšēju atlasī, piemēram, atstāj faktorslodzes lielākas par 0,5 .

Ja analīzes rezultātā nevar viennozīmīgi noteikt pazīmes piederību vienīgam faktoram, var uzskatīt, ka faktoranalīze veikta nesekmīgi. Par nesekmīgu faktoranalīzi uzskata arī tādā gadījumā, ja nav iespējams viennozīmīgi interpretēt faktoros.

Lai noskaidrotu, vai un kā situācija mainās laika gaitā, autors analizēja vairāku gadu informāciju. Analīzes darbā izmantoti 28 rādītāji.

Autors secina, ka vairāki pasaulē atzīti ekonomisti, kā J. F. Hair, R. E. Anderson un G. Brosius, savos pētījumos ir secinājuši, ka bieži starp vairākiem teritoriju attīstības līmeni raksturojošiem rādītājiem pastāv savstarpēja mijiedarbība un pat atkarība. Līdz ar to pastāv informācijas reducēšanas iespējas, lai samazinātu analīzēm nepieciešamās informācijas apjomu, no apkopotās informācijas atdalot tikai būtiskāko un atspoguļojot datu savstarpējās sakarības.

Tāpēc pētījumā tiek izmantota arī klāsteranalīze, kas ir statistiskās analīzes metode, kuru var izmantot, lai izveidotu un iegūtu būtiskas objektu grupas. Grupas veidojas no savstarpēji līdzīgiem objektiem. Šīs metodes pielietošanas galvenais mērķis un uzdevums ir sagrupēt pētāmos elementus tā, lai līdzīgie elementi būtu apkopoti vienā grupā. Taču dažādu grupu elementiem jābūt pēc iespējas atšķirīgākiem. Sekojoši, šī uzdevuma izpildes rezultātā ir iespējams iegūt iekšēji homogēnas, bet ārēji heterogēnas grupas. Ja neizdodas vienlaicīgi sasniegt abus šos mērķus, tad vismaz vienai parādībai ir jābūt izpildītai.

Klāsteru veidošana – datu apstrāde, meklējot tajos “dabīgas” grupas. Klāsteru veidošana var kalpot kā neformāls paņēmiens grupējumu skaita novērtēšanai, netipisko datu kopu identificēšanai un hipotēžu izvirzīšanai par pazīmju savstarpējām sakarībām.

Klasifikāciju veic iepriekš zināmam grupu skaitam, un klasifikācijas mērķis ir noskaidrot jauno novērojumu piederību kādai no šīm grupām. Klāsteranalīzes tehnika ir primitīva tajā ziņā, ka parasti netiek izvirzīti pieņēmumi par grupu skaitu vai grupu struktūru. Grupēšanu veic, pamatojoties uz grupējamo objektu līdzības vai “distances” starp objektiem novērtēšanu. Lai veiktu klāsteranalīzi, ir nepieciešami dati, kas šo objektu līdzību ļauj aprēķināt. Klāsteros tiek apvienoti savstarpēji līdzīgākie novērojumi.

Tātad: klāsteranalīzes galvenais mērķis ir objektu vai pazīmju dabīgu grupu noskaidrošana. Lai to izdarītu, ir nepieciešama kvantitatīva skala objektu (pazīmju)

līdzības izmērīšanai. Līdzības mērīšanā bieži ir liels subjektivitātes īpatsvars. Izvēloties skalu, jāņem vērā pazīmju raksturs (diskrētas, nepārtrauktas, bināras) un pētāmās problēmas īpatnības. Kad objekti vai gadījumi tiek izmantoti klāsteru veidošanai, tuvums parasti tiek indicēts pēc kāda no distances veidiem, turpretī pazīmes parasti grupē, izmantojot korelācijas koeficientus vai citus līdzīgus saistības rādītājus. Šī metode dod iespēju noskaidrot klāsteru hierarhiju, lietojot dažādus algoritmus un dažādas attālumu skalas. Analīzes sākumā katrs novērojums ir savā paša klāsterā, bet 2 klāsteri tiek apvienoti, veidojot jaunu klāsteru. Tā tas tiek turpināts, līdz visi novērojumi ietilpst 1 klāsterā, ja vien nav noteikts vēlams klāsteru skaits. Pirmā tiek izmantota tuvākā kaimiņa metode. Metode atrod 2 objektus, starp kuriem ir īsākā distance, un ievieto tos 1. klāsterā. Tālāk šis process tiek atkārtots, līdz visi objekti ir vienā klāsterā vai arī tiek izveidots tāds klāsteru skaits, kādu autors ir norādījis. Atšķirībā no iepriekšējās metodes, tālākā kaimiņa metodē izmanto maksimālo starp objektiem, lai ievietotu tos dažādos klāsteros. Centroīdu metodē izmanto distanci starp 2 objektu vidējiem. Atšķirībā no pārējām metodēm, šai ir izmantojami vienīgi mērījumu rezultāti. Mediānu metodē apvieno objektus ar līdzīgām mediānām. Pēc šīs metodes tiek veidoti klāsteri ar līdzīgu dispersiju. Grupas vidējā metodē apvieno objektus pēc vidējiem grupā. Vorda metodi lieto, ja objektiem ir dažāds varianšu skaits (n). Pēc šīs metodes vispirms tiek apvienoti objekti ar mazāko varianšu skaitu un rezultāti tiek aproksimēti uz objektiem ar lielāko varianšu skaitu. K vidējo metode ir nehierarhiska. Klāsters sākas ar specifisko grupas numuru un katra jauna grupa pievienojas beigās.

Eiklīda kvadrāta metode, pēc kuras aprēķina distance (d) starp jebkuriem 2 punktiem:

$$d = \sqrt{(x_{1i} - x_{2i})^2}, \quad [7]$$

kur x_{1i} un x_{2i} – pirmā un otrā objekta distance, $i = 1, 2, \dots, n$, n – varianšu skaits objektā.

Pēc Eiklīda metodes, distanci aprēķina pēc formulas:

$$d = \sqrt{(x_{1i} - x_{2i})^2} \quad [8]$$

Manhetenas metodes, distances aprēķināšanas formula:

$$d = |x_{1i} - x_{2i}| \quad [9]$$

Klāsterus veido no objektiem, tie var būt novērojumi vai pazīmes. Kā pirmais tiek veidots viens klāsters, klāsteru skaitu var izmainīt. Ja pazīmju vērtības ir noteiktas atšķirīgos mērogos, izvēlas datu standartizēšanu. Katrai pazīmei aprēķina vidējo vērtību, ko daļa ar standartnovirzi. K-vidējo metodes izvēlas novērojumu kārtas numurus, kurus vēlas atbilstošo klāsteru iniciēšanai.

Autors, paralēli tradicionālajai statistiskajai analīzei, pazīmes analizē arī kartogrāfiski, kas dod priekšstatu par apstākļu daudzveidību pierobežas joslā, kā arī situācijas maiņu dažādos tās posmos.

Faktoranalīzē no sākotnējām 28 pazīmēm izmantoja 15, un kopumā tās izskaidro 78,9% informācijas. Izdalījās seši faktori.

3. 10. tabula

Pierobežas teritorijas kopējās faktoranalīzes rezultāti Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Faktors	Ietilpstošās pazīmes	Izskaidrotā informācija, %
1.	Polarizācijas faktors	<ul style="list-style-type: none"> - Automašīnu skaits uz 1000 iedzīvotājiem 2003. gadā. - Iedzīvotāju blīvums. - Iedzīvotāju skaits 2003.gadā. - Zemes kadastrālā vērtība. - Uzņēmumu skaits 2003. gadā. - Ģeogrāfiskā novietojuma koeficients. 	29,7
2.	Pašvaldību budžeta faktori	<ul style="list-style-type: none"> - Budžeta izdevumi 2003. gadā Ls/cilv. - Pašu ieņēmumi 2003.gadā Ls/ cilv. 	14,3
3.	Budžeta izmaiņu faktori	<ul style="list-style-type: none"> - Budžeta izdevumu izmaiņas 1999.gadā, salīdzinājumā ar 2003.gadu. - Pašu ieņēmumu izmaiņas 1999.gadā, salīdzinājumā ar 2003.gadu. 	11,5
4.	Bezdarba faktors	<ul style="list-style-type: none"> - Bezdarbs 2003.gadā. - Bezdarba līmeņa izmaiņas 1999.gadā, salīdzinājumā 	9,3

		ar 2003. gadu.	
5.	Attāluma faktors	- Attālums no Rīgas. - Automašīnu skaita izmaiņas.	7,9
6.	Iedzīvotāju skaita izmaiņu faktors	- Iedzīvotāju skaita izmaiņas 1999.gadā, salīdzinājumā ar 2003.gadu.	6,2

Avots: 101, Ikšelis, 2003

Pirmais faktors izskaidro 29,7%, otrais – 14,3%, trešais – 11,5%, ceturtais - 9,3%, piektais- 7,9% un sestais - 6,2 % informācijas. Nozīmīgākie ir pirmie trīs faktori, bet galvenā loma kā apstākļu diferencētājam un polarizētājam ir pirmajam faktoram.

Tālāk, izmantojot matemātisko metožu iespējas [64], aprēķināts viens kopējais rādītājs: u – indekss, kas apvieno 6 faktoru ietekmes un tiek aprēķināts katram pierobežas pagastam.

3. 11. tabula

Pierobežas teritoriju pagastu un pilsētu sadalījums pēc kopējā u – indeksa vērtībām Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Indeksa vērtība	Pagastu un pilsētu skaits grupā, % no to kopskaita pierobežas teritorijā
1.	vairāk par -1,0	10
2.	-0,50 - - 0,99	24
3.	- 0,01 - - 0,49	26
4.	0	1
5.	0,01 – 0,49	14
6.	0,50 – 0,99	11
7.	1,00 – 1,49	7
8.	1,50 un vairāk	1

Avots: 101, Ikšelis, 2003

Te vērojama sekojoša sakarība: jo augstāka ir indeksa pozitīvā vērtība, jo labāka sociālā un ekonomiskā situācija, un, jo augstāka negatīvā vērtība, jo relatīvi sliktāka situācija konkrētajās pašvaldībās.

Autors secina, ka no pierobežas pagastiem 60% gadījumu kopējā indeksa vērtība ir mazāka par 0, bet 40% – lielāka.

Šis sadalījums ir tuvs tam, ko ieguvām, analizējot pagastu un pilsētu rangu tabulu pēc attiecības pret vidējo rangu summas rādītāju.

Izmantojot aprēķinātā u – indeksa vērtību katrai no 119 pašvaldībām, ir noteiktas situācijas vienlaikus pēc daudzām pazīmēm, praktiski tās ir kopējās faktoranalīzes 15 pazīmes, kas veidoja sešus faktoros.

Autors secina, ka tas parāda sešu faktoru kopējo efektu.

Pētījumā izdalās pierobežas sektori ar pozitīvām un negatīvām u – indeksa vērtībām.

Ievērojot polarizācijas faktora īpašo lomu kopējā faktoranalīzē, atsevišķi uzskaitītas sastādītās īpašvērtības, kas, tāpat kā u – indekss, aprēķinātas katrai vienībai pierobežā.

Pēc autora domām, šī aprēķina rezultāti ir ļoti līdzīgi kopējā u – indeksa aprēķiniem, un tas atklāj labi saskatāmas reģionālās tendences.

Pēc kopējā u – indeksa vērtībām izdarīta klāsteranalīze, iegūstot četras grupas [skat. 8. tabulu].

Šajā grupējumā pašvaldības ar indeksa pozitīvajām vērtībām veido 1. un 3. grupas, turklāt 1. grupā ietilpst pagasti ar lielākām indeksa vērtībām. 3. grupā ietilpst 22 pašvaldības. 2. un 4. grupa ietilpst 75% no visām pierobežas pašvaldībām. Tās ir pierobežas teritorijas pašvaldības ar sliktākiem sociāli ekonomiskajiem radītājiem, it sevišķi 4. grupā.

Teritoriāli tās veido vienlaidu joslu Latgalē.

3.3. Apdzīvojuma faktoranalīze

Autors pierobežas pagastu un pilsētu raksturojumā izmantoja rādītājus, kas sevi vairāk vai mazāk attaisnojuši reģionālā līmeņa pētījumos un attīstības plānošanā. Analīzes rādītāji atklāj, ka iedzīvotāji būtībā ir pierobežas galvenais arguments. Tādēļ tika veikta rādītāju analīze, kas vispusīgi raksturo apdzīvojumu.

Kopējā faktoranalīzē tika izmantotas pazīmes, kas raksturo iedzīvotājus, un piecas no tām iegāja dažādos faktoros.

Faktoranalīzē izdalījās trīs faktori, kas izskaidro 69,4% visas sākotnējās informācijas.

3. 12. tabula

Pierobežas teritoriju faktoru struktūra Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Faktors	Pazīmes	Izskaidrotā informācija, %
1.	Apdzīvojuma faktors	-Iedzīvotāju skaits 2003.gadā. -Iedzīvotāju blīvums. -Koncentrēšanās pakāpe.	35,2
2.	Slodze uz strādājošiem	- Pensionāri. - Iedzīvotāji līdz darbības vecumam. - Bezdarbnieki.	23,6
3.	Bezdarba izmaiņas	- Bezdarbnieku skaita izmaiņas.	10,6

Avots: 101, Ikšelis, 2003

1. faktors izskaidro 35,2% informācijas. Tajā kā būtiskas iegāja tādas pazīmes kā iedzīvotāju skaits, blīvums un koncentrēšanās pakāpe, tās ir pazīmes, kas raksturo apdzīvojumu.

2. faktors raksturo slodzi uz strādājošajiem.

3. faktors atklāj bezdarbnieku skaita izmaiņas laika gaitā.

Darbā noteiktas faktoru īpašvērtības katram pagastam, pilsētai vai pilsētai ar lauku teritoriju, kas atrodas pierobežas teritorijā. Tas ļāva veikt kartogrāfisko analīzi un noskaidrot katra faktora lomu teritoriālā skatījumā.

1. faktora pozitīvās vērtības ir 36% no analizētajām 119 pašvaldībām, kas atrodas pierobežas teritorijā. Tām nav izteiktas lokalizācijas, tomēr blīvāks izvietojums vērojams Zemgales un Kurzemes pierobežā. Pēc autora domām, augstākās faktora īpašvērtības ir pilsētām un pilsētām ar lauku teritoriju

2. faktora pozitīvās vērtības ir 50% pierobežas pašvaldību. Šīm pašvaldībām vērojama izteikta lokalizācija: tās atrodas austrumu un dienvidaustrumu pierobežā, un tikai četri pagasti atrodas ārpus galvenā areāla..

3. faktora pozitīvās vērtības ir 59% pašvaldību. To izvietojumā nav skaidras tendences, proti, tās atrodas visā pierobežā. Izmantojot matemātisko analīzi, no minētajiem trim faktoriem izrēķināts ir viens indekss. Tas raksturo pašvaldības vienlaikus pēc septiņām pazīmēm [skat. 9. tabulu].

Indeksa pozitīvās vērtības raksturo 49% pierobežas teritoriju pašvaldību. Aprēķinātā apdzīvojuma indeksa vērtības un to lokalizācija ļauj secināt, ka izvēlētajām pazīmēm ir vērā ņemama loma, raksturojot apstākļu diferencēšanos pierobežā.

Autors, izmantojot klāsteranalīzes metodi, ieguva pierobežas teritorijas pašvaldību sadalījumu četrās grupās pēc aprēķinātā apdzīvojuma indeksa vērtībām.

Pirmo grupu veido divas pilsētas - Krāslava un Valka, kas ir rajonu centri un pēc iedzīvotāju skaita būtiski atšķiras no pagastiem.

Otrajā grupā ietilpst pilsētas un pagasti, kam ir augstākās pozitīvās indeksa vērtības, bet trešajā grupā - ar neredz zemākām vērtībām.

Pagastu un pilsētu grupējums pēc rādītāju kopuma ļauj spriest par līdzībām un atšķirībām gan visā pierobežā kopumā, gan atsevišķu vēl pastāvošo administratīvo rajonu robežās.

3. 4. Pierobežas struktūras analīze

Viens no pētījuma mērķiem bija noskaidrot un izvērtēt pašreizējo situāciju Latvijas pierobežas teritorijas pašvaldībās, lai atklātu attīstības iespējas un problēmas, kas radušās specifiskā novietojuma dēļ, tādēļ tika veikta strukturālā analīze, par pamatu izmantojot pieejamo informāciju pierobežas teritoriju vietējo pašvaldību – pagastu un pilsētu līmenī. Izmantojot skaitļu materiāla analīzi, kas ļauj noskaidrot dažādību izvēlētajās kopas pierobežā, tika veikta arī kartogrāfiskā analīze.

Autors pierādījis, ka izmantojot dažādus rādītājus, veidojas atšķirīga telpiskā mozaīka. Viens un tas pats pagasts ieņem dažādas vietas atsevišķo rādītāju raksturlielumu vērtību skalā. Līdz ar to, arī veidojas katram pagastam atšķirīga telpiskā situācija.

Paralēli atsevišķu rādītāju analīzei tika izmantota daudzfaktoru matemātiskās analīzes metode. Tas ļāva sākotnējo informāciju sakoncentrēt, izdalot galvenos faktoros, kur katrs faktors ir informācija jaunā kvalitātē vai arī grupas klāsterus. Tādējādi statistikas pētījuma objekts ir kopa, ko veido tās elementi, lai iegūtu ziņas par to, autors novērtēja tās elementus un reģistrēja datus par svarīgākajām īpašībām, kas raksturo katru atsevišķu kopas elementu un līdz ar to visu kopu. Autors pazīmju apzīmēšanai izmantoja latīņu alfabēta lielos burtus X, Y, Z. Pētāmo pazīmi vērtējot, iegūtas variāntes. Variante - atsevišķa mērījuma vai novērojuma rezultāts, kura vispārīgai apzīmēšanai formulās lieto pazīmes apzīmējumam (alfabēta lielajam burtam) atbilstošo mazo latīņu burtu, pievienojot indeksu, kas apzīmē variāntes numuru: x , y , z. Apsēkojot vairākus objektus, tika iegūta nesakārtota empīriskā rinda, bet šo skaitļu kopa veido paraugkopu. Novērojumos iegūto skaitļu rindu sakārtoja variācijas rindā jeb empīriskā sadalījumā, tā veicot datu pirmapstrādi. Paraugkopas variāntes ir pakļautas statistiskai analīzei, aprēķinot empīriskā sadalījuma parametrus - statistiskos rādītājus. Paraugkopa ir iegūta, apsekojot kādu daļu no visiem iespējamiem vienveidīgiem pētījuma objektiem. Lai formulētu pilnīgi precīzus vispārinošus secinājumus par šo grupu, autoram būtu jāapseko visi iespējamie šāda tipa objekti. Tādā gadījumā iegūtās variāntes veidotu ģenerālkopu. Sarežģījumi sākas ar to, ka lielākajā daļā gadījumu praktiski nav iespējams iegūt ģenerālkopu laika un līdzekļu trūkuma dēļ, tādēļ autors izmantoja izlases metodi - ievērojot randomizācijas principu, apseko daļu no visiem objektiem, analizē iegūto paraugkopu un šīs analīzes rezultātus attiecina uz visiem objektiem ar iepriekš pieņemtu ticamības līmeni, t.i., pieļaujot noteiktu kļūdas iespēju. Tādējādi ģenerālkopas vietā analīzei tika pakļauta paraugkopa, bet iegūtos rezultātus vispārināja uz ģenerālkopu,

izmantojot varbūtību teoriju. Lai paraugkopa būtu reprezentatīva, t.i., pietiekoši precīzi atspoguļotu ģenerālkopu, tās sastādīšanai autors izmantoja speciālas izlases metodes, ar nosacījumu, ka paraugkopas apjoms, t.i., varianšu (novērojumu) skaits ir pietiekoši liels. Ticamu secinājumu iegūšanai nepieciešamo paraugkopas apjomu nosaka ar speciālām metodēm. Autors atzīmē, ka paraugkopas apjomu, t.i., varianšu skaitu tajā apzīmē ar n , un pēc apjoma paraugkopas iedala mazās paraugkopās ($n < 30$) un lielās paraugkopās ($n \leq 30$). Pēc autora domām, īpaša parādība ir pazīmes variēšana - rezultātu mainīgums atkārtotos mērījumos vai novējumos. Variē ne tikai dzīvu, bet arī nedzīvu (fizikālu) objektu mērīšanas rezultātus. Pazīmes variēšanas cēloņi ir neparedzētas vides izmaiņas un mērīšanas kļūdas, bet dzīviem objektiem - arī tā saucamie iekšējie faktori - paša objekta mainīgums. Variē kā kvantitatīvas, tā arī kvalitatīvas pazīmes. Kvantitatīvām pazīmēm raksturīga diskrēta vai nepārtraukta variēšana. Diskrētās variēšanas gadījumā starp divām pazīmes skaitliskām vērtībām ir galīgs, noteikts citu vērtību skaits. Pēc autora domām, praksē par diskrēti variējošām pazīmēm pieņemts uzskatīt tās, kuru variantes ir veseli skaitļi. Pazīmei variējot nepārtraukti, starp tās divām vērtībām teorētiski ir bezgalīgi daudz citu vērtību. Par nepārtraukti variējošām pieņemts uzskatīt tās pazīmes, kuru variantes ir skaitļi ar decimāldaļu. Sīkāk paanalizējot pazīmes variēšanas nepārtrauktības būtību, kļūst saprotams, ka variēšanas nepārtrauktība ir relatīvs jēdziens un tieši atkarīga no mērinstrumenta precizitātes. Matemātiskās statistikas teorētiskā bāze ir varbūtību teorija - zinātne, kas pēta masveida gadījumu notikumu likumsakarības. Tā saistīta ar centieniem novērtēt dažādu parādību un notikumu iespējamību, paredzēt to turpmāko attīstību. Notikuma varbūtībai, kas ir notikuma iespējamības mērs - skaitlis, kas atrodas intervālā no 0 līdz 1 un raksturo notikuma iespējamību. Neiespējama notikuma varbūtības vērtība ir 0, nenovēršama notikuma - 1. Gadījumu notikuma varbūtības vērtība atrodas starp šīm divām robežvērtībām. Varbūtības vērtībai tuvojoties 1, notikuma iespējamība palielinās, bet tuvojoties 0 - samazinās. Autors pētījumā iegūto skaitļu rindu sakārtoja, lai tā būtu pārskatāma un rastos priekšstats par pētāmās pazīmes variēšanas īpatnībām. Datu pirmapstrādes paņēmieni bija atkarīgi no paraugkopas apjoma un pazīmes rakstura. Maza apjoma variantes ranžēja. Ranžēšanā iegūtie rezultāti sakārtoti pieaugošā kārtībā. Matemātiskajā statistikā variantes ranžē pieaugošā kārtībā. Tas jāievēro, lai novērstu kļūdainus slēdzienus, kad vienlaicīgi pētot vairākas pazīmes, aprēķinos izmanto varianšu rangus. Pēc sakārtošanas katrai variantei tika pierakstīts tās rangs - skaitlis, kas atbilst variantes vietai ranžētajā rindā. Vienādām variantēm tika doti vienādi rangi - varianšu

vietu vidējais aritmētiskais. Pēc autora domām, vidējie rādītāji nav universāli, jo pazīmes ar vienādiem vidējiem var atšķirties pēc variēšanas lieluma un rakstura. Variēšanas sinonīmi no statistikas viedokļa ir jēdzieni: rezultātu izkliede, blīvums, vienveidība, mainīgums. Tie visi, katrs savā veidā raksturo vienu parādību - pazīmes variēšanu kā varianšu jeb novērojumu rezultātu atšķirības, jo mazākas ir paraugkopas varianšu savstarpējās atšķirības, jo pazīme variē mazāk, jo variantes vairāk savstarpēji atšķiras, jo - stiprāk. Tādēļ, kopā ar vidējo rādītāju pazīmes raksturošanai izmanto arī variēšanas rādītājus. Tie var būt variēšanas intervāla robežas - minimālā un maksimālā variante: x_{min} un x_{max} . Jo stiprāk variē pazīme, jo lielāka variācijas amplitūda un otrādi. Tie ir mazinformatīvi variēšanas rādītāji, jo vienāda intervāla robežās, dažādu paraugkopu variantes var būt sadalītas dažādi, bet vidējie aritmētiskie tai pat laikā var būt vienādi. Autors secina, ka pilnīgāk pazīmes variēšanu var raksturot, izpētot varianšu izkliedi ap vidējo aritmētisko, kurš ir it kā paraugkopas smaguma centrs. Par pamatu šādam variēšanas vērtējumam var izmantot varianšu centrālās novirzes. Viens no iespējamiem izkliešanas rādītājiem var būt vidējā absolūtā novirze:

$$\frac{\sum |x_i - \bar{x}|}{n} \quad [10]$$

Tomēr šo rādītāju izmanto reti, ērtāka un informatīvāka ir vidējā kvadrātiskā novirze jeb standartnovirze, kuru aprēķina kā pozitīvu kvadrātsakni no dispersijas - s . Dispersija ir varianšu centrālo noviržu kvadrātu summas vidējais aritmētiskais:

$$s^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n} \quad [11]$$

Dispersijai piemīt vairākas vērtīgas īpašības, kuras izmanto statistiskās analīzes metodēs, kas pazīstamas ar nosaukumu - dispersijas analīze. Pirmkārt, ar dispersiju var novērtēt kā grupas, tā individuālo variāciju. Otrkārt, ja pazīme atkarīga no vairākiem ārējiem faktoriem, dispersiju var sadalīt komponentēs, no kurām katra raksturo viena faktora ietekmes svaru. Kā patstāvīgu izkliešanas rādītāju dispersiju neizmanto, šim nolūkam lieto standartnovirzi:

$$s = \sqrt{\frac{x_1 x}{n}} \quad [12]$$

Aprēķinot mazas paraugkopas standartnovirzi, vērtējuma precizitātes paaugstināšanas nolūkā n aizvieto ar $n - 1$. Autors secina, ka praktiskiem aprēķiniem formula ir neērta daudzo skaitļošanas operāciju dēļ, un to izmantojot parādās papildklūda - vidējā aritmētiskā noapaļošanas rezultātā. Tādēļ aprēķiniem izmanto formulas pārveidoto, t.i., darba variantu:

$$s = \sqrt{\frac{x_i^2}{n-1}} \quad [13]$$

Palielinoties pazīmes variēšanai, pieaug standartnovirzes vērtība, savukārt mazāka standartnovirze atbilst blīvākiem, vienveidīgākiem rezultātiem. Standartnovirze ir nosaukts skaitlis, tai ir tā pati mērvienība, kas variantēm. Aprēķināto standartnovirzes vērtību noapaļo līdz precizitātei, ar kādu dotas variātes. Standartnovirzei ir divi trūkumi, kuru dēļ to nevar vienmēr izmantot. Pēc formulas:

$$s = \sqrt{\frac{x_1 x}{n}} \quad [14]$$

un arī no faktiskajiem datiem redzams, ka standartnovirzes vērtība atkarīga no vidējā aritmētiskā. Ja vēlas salīdzināt divu dažādu pazīmju variēšanu, traucē arī mērvienība – standartnovirzes, kas izteiktas dažādās mērvienībās, nav salīdzināmas. Šo iemeslu dēļ variēšanas vērtēšanai parasti izmanto standartnovirzes relatīvo vērtību – variācijas koeficientu. Tas ir, standartnovirzes attiecība pret vidējo aritmētisko procentos:

$$s\% = \frac{s}{x} \cdot 100\% \quad [15]$$

Variācijas koeficients ir universāls izkliedes rādītājs, tādēļ, ka ir nenosaukts skaitlis. Aprēķināto variācijas koeficientu noapaļo līdz vienai decimālzīmei aiz komata. Svarīgi ir atcerēties variācijas koeficienta robežvērtību - 10%. Ja $s\% \leq 33\%$, novērojumu rezultāti ir vienveidīgi, pretējā gadījumā tos par vienveidīgiem uzskatīt nevar un jānoskaidro lielās

variācijas cēloņi. Tie var būt: rupjas mērīšanas kļūdas vai arī ir ierobežota dotai grupai netipiska koeficienta izmantošana - tas nav derīgs, ja mērīšana notiek intervālu skalā, piemēram, mērot leņķus vai temperatūru.

Normētā novirze ir rādītājs, kurš raksturo atsevišķu varianti, parādot, cik standartnoviržu attālumā no vidējā aritmētiskā tā atrodas:

$$t = \frac{x_i - \bar{x}}{s} \quad [16]$$

Normētā novirze ir nenosaukts skaitlis, tādēļ šo rādītāju izmanto ļoti dažādu uzdevumu risināšanai.

Pazīmes variācijas īpatnības - empīriskā sadalījuma, nobīdi uz abscisu ass no variācijas intervāla vidus raksturo asimetrijas rādītājs:

$$\frac{\frac{3}{n} \sum x_i^3 - 3 \bar{x} \sum x_i^2 + 2 \bar{x}^2 \sum x_i}{n s^3} \quad [17]$$

Jo lielāka sadalījuma asimetrija, jo lielāka centrālo noviržu kubu summa. Asimetrijas rādītājs ir nenosaukts pozitīvs vai negatīvs skaitlis, pilnīgi simetriska sadalījuma gadījumā tas ir -3. Labās (negatīvās) asimetrijas gadījumā lielākā daļa varianšu grupējas sadalījuma labajā pusē, $A < 0$ un $Mo > Me$. Ja sadalījums nobīdīts pa kreisi (pozitīvā asimetrija), $A > 0$ un $Mo < Me$. Kā simetriski, tā asimetriski rādītāji var būt ekscesīvi. Pozitīva ekscesa gadījumā varianšu lielākā daļa sablīvējas ap vidējo aritmētisko, bet pie negatīva ekscesa - variantes blīvāk novietotas pie abām paraugkopas robežām.

Ekscesu raksturo ekscesa rādītājs:

$$\frac{\frac{4}{n} \sum x_i^4 - 6 \bar{x} \sum x_i^3 + 3 \bar{x}^2 \sum x_i^2 - 4 \bar{x}^3 \sum x_i}{n s^4} \quad [18]$$

Ekscesa rādītājs K-3 ir nenosaukts pozitīvs vai negatīvs skaitlis. Ja sadalījumā ekscess nav novērojams, tas ir 3.

3.4.1. Demogrāfiskie rādītāji

Pēc autora domām, Latvijai ir raksturīga specifiska demogrāfiskā attīstība, kuras galvenās iezīmes ir sistemātisks iedzīvotāju skaita samazinājums dabiskā ceļā un migrācijas procesu rezultātā. Dati rāda, ka pēdējos gados depopulācijas tempi Latvijā ir vieni no visaugstākajiem Eiropā. Latvija pēc iedzīvotāju skaita ir viena no skaitliski mazākajām valstīm Eiropā. Kopš neatkarības atjaunošanas, Latvijas iedzīvotāju skaita dinamikā ir izteikts lejupslīdošs raksturs. To nosaka gan mirušo skaita sistemātisks pārsvars pār dzimušo skaitu, gan arī emigrācijas dominēšana migrācijas procesu norisē. Iedzīvotāju skaita samazināšanās temps, 0,6 – 1% gadā, bija un ir viens no visaugstākajiem pasaulē [112]. Pēc autora domām, galvenais tā cēlonis ir zemais laulātības un dzimstības līmenis, kas pie dotā mirstības līmeņa nodrošina paaudžu nomaiņu tikai 53% - 59% apmērā [112]. Turklāt valstī visai augsts iedzīvotāju novecojuma līmenis, turpinās iedzīvotāju izceļošanas process. Latvija ir arī valsts ar zemu iedzīvotāju blīvumu, turklāt tas sistemātiski samazinās no 41 cilvēka uz 1 km² 90-to gadu sākumā līdz 36 cilvēkiem 2005. gadā [112]. Tas saistīts ar iedzīvotāju kopskaita samazināšanos dabiskās samazinājumā jeb depopulācijas un emigrācijas rezultātā. Iedzīvotāju skaita izmaiņu analīze pierobežā no 1997. līdz 2002. gadam rāda šādu ainu: iedzīvotāju skaits palielinājies tikai 12 pašvaldībās jeb 10% no to skaita. Jānorāda, ka Latvijā kopumā iedzīvotāju skaita pieaugums norādītajā laikposmā novērots 31% no pagastu skaita. Tādējādi iedzīvotāju skaita samazināšanās skārusi 90% no pašvaldību skaita, kas ir krietni vairāk nekā Latvijas pagastos vidēji. Uzmanību saista ne tikai tas, ka pierobežā dominē pašvaldības, kurās samazinājies iedzīvotāju skaits, bet arī šis process kļuvis intensīvāks. Gandrīz vienā trešdaļā no šīs grupas pašvaldībām iedzīvotāju skaits samazinājies par 10% un vairāk. Maksimālie rādītāji raksturo Embūtes (24,6%), Ukru (23,4%), Bebreņu (20,6%) pagastu un Priekules pilsētu (20,1%). Autors secina, ka iedzīvotāju skaita samazinājums konstatēts 89% pierobežas teritoriju pagastos un pilsētās.

3. 13. tabula

Pierobežas teritoriju iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijā 2003. gadā, salīdzinājumā ar 1999. gadu

Nr.p.k.	Izmaiņas virziens	Starpības intervāls, %	Pagastu skaits grupā, % no kopskaita
1.	Nemainās	0	2
2.	Pieaug	1 2-3 4 un vairāk	3 3 3
3.	Samazinās	1	4

		2-3	17
		4-5	21
		6-10	25
		11-15	15
		16-20	4
		21 un vairāk	3

Avots: Autora apkopojums, izmantojot LR Centrālās statistikas pārvaldes datus, 112, 2003

2005. gadā lielākajā daļā (59% no skaita) no pierobežas pašvaldībām ir zems iedzīvotāju blīvums – līdz 10 cilvēkiem uz kvadrātkilometru. Viszemākie blīvuma rādītāji – robežās līdz 5 cilvēkiem uz kvadrātkilometru – ir šādās pašvaldībās: 4,3 – Liepnas, 4,1 – Mārkalnes, 3,5 Ramatas un Zvārtavas pagastā. Zems iedzīvotāju blīvums vērojams pilsētu lauku teritorijās: Subates – 4,1, Ainažu – 3,9, Staiceles – 3,3. Savukārt maksimālais iedzīvotāju blīvums ir Kalkūnes (41,1) un Īslīces (40,8) pagastos, turklāt abi atrodas tiešā pilsētu tuvumā, pirmais pie Daugavpils, otrs – pie Bauskas. Tā kā pierobeža ir tikai daļa no administratīvā rajona teritorijas, interesi var radīt informācija par to iedzīvotāju daļu katrā rajonā, uz kuru tā vai citādi tieši attiecas tiesību aktos noteiktie ierobežojumi.

3. 14. tabula

Iedzīvotāji administratīvo rajonu pierobežas teritorijā Latvijā uz 2006. gadu

Nr. p.k.	Administratīvais rajons	Iedzīvotāji pierobežā, % no kopskaita
1	Aizkraukles	14
2.	Alūksnes	35
3.	Balvu	28
4.	Bauskas	31
5.	Daugavpils	53
6.	Dobeles	26
7.	Jelgavas	21
8.	Jēkabpils	9
9.	Krāslavas	56
10.	Liepājas	28
11.	Limbažu	11
12.	Ludzas	52
13.	Saldus	26
14.	Valkas	32
15.	Valmieras	14

Avots: Autora apkopojums, izmantojot LR Centrālās statistikas pārvaldes datus, 112, 2006, dati atjaunoti 17.01.2007

Autors secina, ka pierobežas teritorijā dzīvo vairāk nekā 50% Krāslavas, Daugavpils, Ludzas rajona iedzīvotāju. Apmēram 1/3 daļa iedzīvotāju dzīvo pierobežā Alūksnes, Bauskas un

Valkas rajonā. Vismazāk iedzīvotāju ir pierobežas teritorijā Jēkabpils, Limbažu, Aizkraukles un Valmieras rajonā. Tāpat kā citi raksturlielumi, arī iedzīvotāju blīvums pierobežā ir dažāds, tomēr kopaina ir sekojoša, Latvijas ziemeļu pierobežas teritorijā iedzīvotāju blīvums ir robežās līdz 10 cilv./km². Latvijas dienvidu pierobežā lielāks iedzīvotāju blīvums vērojams Daugavpils un Jēkabpils rajonā. Aizkraukles rajona pierobežā šis rādītājs ir zems līdz 10 cilv./km².

3. 15. tabula

Pierobežas teritoriju pagastu sadalījums pēc iedzīvotāju blīvuma Latvijā 2006. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Blīvums, cilv./km ²	Pagastu skaits grupā, % no kopskaita
1.	Līdz 4,9	6
2.	5,0-9,9	48
3.	10,0-14,9	20
4.	15,0-19,9	15
5.	20,0-24,9	4
6.	25,0 – 29,9	3
7.	30,0-34,9	-
8.	35,0 un vairāk	4

Avots: 100, Ikšelis, 2006, dati atjaunoti: 17.01.2007

Demogrāfiskā slodze ir rādītājs, kas vispārinātā veidā raksturo attiecības starp darbības vecuma iedzīvotājiem no vienas puses, un darbības vecuma nesaņiegušajiem un pārsniegušajiem iedzīvotājiem, no otras puses. To izsaka kā darbības vecumu nesaņiegušo un pārsniegušo iedzīvotāju skaitu uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem. Latvijā vidēji šis rādītājs ir 726, bet pierobežā - 928, tomēr pierobežas teritoriju pašvaldībās demogrāfiskā situācija ir visai atšķirīga. To parāda demogrāfiskā slodzes rādītāja vērtību sadalījums un amplitūda, kā arī atšķirīgo pašvaldību telpiskais izvietojums. Datu analīze parāda, ka tikai 40% pierobežas pašvaldību demogrāfiskā slodze ir zem vidējā rādītāja, tātad demogrāfiskā situācija tur ir labāka, bet 60% pašvaldību demogrāfiskā situācija ir slikta vai ļoti slikta.

3. 16. tabula

Pierobežas teritoriju pašvaldību sadalījums pa demogrāfiskās slodzes rādītāja vērtību grupām Latvijā 2006. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Demogrāfiskās slodzes intervāli	Pašvaldību skaits,% no kopskaita
1.	Līdz 700	4
2.	700-799	11
3.	800-899	25

4.	900-999	34
5.	1000-1100	18
6.	Vairāk kā 1100	8

Avots: 100, Ikšelis, 2006, dati atjaunoti: 17.01.2007

Demogrāfiskās situācijas dažādības cēloņsakarību skaidrojums ir atsevišķa pētījuma uzdevums, kas nav iespējams bez konkrētas situācijas analīzes. Pašreiz pierobežas demogrāfiskā situācija raksturota konstatācijas līmenī. Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta prognoze liecina, ka, sākot no 1999. gada līdz pat 2004. gadam, to iedzīvotāju skaits, kurus var uzskatīt par darbaspējīgiem, palielināsies, taču ap 2010. gadu tas atkal varētu samazināties, jo valstī pieaugs iedzīvotāju aizbraukšana uz citām ES valstīm ekonomisku apsvērumu dēļ. Eiropas valstīs nodarbinātības līmenis pēdējos piecos gados ir pieaudzis par vairāk nekā 3%, 2001. gadā sasniedzot 64,1%, turklāt izteiktāks šis pieaugums ir bijis sievietēm nekā vīriešiem – jo īpaši Eiropas Savienības valstīs ar zemu nodarbinātības līmeni, kā Spānijā un Īrijā. Tomēr tas ir relatīvi zems salīdzinājumā ar 74% līmeni Amerikas Savienotajās Valstīs un 69% - Japānā. Nodarbinātības līmenis pakalpojumu nozarēs aizņem 2/3 no visa Eiropas Savienības nodarbinātības īpatsvara. Viens no galvenajiem stratēģiskajiem dokumentiem, kas nosaka ES attīstības pamatnostādnes, ir ES valstu un valdību vadītāju sanāksmē Lisabonā 2000. gada 23.-24. martā apstiprinātā Lisabonas stratēģija [111], kas nosaka ES ekonomiskās attīstības virzienus līdz 2010. gadam. Lisabonas stratēģija paredz desmit gadu laikā padarīt ES ekonomiku par konkurētspējīgāko un dinamiskāko ekonomiku pasaulē. Tā definē ES stratēģiskos mērķus un uzdevumus, kas paveicami, lai veicinātu ekonomisko attīstību un nodarbinātību, vienlaicīgi ņemot vērā sociālās iekļaušanas un ilgtspējīgas attīstības apsvērumus. Visā pasaulē ierastie mācību, dzīves un darba veidi strauji mainās. Tas nozīmē ne tikai vienkārši to, ka cilvēkiem ir jāpielāgojas šīm izmaiņām, bet vienlaicīgi arī to, ka ir jāmainās arī pierastajiem darbības veidiem. Lisabonas Eiropas Savienības Padomes secinājumi apstiprina, ka sekmīgai pārejai uz tādu ekonomiku un sabiedrību, kas balstās uz zināšanām, ir nepieciešama pāreja uz mūžizglītību. Šī brīža situācija liek secināt, ka Lisabonas stratēģijas izvirzītie mērķi līdz 2010. gadam (nodarbinātības līmenis ES - 70%, sieviešu nodarbinātības līmenis – 60%) un ES Padomes Stokholmā pieņemtie starpposma mērķi 2005. gadam (nodarbinātības līmenis – 67%, sievietēm – 57%), kas ir Lisabonas mērķu papildinājumi kopā ar izvirzītu jaunu rādītāju - sasniegt 2010. gadā nodarbinātības līmeni personām vecumā no 55 līdz 64 gadiem 50% apmērā, Latvijā tiks sasniegti tikai daļēji [41]. Atšķirīgs ir nodarbinātības līmenis dažādos Latvijas reģionos. Visaugstākais tas ir Rīgas reģionā, Vidzemē un Zemgalē no 60 –

62%, bet zemāks – Kurzemē - 57% un Latgalē - 49%. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem vidējais reģistrētais bezdarba līmenis Latvijā 2000. gadā bija 8,5%, 2001. gadā 7,8%, 2003. gadā 8,6 %, pēc labklājības ministrijas datiem 2004. gadā 9,8% un tas joprojām pārsniedz ES-25 vidējo rādītāju – 9,0% [112]. 2006. gada 1. jūlijā pēc Nodarbinātības valsts aģentūras Sabiedrisko attiecību nodaļas datiem, kur bezdarba līmenis valstī aprēķināts no kopējo reģistrēto bezdarbnieku un sabiedriskajos pasākumos darba meklētāju skaita, Valkas rajonā bezdarba līmenis 8,9%, Gulbenes rajonā - 8,8%, Alūksnes rajonā - 8,3% Cēsu rajonā- 5,8%, Valmieras rajonā - 5,9% Rīgā - 4,8%, Ogrē - 4,8%, Tukumā - 5,2%, savukārt visaugstākais bezdarba līmenis ir Latgales reģionā: Ludzas rajonā- 27%, Rēzeknes rajonā- 25,6%, mazāk par 20 % tas ir Balvu un Daugavpils rajonā [113]. Nodarbinātības līmenis pakalpojumu nozarēs aizņem 2/3 no visa Eiropas Savienības nodarbinātības īpatsvara. Tāpat kā citās valstīs bezdarba līmenis jauniešu vidū ir augstāks nekā vecāko iedzīvotāju vidū. Pēc autora domām, bezdarbs lielā mērā ir atkarīgs no izglītības līmeņa, tāpēc arī viszemākais bezdarba līmenis ir personām ar augstāko izglītību. Autors secina, ka reģistrētā bezdarba līmenis ir gandrīz uz pusi mazāks kā bezdarba līmenis. Tam ir vairāki iemesli: ne visiem ir iespējas dabūt bezdarbnieku pabalstu, jo iepriekš nav veiktas vai no 2002. gada 14. marta, nav deklarētas sociālās apdrošināšanas iemaksas, daudzi nav ieinteresēti vai nav spējīgi apgūt pārkvalifikācijas programmas, it īpaši pirmspensijas vecumā, nereti ir apgrūtināti izpildīt visus reģistrētā bezdarbnieka noteikumus. Jāņem vērā arī tas, ka bezdarbnieka statuss netiek piešķirts personām ārpus likumdošanā noteiktā darba spējas vecuma. Raksturojot nodarbinātības tendences, jāreķinās ar slēpto nodarbinātību un slēpto bezdarbu. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes aplēsēm, ēnu ekonomikas daļa 2005. gadā IKP ir 16–17% [112]. Visvairāk nodarbināto oficiāli netiek noformēti celtniecībā, tirdzniecībā un dažādās pakalpojumu sfērās. Ekonomikas ministrija, sadarbībā ar nozaru ministrijām, Saeimu un sociālajiem partneriem izstrādājusi Latvijas nacionālo Lisabonas programmu [114], kurā noteikts, ka Latvijas prioritātes Lisabonas stratēģijas ieviešanā ir makroekonomiskās stabilitātes nodrošināšana, konkurētspējas veicināšana, nodarbinātības un sociālās iekļaušanas veicināšana un ilgstspējīga attīstība. Latvijas nacionālā Lisabonas programma ir politikas plānošanas dokuments, kas parāda, kā Latvija 2005.-2008. gadā, balstoties uz Lisabonas stratēģijas uzraudzības Padomes 2005. gada jūlijā apstiprinātajām Integrētajām pamatnostādņēm, sasniegs Lisabonas stratēģijas mērķus. Viena no Latvijas **nodarbinātības politikas prioritātēm**, ir paplašināt izglītības un apmācību iespējas, īpaši personām ar zemu kvalifikāciju, kā arī attīstīt mūžizglītību, vienlaicīgi uzlabojot izglītības kvalitāti un attīstot

profesionālās orientācijas pasākumus. Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005.-2008. gadam izvirzījusi šādus prioritāros turpmākos **uzdevumus** situācijas uzlabošanai izglītībā:

pilnveidot izglītības sistēmas spēju pielāgoties darba tirgus mainīgajām prasībām, palielināt reģionālo pašvaldību un darba devēju līdzdalību un atbildību profesionālās izglītības pieejamības nodrošināšanā;

izstrādāt mūžizglītības stratēģiju un atbalstīt sistēmas izveides uzsākšanu reģionu līmenī (atbildīgās – Izglītības un zinātnes ministrija un Labklājības ministrija):

- izstrādājot mūžizglītības stratēģiju (2005.-2007. gads) (atbildīgā – Izglītības un zinātnes ministrija) ar ES fondu finansējumu 0,7 milj. latu apjomā;
- pilnveidojot profesionālās orientācijas sistēmu;
- veicot darba tirgus pētījumus;

palielināt reģionālo pašvaldību un darba devēju līdzdalību un atbildību profesionālās izglītības pieejamības nodrošināšanā;

īstenot jaunas Latvijas Nacionālās bibliotēkas un digitālās bibliotēkas projektu;

paaugstināt izmaksu efektivitāti visās izglītības pakāpēs un veidos;

paaugstināt mūžizglītības pieejamību un iedzīvotāju motivāciju šajā jomā;

paaugstināt tehnoloģisko prasmju un dabas zinātņu zināšanu līmeni kopumā, pilnveidot profesionālās orientācijas sistēmu un nodrošināt profesionālās orientācijas pakalpojumu pieejamību visiem iedzīvotājiem mūžizglītības kontekstā [114].

Pēc autora domām, par bezdarbnieku skaitu pierobežā, % no darbības vecuma iedzīvotājiem, var teikt to pašu, ko iepriekš: vērojama liela dažādība, teritoriālajā skatījumā ir nevienmērīga ar dažām reģionālām tendencēm.

Kopumā apmēram 1/3 pierobežas pagastu iedzīvotāju koncentrēšanās ciemos ir mazāka par vidējo rādītāju Latvijā.

Gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs saglabājas tendence, ka nozares izaugsme maz ietekmē nodarbinātības pieaugumu tajā. Attīstoties un nostiprinoties privātajai komercdarbībai, pastiprinās konkurence, kas komercuzņēmumiem liek meklēt veidus, kā samazināt izmaksas. Uzlabojoties komercuzņēmuma vadības stilam, daudzos gadījumos viens no galvenajiem izmaksu samazināšanas veidiem ir izdevumu samazināšana nodarbinātībai, kas nereti izraisa strādājošo skaita samazinājumu. Šie procesi Latvijas tautsaimniecībā ir objektīvi, ņemot vērā tās kopējo zemo produktivitātes līmeni, tāpēc arī turpmāk izaugsme balstīsies galvenokārt uz produktivitātes pieaugumu, mazāk radot strādājošo skaita palielinājumu.

Par bezdarbnieku skaitu pierobežas teritorijā, % no darbības vecuma iedzīvotājiem, var teikt to pašu, ko iepriekš: vērojama liela dažādība, teritoriālajā skatījumā ir nevienmērīga ar dažām reģionālām tendencēm.

Bezdarba līmenis, salīdzinot 1999. un 2000. gadā, ir palielinājies 75 jeb 63% pašvaldībās, bet samazinājies - 44 jeb 37% pašvaldībās [112].

3. 17. tabula

Bezdarbnieku īpatsvars un sadalījums pa pašvaldībām pierobežas teritorijā Latvijā 2006. gadā

Nr.p.k.	Bezdarbnieku īpatsvars, %	Pašvaldību skaits, % no kopskaita
1.	Līdz 5	8
2.	5,0-9,9	35
3.	10,0-14,9	23
4.	15,0-19,9	14
5.	20,0 – 24,9	11
6.	25,0-29,9	5
7.	30,0-34,9	3
8.	35 un vairāk	1

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Nodarbinātības Valsts dienesta datus, 113, 2006, dati atjaunoti: 17.01.2007

Autors secina - pieņemot, ka Latvijā 2006. gada beigās vidējais bezdarbnieku skaits bija 7,6% robežās, varam konstatēt, ka 43% pierobežas teritoriju pašvaldību bezdarba līmenis ir zemāks par vidējo valstī. Intervālu līdz 5 % pārstāv Trapenes, Skaistkalnes, Bukaišu, Pampāļu, Zaņas, Kursīšu, Ezeres, Rubas, Vadakstes, Jaunaucis pagasts. Pagasti, kur bezdarba līmenis ir 20% un vairāk, atrodas Krāslavas, Ludzas, Balvu, Daugavpils rajonā un pa vienam Alūksnes un Jēkabpils rajonā- 23 jeb 20% no pagastu kopskaita.

Pierobežas teritorijas apdzīvojumu veido pilsētas, lauku ciemi un viensētas. Pierobežā atrodas 14 pilsētas.

3. 18. tabula

Pilsētas pierobežas teritorijā Latvijā 2007. gadā

Nr.p.k.	Pilsētas	Iedzīvotāju skaits 1998.g. sākumā	Iedzīvotāju skaits 2006. g. beigās
1.	Krāslava	12051	11412
2.	Valka	6927	6722
3.	Rūjiena	3809	3744
4.	Auce	3545	3216
5.	Ilūkste	3194	2983
6.	Priekule	3072	2625
7.	Kārsava	2836	2722

8.	Zilupe	2210	1953
9.	Viļaka	1967	1850
10.	Ape	1621	1475
11.	Aknīste	1470	1320
12.	Staicele	1424	1209
13.	Ainaži	1265	1315
14.	Subate	1012	935

Avots: 52, 2001, dati atjaunoti: 17.01.2007

Lielākās no tām ir Krāslava ar 11412 iedzīvotājiem un Valka ar 6782 iedzīvotājiem, kas ir arī rajonu centri. Pārējās pilsētas ir tipiskas Latvijas mazpilsētas.

Autors secina, ka pierobežas teritorijā ir 22 lielciemi [82]. Jāatzīmē, ka lielciema noteikšanas kritērijs ir ne tikai iedzīvotāju skaits, bet arī noteikts infrastruktūras objektu komplekts vai vēsturiskās attīstības īpatnības. Tādēļ pie lielciemem tiek pieskaitītas pilsēttipa apdzīvotas vietas, kas ir pilsētciemati.

3. 19. tabula

Pierobežas teritoriju pilsēttipa lielciemi Latvijā, salīdzinājumā no 1998.-2006. gadam

Nr.p.k.	Pilsēttipa lielciemi	Iedzīvotāju skaits 1998.g.	Iedzīvotāju skaits 2006.g.
1.	Vaiņode	2412	2804
2.	Eleja	2142	2560
3.	Bēne	1781	2186
4.	Nereta	1511	2197

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus, 112, 2006, dati atjaunoti: 17.01.2007

Apmēram 2/3 lielciemu atrodas dienvidu pierobežas teritorijā, vairāk to ir Zemgalē un Daugavpils rajonā.

3. 20. tabula

Pierobežas teritoriju lauku centru lielciemu iedzīvotāju skaits Latvijā, salīdzinot 1999. gada un 2006. gada statistikas rādītājus

Nr.p.k.	Lauku centru lielciemi	Iedzīvotāju skaits 1999.g.	Iedzīvotāju skaits 2006.g.
1.	Rītausmas	2010	2000
2.	Uzvara	1343	1259
3.	Kalkūni	1180	2744
4.	Silene	1001	980
5.	Kalni	915	783
6.	Indra	1896	1609
7.	Skaistkalne	1854	1750
8.	Bebrene	1847	1386

9.	Naukšēni	1841	1706
10.	Rucava	1840	1501
11.	Gaujiena	1820	1153
12.	Baltinava	1780	1688
13.	Medumi	1718	1271
14.	Pilsrundāle	2718	2519
15.	Svente	1712	1421
16.	Augstkalne	1628	1300
17.	Liepna	1600	1246
18.	Vecsloboda	1495	625

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus, 112, 2006, dati atjaunoti:17.01.2007

Pēc autora domām, joprojām raksturīga lauku apvidos ir iedzīvotāju koncentrēšanās ciemos, tā ir padomju varas gados realizētās lauku politikas sekas. Tomēr jādomā, ka dzīve pilsētas tipa ciematos daļai iedzīvotāju, kas nav cieši saistīti ar laukiem, bet negrib dzīvot pilsētā, ir pieņemams dzīvesveids. Lauku urbanizācijas pakāpi var raksturot ar iedzīvotāju koncentrēšanās rādītājiem. Visvienkāršāk to var izdarīt, aprēķinot ciematos dzīvojošo iedzīvotāju daļu, procentuāli no kopskaita, konkrētajā pagastā.

Pilsētās ar lauku teritoriju iedzīvotāju koncentrēšanās aprēķināta, ņemot vērā arī konkrētās pilsētas iedzīvotāju skaitu.

Pēc Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes datiem, Latvijas laukos vidēji 48% iedzīvotāju dzīvo ciematos [112].

Autors secina, ka tikai trīs pagastu- Miglinieku, Briežuciema, Ķoņu, centrā dzīvo līdz 30% iedzīvotāju, savukārt lielākā iedzīvotāju koncentrēšanās, 80 % un vairāk, vērojama Bēnes, Īslīces, Gaujienas, Nīgrandes, Ceraukstes, Lielplatones, Žīguru, Elejas, Vaiņodes pagastā, kā arī Aucē ar lauku teritoriju.

Kopumā apmēram 1/3 pierobežas teritoriju pagastu iedzīvotāju koncentrēšanās ciemos ir mazāka par vidējo rādītāju Latvijā.

3.4.1.1. Teritorija un iedzīvotāju blīvums

Autors pierādījis, ka pierobežas teritoriju pārklāj divi faktori:

- nomales faktors, kas saistīts ar attālumu no konkrētiem centriem;
- faktiskais novietojums pie valsts robežas.

Autors analīzi veica trīs veidos:

- attālums no Rīgas;
- attālums no rajona centra;
- ģeogrāfiskā novietojuma koeficients, ko lieto zemes vērtējuma korekcijās un kas ir sintezējošs rādītājs.

Autors, analizējot attālumu no Rīgas, izmanto četrus intervālus.

3. 21. tabula

Latvijas pierobežas teritoriju pagastu sadalījums pēc attāluma no Rīgas 2006. gadā

Nr.p.k.	Intervāls, km	Pagastu skaits grupā
1.	Līdz 120	26
2.	120 – 180	34
3.	180- 240	35
4.	Vairāk nekā 240	16

Avots: Autora apkopojums pēc Valsts Zemes dienesta datiem, 118, 2006, dati atjaunoti: 17.01.2007

Analīze parāda, ka ceturto pagastu grupu Latvijā var uzskatīt par attālo nomali. Tajā ietilpst 8 Ludzas rajona un 8 Krāslavas rajona pierobežas pagasti.

Pēc autora domām, datu statistiskā analīze parāda šādas tendences:

- palielinoties attālumam no Rīgas, samazinās zemes kadastrālā vērtība. Pirmajā pagastu grupā tā vidēji ir 188,- Ls/ha, pēdējā – 92 Ls/ha;
- pieaugot attālumam no Rīgas, palielinās dotāciju īpatsvars pašvaldību budžetā;
- palielinoties attālumam no Rīgas, samazinās pašu ieņēmumi pagastu budžetā. Pirmās grupas pagastos vidēji tas ir 40,1 Ls/ cilv., pēdējās – 22,9 Ls/cilv.;
- ar attālumu no Rīgas ir saistīts iedzīvotāju kopskaits. Tas ir mazāks attālākos pagastos. Vidēji pirmās grupā tas ir 135, bet ceturtajā grupā- 87 cilvēki;
- ar attālumu no Rīgas vidēji saistīts bezdarba līmenis un tā pieaugums laika gaitā. Pirmās grupas pagastos bezdarba līmenis vidēji svārstās 8,4% robežās, bet ceturtais grupas pagastos - 21,5%. Tajā pašai laikā pārējās grupās pieaugums ir mazāks par 1%. Patlaban rajona lauku pagastos tikai 4% iedzīvotāju ir pašnodarbināti;
- ar attālumu no Rīgas saistīti arī cilvēka aktivitātes rādītāji: samazinās individuālo automašīnu, kā arī uzņēmumu skaits.

Jāuzsver, ka iepriekš tika apskatīti vidējie rādītāji grupas ietvaros. Analizējot katru no minētajām pazīmēm kartogrāfiski pagastu griezumā, atklājas izteikta neviendabība, un bieži nav iespējams izskaidrot, kādēļ blakus un līdzīgos apstākļos esošos pagastos konkrētie rādītāji ir krasi atšķirīgi.

Autors pierādījis, ka viena administratīvā rajona robežās sociālos un ekonomiskos rādītājus ietekmē attālums no rajona centra. Pierobežas teritorijā attālums no rajona centra it kā koriģē attālumu no Rīgas un palīdz atklāt Latvijas pierobežas teritorijas posmu patieso dažādību.

Analizējot pierobežas pagastu attālumu no rajona centra [68], parādās, ka lokālas, bet izteiktas nomales veidojas Liepājas un Saldus rajona saskarē, Aizkraukles un Jēkabpils rajona pierobežā, arī Daugavpils, Krāslavas un Ludzas rajonā.

Pēc autora domām, Vidzemes ziemeļos lokālās nomales veidojas uz Valkas un Alūksnes rajona robežas, kā arī Valmieras un Limbažu rajona pierobežā. Šajās vietās rajonu centra attālums no pagasta centra pārsniedz 40 un pat 50 km.

Pēc autora domām, pētījumā neizdevās noteikt, kurš no faktoriem ir spēcīgāks – attālums no Rīgas vai attālums no rajona centra, bet domājams, ka šīs ietekmes var pārklāties, un, lai tās nodalītu, analīzei ir nepieciešamas citas metodes, ne tikai statistiskā analīze.

Iegūto datu analīze liecina, ka ne tikai pilsētas var uzskatīt par centriem, kas ietekmē apkārtni. Pētījums uzrāda arī transportmaģistrāļu kā lineāro centru vai attīstības joslu ietekmīgu faktoru. Arī par centriem tāpat tiek uzskatīti valsts robežas šķērsošanas vietās iekārtotie robežkontroles punkti.

3.4.1.2. Pastāvīgo iedzīvotāju nacionālais sastāvs

Latvijas iedzīvotāju skaits 2006. gadā turpina samazināties, lai gan samazinājuma tempi pēdējos gados kļuvuši lēnāki. 2005. gadā valsts iedzīvotāju skaits samazinājās par 0,5% (salīdzinājumam - 0,7% 2000. gadā). 2006. gada 1. jūlijā Latvijā dzīvoja 2 miljoni 288 tūkstoši iedzīvotāju - par 6,9 tūkstošiem cilvēku jeb par 0,3% mazāk nekā gada sākumā. Iedzīvotāju skaits dabiskās kustības dēļ (mirušo skaitam pārsniedzot jaundzimušo skaitu) saruka par 6,7 tūkstošiem [112].

3.22. tabula

Latvijas iedzīvotāju skaita izmaiņas, pēc 2006. gada LRCSP datiem

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Iedzīvotāju skaits (perioda sākumā), tūkst.												
2004	2319.2	2317.5	2316.1	2315.1	2314.0	2313.0	2312.1	2311.3	2310.7	2310.0	2308.8	2307.7
2005	2306.4	2305.2	2304.1	2302.8	2301.7	2300.7	2300.0	2299.4	2298.8	2298.1	2297.1	2296.0
2006	2294.6	2292.8	2291.6	2290.5	2289.5	2288.6	2287.7	2287.2	2286.7	....	....	....

Avots: 112, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, 2006, dati atjaumoti: 17.01.2007

Pašreizējās nopietnās pārmaiņas dzīves apstākļos atspoguļojas demogrāfiskajā situācijā. Negatīvais dabiskais pieaugums raksturīgs gan pilsētu, gan lauku iedzīvotājiem, turklāt tas attiecas ne tikai uz latviešiem, bet gan uz visām nacionālajām grupām.

Tāpat kā visās valstīs, arī Latvijā lielu rūpniecības uzņēmumu attīstība pilsētās izraisīja cilvēku pārcelšanos no laukiem uz pilsētu. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits pilsētās 1998. gadā bija 1690,6 tūkst. Latvijas lielākā pilsēta ir galvaspilsēta Rīga. 1997. gadā tajā dzīvoja 815,8 tūkstoties iedzīvotāju, bet 2006. gada sākumā – 806 tūkstoši, kas ir gandrīz trešdaļa no visiem Latvijas iedzīvotājiem. Apmēram 18% iedzīvotāju dzīvo 6 relatīvi lielās pilsētās ar 40 000 līdz 120 000 iedzīvotāju.

Aptuveni tāda pati iedzīvotāju daļa (19%) dzīvo mazās pilsētiņās, kuras, saskaņā ar Latvijas klasifikācijas sistēmu, tiek atzītas par pilsētām. Tādējādi pilsētu iedzīvotāji Latvijā ir apmēram 69%. Mazo pilsētu izmēri ir stipri atšķirīgi, bet tajās visās iedzīvotāju skaits ir mazāks par 40 000. Dzīves apstākļi un dzīvesveids, izglītības iespējas un kvalitāte atšķiras ne tikai starp pilsētām un lauku rajoniem, bet arī starp lielajām un mazajām pilsētām. Bez šaubām, dažāda lieluma pilsētās arī situācija nodarbinātības jomā ir atšķirīga, jo padomju periodā lielie uzņēmumi tika koncentrēti tikai lielākajās pilsētās, bet mazajās savukārt atradās tikai vietējas nozīmes uzņēmumi.

2006. gada sākumā no visiem Latvijas iedzīvotājiem latvieši ir 55.5%, krievi - 32.4%, baltkrievi – 3,9%, ukraiņi - 2.9%, poļi - 2.2%, lietuvieši – 1,3%, citu tautību iedzīvotāji - 1.8% [112].

2006. gada sākumā latviešu īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā bija palielinājies līdz 55,5%, lai gan tas ir atšķirīgs dažādos valsts reģionos. Augstākais tas ir Ventspils (95,3%), Talsu (91,1%), Kuldīgas(89,4%) un Limbažu(88,0%) rajonā, turpretī Daugavpilī 2006. gada sākumā bija 14,3% latviešu, Daugavpils rajonā – 37,2%, Rīgā – 38,7%, Rēzeknē – 39,5%, Krāslavas rajonā – 44,4%, Liepājā – 45,1%, Jūrmalā – 46,8%, Ventspilī – 47,3% [112]. Autors secina, ka viena no valsts pierobežas teritorijas īpatnībām ir tāda, ka nereti tur ievērojama daļu iedzīvotāju veido kaimiņvalsts tautības pārstāvji, tātad pastāv atšķirīgu valodu un kultūru saskarsmes problēmas. Atsevišķos gadījumos iedzīvotāju nacionālo sastāvu ietekmē vēsturiski un politiski faktori, arī iedzīvotāju migrācijas procesu īpatnības. Latvijas valsts robeža pēc neatkarības noteikta lielākoties pēc etnogrāfiskā principa. Tas tika pamatots memorandā, ko Latvijas delegācija 1919. gadā iesniedza Miera konferencē Parīzē. Tajā norādītas vietas, kur etnogrāfiskās robežas pārsniedz toreizējās administratīvās robežas, tas ir, latviešu apdzīvotās teritorijas kaimiņvalstīs [58]. Norādītas arī vietas, kur kaimiņtautu etnogrāfiskās robežas iespiežas Latvijas robežās. Tās bija igauņu apdzīvotās vietas Valmieras apriņķa ziemeļos, Valkas apkārtnē, kā arī lietuviešu apdzīvotās vietas toreizējā Ilūkstes apriņķī, Palangas apkārtnē Kurzemē. Pēc Latvijas valsts robežu noteikšanas pagājušā gadsimta 20. gadu beigās – 30. gadu sākumā izveidojās tāda situācija, ka kaimiņtautu iedzīvotāju mazākumtautības statusā, 10 – 46% no iedzīvotāju skaita, bija vairākos pagastos. Latvijas ziemeļaustrumu pierobežas teritorijā tie bija igauņi, rietumu pierobežā – lietuvieši. Etniski sarežģītāka situācija veidojās Latgalē, kur jau no senatnes vietējie iedzīvotāji piederējuši dažādām tautībām, kā krievi, baltkrievi, poļi, ebreji. Krievu tautības iedzīvotāji vairākumā bija 11 Latgales pagastos, puse no tiem – Jaunlatgales apriņķa daļā, kas tika pievienota Latvijai pēc 1920. gada līguma ar Krieviju. Baltkrievu pārsvars bija vienā pagastā pie Zilupes. Laika gaitā pierobežas kaimiņvalsts tautības iedzīvotāju skaits samazinājās, bet pieauga latviešu īpatsvars. Kā piemēru var minēt iedzīvotāju nacionālo sastāva izmaiņas Ainažu pilsētā ar lauku teritoriju. Tur 1925. gadā igauņu īpatsvars bija 22%, 1935. gadā – 13%. 1979. gadā – 10%, bet 1997. gadā jau 3% (pēc Ainažu Jūrniececības muzeja datiem), bet 2006. gadā - 2,1% [115]. Nozīmīgas etnisko sastāva pārmaiņas notika pēc Otrā pasaules kara, kad politisko faktoru un mehāniskās migrācijas ietekmē ievērojami palielinājās citu tautību iedzīvotāju, kā krievi, baltkrievi, ukraiņi un citi, skaits, bet samazinājās latviešu skaits. Var teikt, ka etniskām pārmaiņām bija reģionāls raksturs un to ietekme jūtama arī valsts

pierobežā. Salīdzinot ar situāciju 1935. gadā, pašreiz paplašinājies lietuviešu apdzīvotais areāls, kas pēc 2000. gada datiem veido 33430 cilvēku lielu kopieni [52], bet 2006. gadā tam bija tendence samazināties - 31696 cilvēki jeb 1,4% no visiem Latvijas iedzīvotājiem [112]. Kā mazākumtautība, 10 – 46% no iedzīvotāju kopskaita, tie ir Lietuvas pierobežā – Liepājas, Saldus, Dobeles, Bauskas un Aizkraukles rajona pierobežas pagastos. Atšķirībā no pirmskara situācijas krievu tautības iedzīvotāju īpatsvars 10 – 30% ietvaros vērojams vairāk Zemgales pierobežas pagastos, Vītiņu, Bēnes, Augstkalnes, Lielplatones, Elejas, Īslīces, Rundāles pagastos. Daugavpils rajona rietumu daļā pagastu iedzīvotāju vairākumu veido latvieši, bet austrumu daļā – krievi, Medumu, Kalkūnu, Demenes, Līdumnieku, Salienas un Vecsalienas pagastos. Savukārt vairākos Krāslavas rajona pierobežas pagastos, kā Kaplavas, Kalniešu, Indras, Piedrujas, Robežnieku pārsvarā ir baltkrievi. Pārējos pierobežas pagastos latviešu īpatsvars ir robežās līdz 50%, bet mazākumtautības statuss ir baltkrieviem un krieviem. Samērā kompakts krievu tautības cilvēku apdzīvots areāls izveidojies Zilupes apkārtnē Ludzas rajonā, bet šī rajona ziemeļdaļā, izņemot Goliševas pagastu, kā arī Balvu rajona pierobežā dominē latviešu tautības iedzīvotāji, savukārt krievu tautības iedzīvotāji ir mazākumtautības statusā. Pie Latvijas ziemeļu robežas tikai Pededzes pagastā dominē krievu tautības iedzīvotāji. Par atsevišķu tautību īpatsvaru 2005. gadā Latvijas iedzīvotāju kopskaitā priekšstatu dod šādi skaitļi: latvieši – 57,7%, krievi – 29,6%, baltkrievi 4,1%, ukraiņi – 2,7%, poļi – 2,5%, lietuvieši – 1,4, igauņi – 0,1%. Latgalē paralēli valsts valodai visās dzīves sfērās plaši izplatīta krievu valoda, turklāt krievu valodu par dzimto valodu uzskata ne tikai krievi, bet arī latvieši. Socioloģiskā pētījumā, ko veica 2003. gadā Daugavpils Pedagoģiskās universitātes speciālisti, konstatēts, ka Daugavpils rajonā to atzīmē apmēram trešdaļa, bet Daugavpilī – 20% aptaujāto latviešu. Ievērojams cēlonis ir fakts, ka daļa latviešu – 17 % Daugavpils rajonā un 10% Daugavpilī – vāji pārvalda latviešu valodu, bet 1% to vispār neprot [116]. Valodas situācija, kas izveidojusies Latgalē, tajā skaitā pierobežas apvidos, ievērojami ietekmē gan sabiedrības integrācijas procesus, gan attīstību kopumā un arī pierobežu sadarbību. Autors secina, ka 1999. gadā Daugavpils Pedagoģiskās universitātes un Lietuvas Zinātņu akadēmijas kopīgi veiktais socioloģiskais pētījums parāda, ka Latvijas respondentu vidū bija tikai 20% pamatnācijas pārstāvju, bet Lietuvas – 78% pamatnācijas, tas ir, lietuviešu, pārstāvju. No aptaujātajiem Latvijas respondentiem latviešu valodu nepārvaldīja 6%, bet no Lietuvas respondentiem 3% nepārvaldīja lietuviešu valodu. Latvijas pusē dominēja krievu valoda, bet Lietuvas pusē - lietuviešu valoda. Pēc autora domām, pašreiz joprojām interese par pierobežu ir pieaugusi, sakarā ar sabiedrības integrācijas problēmām, galvenokārt valsts valodas lietošanas un integrācijas reģionālo aspektu

kontekstā. Par sarežģīto valsts valodas situāciju pierobežā liecina arī tas, ka atsevišķās vietās skolās mācību valoda ir tikai krievu valoda. Runājot par mācību valodu skolās, jāatzīmē, ka atsevišķas skolas vai plūsmas ar krievu valodu kā mācību valodu ir Jelgavas, Dobeles rajonā, arī Jēkabpils rajonā, taču tur dominē skolas ar latviešu valodu kā mācību valodu, savukārt Daugavpils un Krāslavas rajonā pierobežas skolās vērā ņemams īpatsvars ir krievu valodai kā mācību valodai. Tādējādi latviešu valodas apguve, tās mācīšana un lietošanas sfēru paplašināšana vēl joprojām ir vērā ņemamu problēma atsevišķos pierobežas teritoriju segmentos. Autors secina, ka, pretēji vispārējiem priekšstatiem, austrumu pierobežā nepilsoņu īpatsvars nav augsts, tas palielinās tikai Daugavpils un Krāslavas rajona pierobežas teritorijā. Tomēr uzmanību piesaista augstais nepilsoņu īpatsvars Latvijas vidienē, tas ir Bauskas, Jelgavas, Dobeles rajonā, kā arī Liepājas rajona pierobežā. Datu analīze par nepilsoņu īpatsvaru pierobežas teritoriju rajonos un pagastos.

3. 23. tabula

Latvijas pierobežas teritoriju rajonos un pagastos nepilsoņu īpatsvars 2003. gadā

Nr. p. k.	Rajons	Nepilsoņu īpatsvars rajonā, %	Nepilsoņu īpatsvars pierožas pagastos un pilsētās, %		
			Min.	Maks.	Vid.
1.	Aizkraukles	16,0	8,9	22,5	16,8
2.	Alūksnes	8,4	0,2	18,6	7,1
3.	Balvu	6,9	1,7	13,0	5,9
4.	Bauskas	22,4	10,2	26,1	21,2
5.	Daugavpils	20,6	7,6	37,9	24,0
6.	Dobele	21,7	13,8	29,7	23,7
7.	Jelgavas	27,1	19,1	33,4	27,0
8.	Jēkabpils	16,9	7,9	19,8	13,9
9.	Krāslavas	18,5	14,9	40,5	24,9
10.	Liepājas	10,8	4,7	28,1	18,6
11.	Limbažu	8,8	5,2	11,1	8,6
12.	Ludzas	11,4	2,2	23,8	10,8
13.	Saldus	13,8	17,4	29,2	20,6
14.	Valkas	16,7	8,2	36,4	18,6
15.	Valmieras	13,3	3,2	11,9	8,4

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datus, 124, 2003

Pierobežas teritoriju pašvaldībās nepilsoņu īpatsvars Latvijā 2005. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.	Intervāls, %	Pašvaldību skaits	% no pašvaldību skaita	Piezīmes
1.	Līdz 5,0	19	16	Min 1% Jaunlaicenes pag.
2.	5,1 – 10,0	25	21	
3.	10,1 – 15,0	25	21	
4.	15,1 – 20,0	23	20	
5.	20,1 – 30,0	22	19	
6.	30,1 un vairāk	3	3	Max 37,1 Piedrujas pag.

Avots: 101, A.Ikšelis, 2005

Pēc autora domām, no pierobežas rajoniem vislielākais nepilsoņu īpatsvars ir Jelgavas, Bauskas, Dobeles un Daugavpils rajonā, vismazākais - Balvu, Alūksnes un Limbažu rajonā. 2005. gadā latviešu tautības iedzīvotāju īpatsvars pašvaldībās ir robežās no 8% (Skrudalienas pagasts) līdz 96% (Jaunlaicenes pagasts). Dažādu tautību pārstāvniecību pierobežas pašvaldībās var raksturot ar tautību skaitu, kas parādīts tautas skaitīšanas materiālos. Tajos 5 tautības ir pārstāvētas 9%, 6 tautības – 37%, 7 tautības – 30%, 8 tautības – 20% un 9 tautības – 4% no pierobežas pašvaldību kopskaita. Krievu tautības iedzīvotāju īpatsvars pierobežas pašvaldībās ir robežās no 0,9% (Kalētu pagasts) līdz 82% (Goliševas pagasts). Pašvaldības – pavisam to ir 20 (jeb 17 %) – ar lielāko krievu tautības iedzīvotāju īpatsvaru (vairāk par 30%) veido 2 areālus – Daugavpils rajona un Ludzas rajona pierobežā. Lielākais baltkrievu tautības iedzīvotāju īpatsvars ir Krāslavas, Dobeles, Jelgavas un Daugavpils rajona pierobežas pašvaldībās, bet īpatsvara maksimālie lielumi ir 47,0% (Robežnieku pagasts), 58,4% (Indras pagasts) un 58,6% (Piedrujas pagasts). Ievērojams poļu tautības iedzīvotāju īpatsvars ir Daugavpils un Krāslavas rajona pašvaldībā, maksimālie lielumi – 26,6% (Demenes pagasts) un 33,4 % (Sventes pagasts). Astonās no 14 Daugavpils rajona pierobežas pašvaldībām poļu tautības iedzīvotāju īpatsvars ir robežās no 15% līdz 30%. Lietuviešu tautības iedzīvotāju lielākais īpatsvars vērojams pašvaldībās gar Lietuvas robežu (Aizkraukles, Dobeles, Saldus, Liepājas rajonos), ievērojami pārsniedzot Latvijas vidējos rādītājus. Maksimālie īpatsvara

lielumi – 20,3% (Ezeres pagasts), 23,9% (Gramzdas pagasts), 25,0% (Rubas pagasts) un 27,1% (Vadakstes pagasts). Igaņu tautības iedzīvotāju īpatsvars Igaunijas pierobežas pašvaldībās ir lielāks par vidējiem rādītājiem valstī: Valkā - 1,4%, Pededzes un Ziemera pagastā -1,5%, Valkas pagastā - 1,9%, Apē ar lauku teritoriju - 2,4%, Ainažos ar lauku teritoriju - 2,5%, Veclaicenes pagastā - 6,7%. Augsts nepilsoņu īpatsvars ir Lietuvas pierobežā. Ārpus aprakstītajiem pierobežas segmentiem lielāks nepilsoņu īpatsvars ir atsevišķās pašvaldībās – Valkas pagastā (28,6%) un Valkā (20,0%), Pededzes pagastā (17,0%) un Goliševas pagastā (20,9%) [112].

3.4.2. Ekonomiskā attīstība

2001.gada 17.jūlijā LR MK apstiprināja **Latvijas ilgtermiņa ekonomisko stratēģiju** [110]. Tā kā galveno valsts ekonomiskās politikas mērķi izvirza attīstīto valstu dzīves standartiem atbilstoša valsts iedzīvotāju labklājības līmeņa sasniegšanu pārskatāmā nākotnē.

Stratēģijā ir raksturotas Latvijas ekonomiskās attīstības tendences, priekšrocības un trūkumi, analizētas attīstības iespējas un riski, formulētas politikas prioritātes un uzdevumi. Dokumentā ir aprakstīti Latvijas attīstības ilgtermiņa iespējamie scenāriji, atkarībā no ārējās vides apstākļiem un stratēģijas īstenošanas pakāpes.

Pēc autora domām, Latvijai ir reāla iespēja sasniegt augstus ekonomiskā pieauguma tempus, tikai balstoties uz pieredzi un esošajiem augsti kvalificētiem speciālistiem tradicionālajās un zināšanu ietilpīgās nozarēs, uz sabiedrības noturīgu ieinteresētību kvalitatīvas izglītības iegūšanā.

Stratēģijā kā galvenās prioritātes valsts ekonomiskajā politikā noteiktas:

ekonomikas funkcionēšanai labvēlīgu nosacījumu veidošana;

efektīvas un konkurētspējīgas nozaru struktūras izveidošanas stimulēšana;

sociāli ekonomisko disproporciju un risku mazināšana.

Tiek izstrādāts arī Nacionālais stratēģiskais ietvardokuments 2007.-2013. gadam [110].

Lai uzsāktu struktūrfondu (SF) un Kohēzijas fonda (KF) līdzekļu efektīvu apgūšanu, ar 2007. gada janvāri, atbilstoši SF un KF vispārējās regulas projektam, piedāvāts programmēšanu īstenot 3 līmeņos – Eiropas Savienības (turpmāk – ES) līmeņa stratēģija jeb Kopienas stratēģiskās vadlīnijas, dalībvalstu stratēģija jeb Nacionālais stratēģiskais ietvardokuments un dalībvalstu operacionālās programmas (OP).

Nacionālais stratēģiskais ietvardokuments 2007.-2013. gadu periodam (turpmāk – NSID) ir Latvijas līmeņa galvenais SF un KF plānošanas dokuments, kas nodrošina kohēzijas politikas sasaisti ar nacionālajām prioritātēm un pamato šo prioritāšu izvēli, kā arī nosaka fondu apguves stratēģiju, vadības ietvaru, nodrošina koordināciju starp OP un citiem finanšu instrumentiem.

NSID uzsver, ka 2007.-2013. gadu perioda svarīgākais uzdevums, kas veicams ar SF un KF palīdzību, ir radīt nepieciešamos priekšnoteikumus, kā arī tiešā veidā panākt izmaiņas, **kas nodrošinātu zināšanu ietilpīgas ekonomikas veidošanos valstī**. Līdz ar to lielākais uzsvars SF un KF investīcijām 2007.-2013. gada periodā Latvijā liekams tieši uz tiem pasākumiem, kas attīsta zināšanas kā galveno izaugsmes resursu un veido labvēlīgus dzīves apstākļus cilvēkam kā šī resursa turētājam.

Lai sasniegtu šo mērķi, SF un KF investīcijas tiek plānotas atbilstoši **trim mērķiem**:

1. cilvēkresursu attīstība un efektīva izmantošana;

2. konkurētspējas palielināšana un virzība uz zināšanu ietilpīgu ekonomiku;
3. sabiedrisko pakalpojumu un infrastruktūras uzlabojumi kā priekšnoteikums valsts un tās teritorijas līdzsvarotai attīstībai.

Kā **horizontālās prioritātes** noteiktas teritorijas līdzsvarota attīstība, makroekonomiskā stabilitāte, vienādas iespējas, ilgtspējīga attīstība, informācijas sabiedrība. Mērķu sasniegšanai SF un KF investīcijas plānots vadīt ar trīs operacionālo programmu palīdzību:

1. „Cilvēkresursi un nodarbinātība”, Eiropas Sociālā fonda operacionālā programma;
2. „Uzņēmējdarbība un inovācijas”, Eiropas Reģionālās attīstības fonda operacionālā programma;
3. „Infrastruktūra un pakalpojumi”, Eiropas Reģionālās attīstības fonda un Kohēzijas fonda operacionālā programma.

Prognozes saistībā ar pasaules un Eiropas Savienības reģionālo noslāņošanu vai tieši pretēji – apvienošanu jeb globalizāciju – minēta „Latvijas ilgtermiņa ekonomiskās stratēģijas” attīstības scenārijos:

- tā kā turpinās konsolidēties pasaules un reģionālie ekonomiskie centri un to nozīme un ietekme uz visiem attīstības procesiem pieaugs, pastiprināsies šo centru savstarpējā ekonomiskā integrētība;
- Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā nodrošina Latvijas valsts drošību un attīstību plašā nozīmē;
- Eiropas ekonomiskajā centrā būs vērojama pārstrukturizācija: no vienas puses, tā būs saistīta ar Eiropas Savienības paplašināšanās procesu, no otras – jo plašāka kāda sistēma, jo lielāka nepieciešamība tās iekšējai strukturizācijai, tādēļ Eiropas Savienībā iespējamās pastiprinātas reģionalizācijas tendences.

Strauji palielināsies ārvalstu, pirmām kārtām Ziemeļeiropas, investoru interese par Latviju, taču Latvijā investēt būs ieinteresēti arī citu Eiropas Savienības un pasaules valstu uzņēmēji, teikts Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas, Latvijas ilgtermiņa ekonomiskajā stratēģijā, Rīgā, 2001. gada maijā.

Latvijā tiek izstrādāts arī Nacionālais attīstības plāns (NAP) 2007.-2013. gadam (2006.gads) [117].

Tas izstrādāts saskaņā ar LR Reģionālās attīstības likumu un ir vidēja termiņa plānošanas dokuments laika posmam no 2007.-2013.gadam. Plāna **mērķis** - sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas palielināšanos. NAP ir Latvijas ieguldījums ES dalībvalstu kopējā stratēģijā un Lisabonas programmas īstenošanā.

Nacionālā attīstības plāna izvirzītais stratēģiskais mērķis ir izglītība un zināšanas tautsaimniecības izaugsmei un tehnoloģiskai izcilībai. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, NAP apraksta prioritātes:

- izglītots un radošs cilvēks;
- uzņēmumu tehnoloģiskā izcilība un elastība;
- zinātnes un pētniecības attīstība.

2005. gada 25.oktobrī LR Saeima apstiprināja Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas iesniegto dokumentu „Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā” [110].

Šis konceptuālais dokuments nosaka uz cilvēku centrētu Latvijas izaugsmes modeli. Galvenais izaugsmes resurss ir iedzīvotāju zināšanas un gudrība, to prasmīga izmantošana. Resursa attīstībai, vairošanai un modernizācijai nepieciešamas tūlītējas investīcijas. Par izaugsmes **mērķi** ir izvirzīta ikviena cilvēka dažādu dzīves kvalitātes aspektu paaugstināšana, un tas sasniedzams, aktīvi izmantojot valsts iedzīvotāju uzkrāto zināšanu potenciālu. Mērķa sasniegšanai koordinēti un līdzsvaroti jāattīsta visi dzīves kvalitātes aspekti, ievērojot gan veicamo darbību vienotību un izvēršanu pāri savas nozares, institūcijas, valsts formālajiem ietvariem un robežām, gan arī Latvijas sasaisti ar procesiem partnervalstīs. Prioritāri jāizpilda ilgtermiņa uzdevumi, kuri prasa daudzu nozaru vienotu darbību un kuru izpilde ir nepieciešama izaugsmes scenārija īstenošanai. Dažādu nozaru un izaugsmes virzienu detalizētās attīstības programmās jāparedz konkrēti kritēriji, pasākumi un instrumenti izvirzītā mērķa īstenošanai.

Dokumentā kā Latvijas izaugsmes modeļa pamats tiek uzsvērta uz cilvēku centrēta pieeja, kā izaugsmes resurss – zināšanas, gudrība un prasmes tās izmantot, kā izaugsmes procesa mērķis – augoša cilvēku dzīves kvalitāte.

Kā prioritārie ilgtermiņa risināmie uzdevumi noteikti:

ierobežoto materiālo un cilvēkresursu dēļ, ievērojot Latvijas salīdzinošās priekšrocības, **jānosaka vienotas zināšanu prioritātes tautsaimniecībai, izglītībai**, zinātniski pētnieciskajām un inovatīvajām darbībām, īstenojot atbilstošus normatīvos, finansiālos, institucionālos u.c. atbalsta instrumentus resursu koncentrēšanai;

salīdzinošo iespēju izmantošanai **jāveic virkne uzlabojumu izglītības sistēmā**, samazinot zināšanu jomā pastāvošo asimetriju starp cilvēkiem: ikvienam garantēta iespēja iegūt vidējo izglītību un visiem nodrošināta kvalitatīvas augstākās un profesionālās izglītības iegūšanas iespēja, krasi palielināta augstākās kvalifikācijas speciālistu (maģistru un doktoru) sagatavošana, tehnisko zinību un dabaszinību apgūšanas īpatsvara pieaugums visos izglītības sistēmas līmeņos;

cilvēkresursu palielināšanas nolūkā jāveic virkne darbību savstarpēji saistītos virzienos: veselības saglabāšana un ārstniecība, fiziskā un darbīgā mūža pagarināšana, dzimstības palielināšana, sociālo programmu optimizācija, spriedzes mazināšana sabiedrībā;

ikviena **indivīda ekonomiskās, politiskās un sabiedriskās aktivitātes paaugstināšanai** jānodrošina vispārējas informācijas saņemšanas iespējas, jāpalielina zemākā līmeņa darbinieku loma patstāvīgā darbā, sekmējot iedzīvotāju līdzdalību ekonomiskajos, sociālajos, kultūras un politiskajos procesos, vairojot sabiedrībā motivāciju darboties, paaugstinot indivīda psiholoģisko nozīmību un visu sabiedrības locekļu saliedētību pašiem savu problēmu atrisināšanai;

ārējās attiecības jāveido kā iekšpolitikas turpinājums, saistot tās ar valsts vienoto izaugsmes modeli, savienojot politiskos aspektus ar ekonomiskajiem, drošības, zinātniskajiem, kultūras, sociālajiem, ekoloģiskajiem u.c. aspektiem, plaši izmantojot aktīvu publisko diplomātiju.

Pamatnostādņu **ilgtermiņa mērķis** ir nodrošināt izglītību mūža garumā, atbilstoši iedzīvotāju interesēm, spējām un reģionu sociāli ekonomiskās attīstības vajadzībām.

Latvijā IKP uz vienu iedzīvotāju, pēc *Eurostata* datiem, rēķināts pirktpējas standartā, kas ir mākslīgi veidota Eiropas Savienības ekonomisko rādītāju pārrēķiniem kopīgi lietota valūtas vienība, kuras mērķis ir izslēgt cenu līmeņu atšķirības reģionālajos salīdzinājumos. Ekonomisko rādītāju PPS vienībās izsaka, dalot šī rādītāja sākotnējo vērtību ar atbilstošo pirktpējas paritāti, 2001. gadā bija tikai 33% no Eiropas Savienības vidējā [112].

Šī scenārija īstenošanai jāmaina Latvijas ekonomikā pašlaik dominējošais modelis, kas raksturojas ar lēta darbaspēka un pieejamo dabas resursu priekšrocību izmantošanu, produkcijas ar mazu pievienoto vērtību ražošanu, jo tas nespēj nodrošināt augstus ekonomikas attīstības tempus un veicināt nākotnē augstākas labklājības sasniegšanu.

Kas jādara, lai sasniegtu labklājības valsti, kurā dominē jaunā ekonomika, kas balstās pamatā – zināšanas, prasības pēc ilgtermiņa ieguldījumiem kā cilvēkkapitālā, tā arī izglītībā un zinātniskajā pētniecībā, kur dzīves kvalitāte ir ne tikai materiālie, paša cilvēka producētie labumi, domāti patēriņam, bet arī tīrs gaiss un ūdens, bioloģiskā daudzveidība. Šim nolūkam jāizveido jaunās ekonomikas funkcionēšanai labvēlīgi nosacījumi, jāveic Latvijas tautsaimniecības pārstrukturizācija, vienlaikus veicot reindustrializāciju tradicionālajās tautsaimniecības nozarēs, kā arī attīstot jaunas postindustriālas nozares un veicinot informāciju sabiedrības veidošanos.

Autors secina, ka saskaņā ar operatīvajiem statistiskajiem datiem Latvijā arī 2006. gada maijā turpinājās straujš tirdzniecības apgrozījuma kāpums. Lēnāk augs rūpniecības produkcijas

izlaide. Pa dzelzceļu pārvadāto kravu apjoms, salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, joprojām bija mazāks.

Mazumtirdzniecības (t.sk. automobiļu tirdzniecības un autodegvielas mazumtirdzniecības) apgrozījums salīdzināmajās cenās salīdzinājumā ar 2005. gada atbilstošo periodu pieauga par 29,5%. To galvenokārt noteica straujais automobiļu (t.sk. vairumtirdzniecībā pārdoto automobiļu) un autodegvielas pārdošanas kāpums.

Sezonāli izlīdzinātais rūpniecības produkcijas fiziskā apjoma indekss palielinājās par 2,3%, t.sk. apstrādes rūpniecības - par 4,8%, ieguves rūpniecības - par 26,9%, bet elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādes - samazinājās par 6,2% [112].

Salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, pa dzelzceļu pārvadāto kravu apjoms samazinājās par 8,1%, bet kopējais kravu apgrozījums Latvijas ostās un pa cauruļvadu transportētais naftas produktu apjoms pieauga attiecīgi par 5,7% un 14,3% [112].

Pēc 2006. gada februārī-aprīlī vērotā krituma maijā patēriņa cenu gada inflācija pieauga un, lai gan jūnijā inflācija atkal nedaudz samazinājās, tā joprojām bija augsta (mēneša un gada pieauguma temps - attiecīgi 0,3% un 6,3%; galvenokārt bāzes faktoru ietekmē). Būtiski samazinājās pārtikas cenu ietekme uz inflāciju, un izzuda īslaicīgais straujais viesnīcu pakalpojumu cenu kāpums, sakarā ar Pasaules hokeja čempionāta rīkošanu Rīgā. Patēriņa cenu gada pamatinflācija samazinājās līdz 4,7% (tā veidoja 3,5 procentu punktus no kopējās inflācijas), nedaudz saruka arī neapstrādātās pārtikas un degvielas cenu ietekme uz kopējo inflāciju [112].

2006. gada maijā valsts konsolidētā kopbudžeta finansiālais pārpalikums bija 80.6 milj. latu (iepriekšējā gada atbilstošajā perioda - 51.6 milj. latu). Pārpalikums bija gan valsts konsolidētajā budžetā (73.3 milj. latu; to nodrošināja 53.8 milj. latu pārpalikums valsts pamatbudžetā un 19.5 milj. latu pārpalikums sociālās apdrošināšanas fondā), gan pašvaldību konsolidētajā budžetā (7.0 milj. latu). Ekspansīvā tautsaimniecības attīstība un nodokļu administrēšanas uzlabojumi noteica strauju nodokļu ieņēmumu pieaugumu salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu (80.0 milj. latu jeb 37,8%) [112].

Saskaņā ar Valsts kases operatīvajiem datiem 2006. gada jūnijā valsts pamatbudžetā bija 39.4 milj. latu finansiālais deficīts, bet speciālā budžeta ieņēmumi pārsniedza izdevumus, nodrošinot 19.2 milj. latu finansiālo pārpalikumu [skat. 10. tabulu].

Pēc tautas attīstības indeksa Latvija 2000. gadā 173 valstu starpā ierindojās 53. vietā. Latvijai Tautas attīstības indeksa, kura aprēķināšanai izmanto trīs rādītājus: iekšzemes kopproduktu uz vienu iedzīvotāju, izglītības līmeni un mūža ilgumu, līmenis ļauj tai iekļauties to valstu starpā, kas tiek apzīmētas kā „augsta tautas attīstības līmeņa” valstis. Tā, piemēram, pēc šī indeksa

Norvēģija ir valsts ar visaugstāko tautas attīstības līmeni, Igaunija ieņem 42. vietu, bet Lietuva - 49 pēc Apvienoto Nāciju Attīstības programmas datiem.

2006. gadā Latvija 175 valstu vidū pēc tautas attīstības indeksa ieņem 48.vietu, liecina ANO Attīstības programmas publicētais pārskats. Jau ceturto gadu pēc kārtas mūsu valsts ir to valstu grupā, kuras raksturo augsts tautas attīstības līmenis. 2005. gadā Latvija no 177 pārskatā aplūkotojām valstīm pēc tautas attīstības indeksa tika ierindota 50.vietā. Autors secina, ka pēc tautas attīstības indeksa 2006. gadā visaugstāko novērtējumu saņēmušas Norvēģija, Islande, Austrālija, Luksemburga, Kanāda, Zviedrija, Šveice, Īrija, Beļģija un ASV. Latvijas līmenis ir 1/7 daļa no Luksemburgas sasniegtā, kurai ir lielākais iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju. Latvijas IKP apjoms uz vienu iedzīvotāju 2005. gadā bija 28% no tā līmeņa, kas ir vidējais "augstas tautas attīstības" valstīs pēc Tautas attīstības indeksa. Pēdējos gados Latvijas atpalcība no Eiropas Savienības vidējā līmeņa samazinās, jo valstī ir augsti un stabili izaugsmes tempi. Pēdējos divos gados Latvijas IKP pieaudzis aptuveni divas reizes straujāk nekā Eiropas Savienības un pusotras reizes straujāk nekā vidēji Eiropas Savienības kandidātvalstīs. Šo izaugsmi nodrošinājis gan labvēlīgais ārējais pieprasījums, gan augošais iekšējais pieprasījums, it īpaši investīciju straujais pieaugums. Stabili palielinājās arī privātā patēriņa apjoms. Labi pieauguma tempi bija gan rūpniecībā, gan pakalpojumiem, tomēr jāatzīst, ka lielāko ieguldījumu IKP pieaugumā deva pakalpojumu nozaru izaugsme. Visstraujāk augošās tautsaimniecības nozares bija komercpakalpojumi un tirdzniecība. To pieaugums uz pusi nodrošināja kopējo tautsaimniecības izaugsmi, tajā pat laikā preču ražošanas nozares kopā – tikai par vienu piektdaļu.

Pēc autora domām, vidēji Latvijā ekonomiskās aktivitātes kā galvenais iztikas līdzekļu ieguves avots ir 32,2% iedzīvotājiem, bet pierobežā – 28,6%. Datu analīze uzrāda pašvaldību dažādību pēc šīs pazīmes, taču nav vērojamas izteiktas reģionālās sakarības. Tomēr uzmanību saista tas, ka tieši austrumu pierobežā Krāslavas rajona robežās ir vairākas pašvaldības, kurās to iedzīvotāju īpatsvars, kas iztikas līdzekļus iegūst no ekonomiskajām aktivitātēm, ir lielākais pierobežā. Tas ir Kalniešu, Kaplavas, Svariņu, Šķaunes un Ķepovas (maksimālā vērtība 42,9%) pagasts [101]. Iepriekšējos gados Latvijā veiktā reformas ir nostiprinājušas privāto sektoru, ir radīti veiksmīgi attīstībai labi makroekonomiskie apstākļi, uzlabojot komercdarbības vidi. Autors secina, ka vidēji 2005. gadā Latvijā to iedzīvotāju īpatsvars, kuru galvenais iztikas līdzekļu avots ir dažādi pabalsti, ir 5%. Pierobežā aina ir tāda: 35% no pašvaldību skaita tikai līdz 4,9% no iedzīvotājiem par galveno iztikas līdzekļu avotu nosaukuši pabalstus, savukārt robežās no 5,0% līdz 9,9% iedzīvotāju to atzinuši 56% no pašvaldību skaita. Lielākais to iedzīvotāju īpatsvars, kuri iztiek tikai no pabalstiem, ir konstatēts 4

pašvaldībās – Gaujienas (15,9%), Trapenes (15,7%), Dunikas (19,8%) un Sesavas (20,2%) pagastā. Vismazāk – tikai 1,2% dzīvotāju – pabalstus par galveno iztikas avotu atzinuši Kaplavas pagastā [101].

2005. gadā citu personu vai iestāžu apgādībā vidēji Latvijā ir 28,2% iedzīvotāju [112]. Jāpiezīmē, ka pierobežā kopumā vērojama liela dažādība, taču daudzās pašvaldībās to iedzīvotāju skaits, kas atrodas citu – personu vai iestāžu apgādībā, ir virs Latvijas vidējā rādītāja. Minimālais rādītājs – 16,5% Dunikas pagastā, maksimālais – 46,8% Pilskalnes (Aizkraukles rajonā) pagastā [101]. Parasti par ekonomiskās rosības pazīmi pieņem darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvaru iedzīvotāju kopskaitā. Taču tas vairāk ir potenciāla rādītājs. Lai iegūtu pilnīgāku priekšstatu par to, kā šis potenciāls tiek izmantots, pašvaldību griezumā aprēķinātas attiecības starp darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvaru un to iedzīvotāju īpatsvaru, kas par galveno iztikas līdzekļu avotu atzinuši ekonomiskās aktivitātes. Latvijā vidēji minētā attiecība ir 1,8, lielajās pilsētās – 0,96 un pārējā teritorijā – 1,0. Pierobežā indeksa vērtība ir robežās no 1,3 (Ķepovas pagastā) līdz 3,5 (Vecsalienas un Līdumnieku pagastā), bet vidējā vērtība – 2,2 [101]. Tādējādi var secināt, ka pierobežā ir vairāk iedzīvotāju darbaspējas vecumā un mazāk ekonomiski aktīvo nekā vidēji Latvijā. Pēc autora domām, pastāv izteiktas atšķirības Latvijas reģionu sociālajā un ekonomiskajā attīstībā. Gandrīz 2/3 Latvijas IKP veidojas lielākajā Latvijas reģionā – Rīgas reģionā, ko nosaka gan lielais iedzīvotāju skaits tajā, 40,6% no Latvijas iedzīvotājiem, gan augstais IKP līmenis uz vienu iedzīvotāju. Pēc Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes datiem vidējais IKP rādītājs Rīgas reģionā ir 3,3 reizes lielāks nekā mazāk attīstītajā Latgales reģionā. Atšķirība starp reģionus veidojošajām teritorijām ir 13 reizes [112]. 2005. gadā Ekonomisko rosību pašvaldību teritorijās var raksturot arī ar iedzīvotāju ienākumu nodokļa apjomu latos uz vienu iedzīvotāju. Latvijas pilsētās vidēji nosauktais rādītājs ir Ls 94,6, pagastos Ls 41,9, savukārt pierobežas pilsētās vidēji tas ir Ls 53,5 un pagastos Ls 27,8 uz iedzīvotāju. Vidēji visās pierobežas pašvaldībās iedzīvotāju ienākumu nodokļa apjoms ir Ls 30,9 uz iedzīvotāju [112]. Atšķirības ir vēra ņemamas. Pievērsīsim uzmanību arī tam, ka to pagastu īpatsvars, kuros iedzīvotāju ienākuma nodokļa apjoms ir līdz Ls 30 uz cilvēku, pierobežā ir 66%, bet Latvijā vidēji – 55%. Mazākās iedzīvotāju ienākumu nodokļa vērtības 10,1 (Lauderu pagastā), 10,4 (Zaļesjes pagastā), 10,5 (Piedrujas pagastā), 10,6 (Indras pagastā), bet lielākā – Ls 135 uz iedzīvotāju – Šēderes pagastā [101]. Komersanti, lai attīstītu savu komercdarbību, pārsvarā priekšroku dod Rīgas reģionam. 2003. gadā ekonomiski aktīvo komercuzņēmumu skaits Latvijā ir palielinājies par 784 komercuzņēmumiem, tas noticis tikai Rīgas reģionā. Pārējos reģionos ekonomiski aktīvo komercuzņēmumu skaits diemžēl ir samazinājies pēc *LURSOFT* datiem. Autors secina, ka pēc

Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra datiem 2006. gada pirmā pusgada valstī turpinās straujš vairāku komercdarbības aktivitātes rādītāju pieaugums. Šajā periodā ir reģistrētas 6625 jaunas komercsabiedrības, un tas ir augstākais rādītājs pēdējo 12 gadu laikā. Turklāt, analizējot šo rādītāju pieauguma tempus, jāsecina, ka tie turpina palielināties. 2006. gada pirmajā pusgadā ir reģistrēti par 25,9% vairāk jaunu komersantu, kā pagājušā gadā tādā pašā periodā, kura rādītājus ievērojami ietekmēja Komerclikuma reformas beigas. Savukārt, 2005. gada pirmajā pusgadā jaunreģistrēto komersantu skaita pieaugums pret iepriekšējo analogisku periodu bija tikai 7,7%.

3. 25. tabula

Reģistrēto komercuzņēmumu skaits Latvijā 2006. gadā

Gads	Reģistrēto uzņēmumu skaits
2000	8005
2001	7362
2002	6233
2003	7606
2004	10108
2005	10927
2006	13404
uz 18.02.2007	2073

Avots: 125, Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra dati, 2006, dati atjaunoti: 18.02.2007

Vāji attīstītā komercdarbības reģionos nosaka arī lielās atšķirības nodarbinātības un bezdarba līmeņos. Runājot par reģionālo kohēziju un reģionalizāciju, ir jāņem vērā arī attiecīgie procesi Eiropas Savienībā un Latvijas iespējamā vieta šajos procesos.

Pēc autora domām, situāciju pierobežas teritorijā, tās tendences objektīvāk varētu vērtēt pēc iedzīvotāju ekonomisko aktivitāšu rādītājiem. Tomēr pašlaik par vietējās attīstības procesiem pierobežas lauku teritorijās ir visai maz informācijas un tā ir fragmentāra, tādēļ pētījumā analizēti pieejamie dati par komercuzņēmējdarbības attīstību un privāto automašīnu skaita izmaiņām laika gaitā.

Komeruzņēmendardarbība vietējās pašvaldībās ir sākta analizēt no 1999. gada, tādēļ radās iespēja salīdzināt to ar situāciju 2003. gadā. Komercuzņēmumu skaits pierobežā, tāpat kā visā Latvijā kopumā, ir palielinājies, taču teritoriālā skatījumā izmaiņas ir neviendabīgas.

3. 26. tabula

Pierobežas teritoriju pašvaldībās komercuzņēmumu skaits Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Nr.p.k.	Skaitis	Pašvaldību skaits grupa, % no kopskaita
1.	Nav vai 1	13
2.	2-5	44
3.	6-10	18
4.	11-20	15
5.	21-40	7
6.	50 un vairāk	3

Avots: 101, Ikšelis, 2003

3. 27. tabula

Pierobežas teritoriju pašvaldību sadalījums pēc iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes Latvijā 2005. gadā

Nr.	Iesaistīto iedzīvotāju skaita intervāls, %	Pašvaldību skaits	% no kopskaita	Piezīmes
1.	Līdz 19,9	15	13	Min. 14,9% Briežuciema pag.
2.	20,0 – 24,9	38	32	
3.	25,0 – 29,9	41	36	
4.	30,0 – 34,9	15	13	
5.	35,0 un vairāk	7	6	Maks 42,9% Ķepovas pag.

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus, 112, 2005

Privāto komercuzņēmumu nebija Ukru, Priekules, Līdumnieku, Ludzas rajona un Vadakstes pagastā, bet pa 1 komercuzņēmumam bija Kursīšu, Rubas, Pilskanes, Aizkraukles rajonā, Līdumnieku Daugavpils rajonā, Vecsalienas, Salienas, Istras, Zaļesjes, Briģu, Mārkalnes, Veclaicenes un Lodes pagastā.

Vairāk nekā 20 komercuzņēmumu bija Kalkūnu, Gailīšu, Īslīces, Elejas, Nīgrandes pagastā un Aucē ar lauku teritoriju, kā arī pierobežas pilsētās Krāslavā, Valkā, Rūjienā, Ilūkstē, Priekulē.

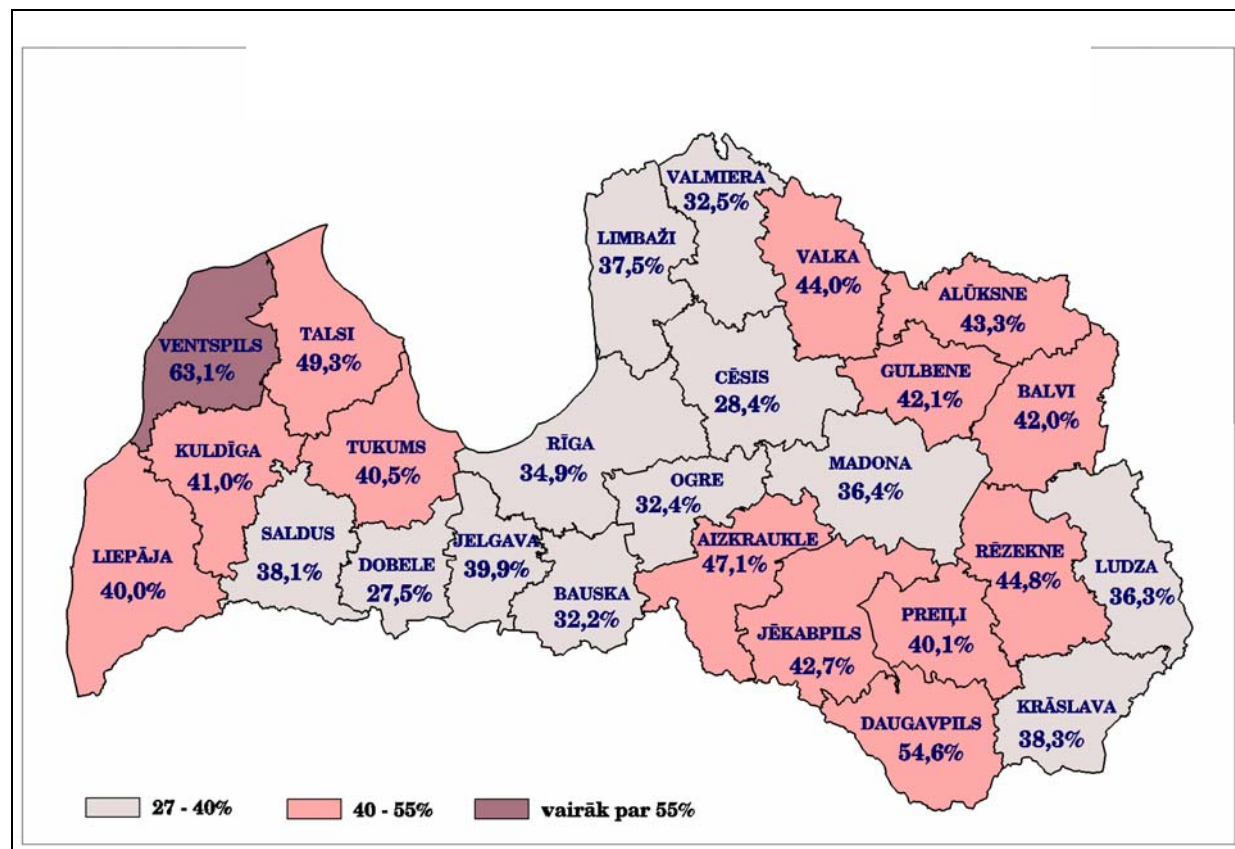

2004	143.9	147.9	179.8	205.2	166.2	159.5	177.0	173.1	169.7	179.9	177.6	186.7
2005	174.2	175.0	193.2	217.0	220.1	219.8	232.4	237.1	222.9	244.0	249.7	251.1
2006	255.1	265.3	313.8	302.3	325.5	341.8	325.8	342.5	370.4	384.1	381.4	...
% pret iepriekšējo periodu, sezonāli izlīdzināti dati												
2004	102.9	105.5	108.2	110.8	77.3	100.9	105.0	101.5	100.2	97.3	103.6	103.1
2005	110.6	103.1	98.2	109.1	96.8	104.9	100.1	105.8	96.1	100.6	107.3	98.7
2006	120.4	106.7	105.2	93.6	102.7	110.3	90.3	109.0	110.5	95.3	104.2	...
% pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu, pēc darba skaita izlīdzināti dati												
2004	108.0	110.2	124.5	142.0	100.1	107.4	105.6	120.1	119.0	120.7	119.5	141.6
2005	135.4	129.5	122.3	118.1	147.7	170.3	136.8	140.7	121.5	126.5	141.8	125.8
2006	157.2	154.0	170.3	138.7	146.7	134.1	138.2	136.9	155.0	135.4	142.2	....

Avots: 112, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, 2006, dati atjaunoti: 02.01.2007

3.4.2.1. Zeme un īpašumi

Zemes apgūšanas vēstures īpatnības konkrētā vietā un dabas apstākļi nosaka zemes izmantošanas raksturu. Svarīgi ir izpētīt zemes izmantošanu.

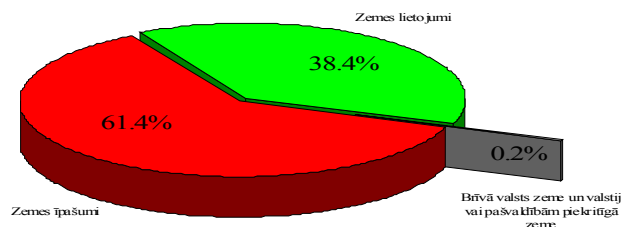
3.3. attēls

Zemes lietojuma īpatsvars Latvijas Republikā uz 01.01.2006.- procentos no rajona kopplatības

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Valsts zemes dienesta datus, 118, 2007, dati atjaunoti: 17.01.2007

Liels lauksaimniecības zemju īpatsvars, pat vairāk nekā 80% kopplatības, ir pagastos, kas atrodas Zemgalē.

Atsevišķos apvidos savukārt vērojams izteikts mežu un purvu pārsvars. Šeit lauksaimniecības zemes aizņem līdz 30 % pagastu kopplatības. Pierobežā tāds ir Rucavas pagasts, Ainažu un Staiceles lauku teritorijas, Ramatas, Valkas, Zvārtavas, Liepnas, Gaujienas, Žīguru, Līdumnieku, kas atrodas Ludzas rajonā, Mazzalves un Zalves pagasts.

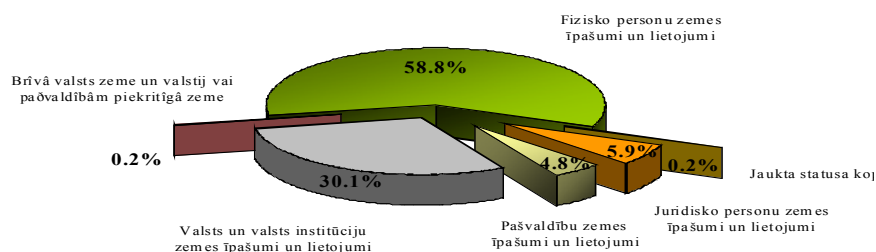

3. 4. attēls

Zemes sadalījums pēc īpašuma tiesību satura kopā Latvijā 2006.gadā, procentos no reģionu kopplatības

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Valsts zemes dienesta datus, 118, 2007, dati atjaunoti: 17.01.2007

Pēc Latvijas Zemes kadastra centra datiem, augstākais zemes nekoriģētais vērtējums ir Zemgales līdzenuma pagastos: Bauskas, Jelgavas, Dobeles rajona robežās 200 Ls/ha un vairāk. Zemāka vērtība ir zemei Vadakstes līdzenumā, Dobeles un Saldus rajona robežās – no 100 – 199 Ls/ha. Zemes vērtība 140 – 159 Ls/ha ir nedaudzos pierobežas reģiona pagastos: Kalētu, Gramzdas, Skaistkalnes, Kurmenes, Gārsenes, Robežnieku, Malnavas, Valkas, Naukšēnu, Lodes un Ķoņu pagastā.

3.5. attēls

Zemes īpašumu un lietojuma sadalījums pēc īpašnieka statusa un brīvā valsts zeme un valstij vai pašvaldībām piekritīgā zeme Latvijas Republikā 2006. gadā, procenots no kopplatības

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Valsts zemes dienesta datus, 118, 2007, dati atjaunoti: 17.01.2007

Zemākā zemes vērtība – līdz 99 Ls/ha, ir Veclaicenes, Jaunlaicenes, Nirzas un Lauderu pagastā. No 100 līdz 119 Ls/ha zemes vērtība ir Alūksnes un Ludzas rajona pierobežas pagastos, arī dažos Daugavpils rajona pagastos.

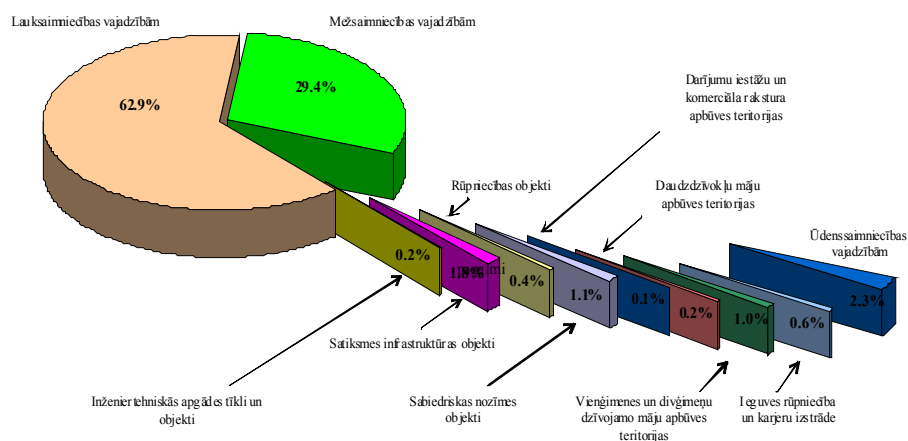
Zemes vērtība no 120 līdz 139 Ls/ha ir Aizkraukles, Jēkabpils rajona pierobežā, kā arī vairākos Daugavpils, Krāslavas un Balvu rajona pagastos [118].

Zemes vērtības korekcijai izmanto ģeogrāfiskā novietojuma koeficientu, kas ir robežās no 0,7 līdz 2,5, tātad ar koeficienta palīdzību pagastu zemes vērtību vai nu paaugstina, vai arī pazemina.

Pazeminošās koeficienta vērtības, no 0,7 – 0,9, noteiktas attāliem gan no Rīgas, gan rajonu centra pagastiem. Latvijas ziemeļu pierobežā tikai Valkas pagastam noteikts paaugstinošs koeficients – 1,1, bet visiem pārējiem pagastiem tas ir pazeminošs. Līdzīga situācija ir pierobežā ar Krieviju un Baltkrieviju.

Pazeminošie koeficienti pie Lietuvas robežas noteikti Aizkraukles, Jēkabpils un dažiem Daugavpils rajona pierobežas reģiona pagastiem, kā arī Kurzemē – Saldus un Liepājas rajona pierobežas pagastiem.

Savukārt dažiem Bauskas, Jelgavas un Dobeles rajona pierobežas pagastiem noteikts paaugstinošs koeficients: 1,2 – Ceraukstes, Elejas, Lielplatones pagasts; 1,1 – Gailīšu, Īslīces, Rundāles, Sesavas, Bēnes pagasts un Auces lauku teritorija.

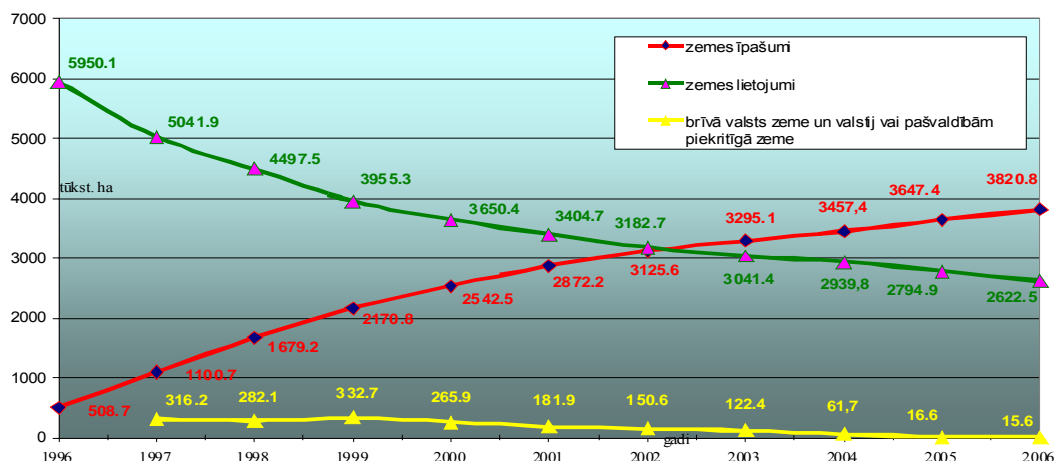

3. 6. attēls

Zemes sadalījums pa nekustāmā īpašuma lietošanas mērķu grupām kopā Latvijas Republikas novados 2006. gadā, procentos no kopplatības

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Valsts zemes dienesta datus, 118, 2007, dati atjaunoti: 17.01.2007

Pēc autora domām, īpaši padziļināta analīze jāveic sadalījumam par zemes īpašumu atjaunošanu vai kompensāciju.

3.7. attēls

Zemes sadalījums pēc īpašuma tiesību statusa izmaiņām pa gadiem Latvijas Republikā uz 01.01. 2007.

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Valsts zemes dienesta datus, 118, 2007, dati atjaunoti: 01.01.2007

Īpašumu atjaunošanas pieprasījumu skaits apmēram 1/3 pierobežas teritorij pagastu uz 2003. gadu ir bijis mazāks par 50% no pieprasījumu kopskaita.

Pēc autora domām, lielākais kompensācijas pieprasījumu īpatsvars, virs 30%, bijis attālākajos apvidos [64]. Pagasti ar augstu kompensācijas pieprasījumu īpatsvaru veido vienlaidus joslu gar valsts austrumu robežu, vietumis arī Igaunijas un Lietuvas pierobežā.

3. 30. tabula

Pierobežas teritoriju zemes īpašumu platības pagastos un pilsētās Latvijā 2006. gadā

Nr.p.k	Rajons	Zemes īpašumu vidējā platība, ha	Pierobežas reģiona pašvaldību skaits	Zemes īpašumu vidējā platība pierobežas pagastos, ha			Zemes īpašumu vidējā platība pierobežas reģiona pilsētās, ha
				Maks.	Vid.	Min.	
1.	Aizkraukles	19,95	5	25,5	16,8	8,7	-
2.	Alūksnes	17,8	10	22,5	15,2	7,3	Ape0,38

3.	Balvu	11,6	7	15,8	7,6	8,2	Viļaka 0,57
4.	Bauskas	12,6	7	17,2	6,0	11,2	-
5.	Daugavpils	9,5	16	21,2	3,1	18,1	Ilūkste 0,34 Subates 0,70
6.	Dobeles	14,9	7	30,9	12,4	18,5	-
7.	Jelgavas	17,3	4	21,0	11,8	9,2	-
8.	Jēkabpils	23,3	5	38,4	16,7	21,7	Aknīkste 0,37
9.	Krāslavas	8,1	12	17,7	5,5	12,2	Krāslava 0,21
10.	Liepājas	14,9	10	28,4	12,8	15,6	Priekule 0,38
11.	Limbažu	11,5	4	28,3	21,9	6,4	Ainaži 1,23 Staiķe 0,93
12.	Ludzas	11,5	18	20,4	9,5	10,9	Kārsava 0,24 Zilupe 0,42
13.	Saldus	20,6	8	27,2	17,6	8	-
14.	Valkas	17,8	5	31,6	19,8	11,8	Valka 0,61
15.	Valmieras	19,6	7	35,2	22,5	12,7	Rūjiena 0,29

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Valsts Zemes dienesta datus, 118, 2006, dati atjaunoti 17.01.2007

61% no visa pierobežas teritoriju pagastu un lauku teritoriju skaita vidējā zemes īpašumu platība ir robežās no 10 līdz 20 ha.

Datu analīze rāda, ka lielākā zemes īpašumu vidējā platība ir Vidzemes ziemeļos, Jēkabpils un Aizkraukles, kā arī Saldus rajona pierobežā.

Dati liecina, ka maksimālais zemes īpašuma platības lielums ir 38,4 ha, Jēkabpils rajona Rītes pagasts, bet mazākais – 15,8 ha. Savukārt mazākais zemes īpašuma platības lielums ir 3,1 ha, Daugavpils rajona Kalkūnu pagastā, bet šeit lielākais zemes īpašuma platības lielums – 22,5 ha.

3. 31. tabula

Latvijas pierobežas teritoriju pagastu nesadalīto zemju platības 2006. gadā

Nr.p.k	Platība, ha	Pagastu skaits,% no kopskaita
1.	0	12
2.	0,1-199	26
3.	200-499	18
4.	500-999	14
5.	1000-1999	20
6.	2000-2999	6
7.	3000 un vairāk	4

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Valsts Zemes dienesta datus, 118, 2006, dati atjaunoti 17.01.2007

7. intervālu pārstāv – Ukru, Kārķu, Ramatas, Elkšņu, Ipiķu pagasts. Savukārt 1. intervālu pārstāv Lauces, Kalkūnu un Krāslavas pagasts, bet 2. intervālu – Ceraukstes, Sventenes, Medumu, Skrundalienas, Piedrujas, Indras, Goliševas, Žīguru pagasts. Autors secina, ka

2003. gadā zemes reformas gaitā Latvijas pagastos ir palikusi nesadalītā zeme, kas ir nepieprasīta vai dažādu iemeslu dēļ neatgūta. Analizējot datus pierobežas teritorijas pagastu griezumā, atklājās, ka ir pagasti, kuros nesadalīto zemju nav. Nesadalīto zemju nav Embūtes, Ukru, Augstkalnes, Lielplatonas, Neretas, Elkšņu, Šķilbēnu, Žīguru, Naukšēnu, Lodes, Vīlpulkas pagastā, kā arī Auces lauku teritorijā. Savukārt vairāk nekā 1000 ha nesadalīto zemju ir Bārtas, Priekules, Gramzdas, Zalves, Medumu, Līdumnieku, kas atrodas Daugavpils rajonā, Skrudalienas, Vecsalienas, Salienas, Piedrujas, Asūnes, Svariņu, Ķepovas, Berziņu, Šķaunes, Pasiēnes, Vistras, Lauderu, Nirzas, Zaļesjes, Briģu, Līdumnieku, kas atrodas Ludzas rajonā, Blontu, Mērdzenes, Goliševas, Malnavas, Salnavas, Baltinavas un Pededzes pagastā, kā arī Aknīstes lauku teritorijā. No tiem vairāk nekā 3000 ha nesadalīto zemju ir Bērziņu, Šķaunes, Istras un Briģu pagastā. Pēc autora domām, nesadalīto zemju izmantošana ir viena no pierobežas teritorijas pagastu attīstības problēmām, un visvairāk tā attiecas uz pagastiem ar lielu nesadalīto zemju platību. Lielākos vienlaidus areālus šādi veido Ludzas un Balvu rajona saskarē, mazāk vai vairāk vienlaidus joslā Ludzas un Krāslavas rajona, kā arī Daugavpils rajona pierobežā.

3.4.2.2. Transports

Valsts ekonomika un iedzīvotāju mobilitāte ir atkarīga no transporta sistēmas infrastruktūras un pakalpojumu kvalitātes un efektivitātes, tāpēc īpaša uzmanība valstī ir jāvelta tranzīta pārvadājumu veicināšanai, kā arī transporta koridoru attīstībai un integrācijas procesam Eiropas transporta sistēmā.

3. 32. tabula

Kravu pārvadājumi ar autotransportu Latvijā no 2004.-2006. gadam, pēc LCSP datiem

	Pavisam ar Latvijā reģistrētu autotransportu				Tai skaitā komercpārvadājumos			
	1.ceturk snis	2.ceturk snis	3.ceturk snis	4.ceturk snis	1.ceturk snis	2.ceturk snis	3.ceturk snis	4.ceturk snis
Pārvadāta s kravas, tūkst.t								
Pavisam								
2004	7789.8	11644.0	14522.5	10291.0	4207.7	5453.9	6996.8	6177.4
2005	10560.3	12168.6	14465.1	14331.0	6255.2	6536.1	8174.9	8310.1
2006	11828.6	..	..	..	6688.9	..	..	..
Iekšzemes satiksmē								
2004	6943.2	10708.0	13642.2	9363.0	3403.0	4609.5	6152.9	5299.2
2005	9631.3	10955.1	13080.1	12966.5	5379.4	5383.8	6860.2	7027.5
2006	10472.3	..	..	..	5374.9	..	..	..
Starptautis kajā satiksmē								
2004	846.6	936.0	880.3	928.0	804.7	844.4	843.9	878.2
2005	929.0	1213.5	1385.0	1364.5	875.8	1152.3	1314.7	1282.6
2006	1356.3	..	..	..	1314.0	..	..	..
eksporta pārvadāju mos								
2004	423.6	464.5	429.5	426.4	407.0	412.2	421.5	408.0
2005	405.3	517.7	533.9	614.9	384.2	490.1	523.4	586.6
2006	716.4	..	..	..	694.0	..	..	..
importa pārvadāju mos								
2004	323.2	371.4	292.3	298.9	297.9	335.3	267.3	269.5
2005	323.8	407.6	549.2	479.4	291.7	374.0	489.4	426.2
2006	345.0	..	..	..	325.1	..	..	..

Avots: 112, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, 2006, dati atjaunoti: 14.09.2006

Pēc autora domām, transporta politikai ir jābūt vērstai uz vidi saudzējošas un drošas transporta infrastruktūras attīstību, kā arī ilgpējīgas, harmoniskas un kompleksas transporta sistēmas nodrošināšanu kravu un pasažieru pārvadāšanai iekšzemes un starptautiskajā satiksmē. Pieejamība galvenajām transporta maģistrālēm un attīstības centriem ir būtisks priekšnosacījums gan iedzīvotāju ekonomiskajai aktivitātei, gan potenciālo investoru piesaistei. Lai būtiski uzlabotu attālāko valsts teritoriju pieejamību, iedzīvotāju un preču efektīvu kustību un veicinātu sociālo izlīdzināšanos, ir jāveido integrēta transporta sistēma. Šī mērķa sasniegšanai nepieciešams nodrošināt autoceļu un pilsētu ielu rekonstrukciju un attīstību, esošo grants ceļu asfaltēšanu, sabiedriskā transporta infrastruktūras attīstību, veicināt dažādu transporta veidu sasaisti. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, valstī satiksmes infrastruktūra ir ievērojami jaudīgāka nekā būtu nepieciešams, lai nodrošinātu tikai Latvijas iekšējās vajadzības un galvenokārt apkalpo kravu tranzīta plūsmu austrumu – rietumu virzienā. Gandrīz 80% dzelzceļa kravu pārvadājumu, kā arī ap 60% auto pārvadājumu no un uz ostām ir tranzītkravas.

Kopējais autoceļu blīvums ir 92 km/100km², bet valsts autoceļu blīvums – 31 km/100 km². Asfalta segums ir tikai 39% valsts autoceļu un 13% pašvaldību ceļu un ielu [112]. Pēc autora domām, autoceļu kopējais stāvoklis valstī ir neapmierinošs.

Pēc *Eurostata* datiem, Latvijā dzelzceļa līniju kopējais garums ir 2413 km, no tiem 257 km ir elektrificēti. Sliežu ceļu blīvums ir 37,4 km/1000 km², un, salīdzinot ar Eiropas Savienības valstu vidējo blīvumu- 48,4 km/1000km², kas ir salīdzinoši augsts rādītājs [111]. Dažos maršrutos sliežu ceļu sliktā tehniskā stāvokļa dēļ vilcienu kustības ātrums tiek ierobežots; dažviet sliežu ceļu caurlaides spēja ir nepietiekama.

Satiksmes intensitāte uz galvenajiem autoceļiem pieaug par 3 – 5 % gadā. Pēc autora domām, valsts galveno autoceļu un pilsētu maģistrālo ielu caurlaides spēja ir pietiekama, tomēr daudzās vietās tā tuvojas maksimāli iespējamai. Sekundārajā autoceļu tīklā satiksmes intensitātes pieaugums ir mazāks, ko nosaka lēnāks ekonomiskās aktivitātes pieaugums Latvijas lauku teritorijās.

Dažāda veida infrastruktūras objekti, no vienas puses, uzskatāmi par konkrētu vietu un apvidu attīstības veicinātājfaktoriem. No otras puses, pieaugošā attīstība palielina pieprasījumu pēc infrastruktūras objektiem un tādējādi veicina to turpmāko attīstību. Īpatnējais nomales novietojums katra administratīvā rajona robežās ir ietekmējis pierobežas teritorijas infrastruktūras attīstību - tā ir vājāka nekā centros un, kopumā ņemot, nevienmērīga.

Latvijā autoceļu tīkla galveno karkasu veido tranzīta automaģistrāles, bet iekšējo, daudz blīvāko tīklu – radiālie ceļi, kas saista rajona centra pilsētu ar pagasta centriem. Šī iemesla dēļ uz rajonu robežām vietām veidojas ceļu tīkla pārrāvuma vietas.

Autoceļu tīkla attīstība pagājušos gados ir ietekmējusi ceļu stāvokli pierobežas teritorijā pašlaik: kopumā sliktā stāvoklī ir ceļi, kas iet gar robežu, tātad nesaskan ar radiālajiem virzieniem, lielāka nozīme ir ceļiem, kas šķērsro valsts robežu. Uz tiem novietoti robežkontroles un robežpārejas punkti, kas nozīmīgi, ļoti specifiski infrastruktūras objekti pierobežā.

Pēc autora domām, viena no pierobežas attīstības problēmām ir tieši saistīta ar ceļu tīkla konfigurāciju, jo tā nosaka atsevišķu pierobežas posmu nošķirtību, relatīvi palielina reālo attālumu no centriem, cilvēkos rada nošķirtības un pamestības sajūtu. Attīstības kontekstā īpašu nozīmi iegūst gar robežu ejošo ceļu rekonstrukcija vai atsevišķu posmu izbūve.

Savu darbību ir sācis Ziemeļaustrumlatvijā projekts „Ziemeļu stīga”, kas labvēlīgi varētu ietekmēt Latvijas – Igaunijas pierobežas attīstību [119]. Izstrādāts arī rokādes ceļu tīkla projekts, kas aptver Krievijas un Baltkrievijas pierobežu. Tas uzlabos ne tikai valsts robežas apsardzības apstākļus, bet arī kļūs par nozīmīgu attīstības stimulu.

Autors secina, ka pašreiz ceļu tīkls – gan tā konfigurācija, gan kvalitāte – neatbilst pierobežas teritoriju attīstības vajadzībām. Plānojot ceļu tīkla attīstību, jāizmanto Latvijas lauku attīstībai nepieciešamo programmu ieceres, kā arī reģionālo nozīmes ceļu tīkla attīstības koncepcija.

Latvijas autoceļu tīkls savā attīstībā ir integrējies Eiropas Savienības ceļu tīklā. Tas Latvijai uzliek pienākumu izvērtēt ceļu nozīmīgumu un attīstības perspektīvas šajā aspektā. 1998. gada jūlijā Vīnē Eiropas transporta infrastruktūras vajadzību novērtējuma darba grupa apstiprināja ieceri, ka Latvijā galvenā nozīme būs ziemeļu – dienvidu un rietumu – austrumu virzieniem.

Pierobežas teritoriju šķērsro vairākas dzelzceļa līnijas. Pēc autora domām, pakāpeniski samazinās reģionālās nozīmes dzelzceļa līniju izmantošanas rentabilitāte, tādēļ pa posmiem tās tiek slēgtas vai arī izmantotas epizodiski kravu pārvadāšanai.

3. 33. tabula

Kravu pārvadājumi dzelzceļa transportā Latvijā no 2004.- 2006. gadam, pēc LCSP datiem

	1.ceturksnis	2.ceturksnis	3.ceturksnis	4.ceturksnis
2004				
Kravu pārvadājumi - pavisam, tūkst. t	13795.1	14661.1	13841.8	13603.3

Iekšzemes pārvadājumi	1262.1	1920.6	2117.8	1970.9
Starptautiskie pārvadājumi- tranzīts	1278.6	955.3	1070.9	1262.7
Starptautiskie pārvadājumi- eksports	523.2	637.3	517.1	489.4
Starptautiskie pārvadājumi- imports	10731.2	11147.9	10136.0	9880.3
No starptautiskajiem kravu pārvadājumiem - pārvadājumi caur ostām	9873.2	10475.8	9310.1	9008.1
Kravu apgrozība, milj. t-km	4715.5	4906.7	4488.8	4507.3
2005				
Kravu pārvadājumi - pavisam, tūkst. t	14818.6	14934.1	14697.1	15617.9
Iekšzemes pārvadājumi	1449.9	2051.8	1979.1	2359.4
Starptautiskie pārvadājumi- tranzīts	1488.7	1267.0	1321.1	1627.3
Starptautiskie pārvadājumi- eksports	449.8	492.3	573.2	476.5
Starptautiskie pārvadājumi- imports	11430.2	11123.0	10823.7	11154.7
No starptautiskajiem kravu pārvadājumiem - pārvadājumi caur ostām	10503.7	10064.1	9943.3	10088.8
Kravu apgrozība, milj. t-km	5200.4	4979.3	4698.1	4900.8
2006				
Kravu pārvadājumi - pavisam, tūkst. t	13970.2	14286.8	..	..
Iekšzemes pārvadājumi	1714.1	2111.5	..	..
Starptautiskie pārvadājumi- tranzīts	1544.2	1430.1	..	..
Starptautiskie pārvadājumi- eksports	397.1	580.9	..	..
Starptautiskie pārvadājumi- imports	10314.8	10164.3	..	..
No starptautiskajiem kravu pārvadājumiem - pārvadājumi caur ostām	9481.6	9188.3	..	..
Kravu apgrozība, milj. t-km	4431.6	4417.4	..	..

Avots: 112, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, 2006, dati atjaunoti: 14.09.2006

Arī dzelzceļa tīkla attīstība ir integrēta Eiropas Savienības ceļu tīklā. Vēlamās dzelzceļa līnijas ir šādas: Ventspils – Jelgava – Jēkabpils - Rēzekne – Zilupe un Valka – Rīga – Jelgava

– Meitene. Savukārt papildus tīkla līnijas ir Liepāja – Jelgava, Rīga – Jēkabpils – Daugavpils – Indra, kā arī Kārsava – Daugavpils – Ilūkste – Eglaine.

Pierobežas teritorijas attīstība saistīta ar radio un televīzijas uztveršanas iespējām. Autors secina, ka vietējie iedzīvotāji, runājot par dzīves ēnas pusēm pierobežas teritorijā, bieži min vai nu signāla slikto kvalitāti vai arī vispār neiespējamību uztvert Latvijas sabiedrisko radio vai televīzijas raidījumus. Protams, šim apstāklim ir īpaša nozīme sabiedrības integrācijas skatījumā, sevišķi austrumu pierobežā.

Televīzijas un radio uztveršanas spēja vai pretēji – nespēja, ir saistīta ar tehniskas dabas jautājumiem, ar specifiskās infrastruktūras objektu izvietojumu un jaudu, kā arī ar Latvijas radio un Latvijas televīzijas iespējām pirkt pakalpojumus. Autors, analizējot Latvijas sabiedrisko radio un televīzijas programmu pārklājumu valsts teritorijā, konstatē, ka pašreiz pierobežā ir apvidi, kas atrodas ārpus drošās uztveršanas zonām. Tie ir Ainažu – Staiceles apkārtnē, Alūksnes rajona ziemeļaustrumos, Balvu rajona austrumdaļā, Krāslavas rajona austrumdaļā, Lietuvas pierobežā, joslā apmēram no Auces uz rietumiem.

Paralēli parastajam stacionārajam telefonu tīklam Latvijā strauji attīstās mobilo telefonu tīkls. Pēc autora domām, tie ļauj samazināt attālumus, nošķirtības sajūtu, veicina arī attīstības procesus. Attīstoties mobilo telefonu tīklam, pakāpeniski samazinās areāli, kuros tos nevar lietot. Tas attiecas arī uz pierobežas teritoriju, tomēr joprojām par problēmu zonām var uzskatīt pierobežas posmus, kas objektīvu apstākļu dēļ ir izteiktas nomales. Tas attiecas uz Alūksnes, Balvu, Ludzas, Krāslavas, Daugavpils, Jēkabpils, Aizkraukles, daļēji Valkas, kā arī Saldus un Liepājas rajona pierobežu, kas attālāk no galvenajiem ceļiem un kur nav lielāku apdzīvotu vietu.

3. 34. tabula

Iedzīvotāju skaits, kuri lieto datoru/internetu, no attiecīgās iedzīvotāju grupas kopskaita Latvijā no 2004.-2006. gadam, pēc LCSP datiem

	2004	2005	2006
Komunikācija	82.5	86.2	86.1
Informācijas meklēšana un tiešsaistes pakalpojumi	88.1	92.3	96.4

Avots: 112, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, 2006, dati atjaunoti: 16.11.2006

Pēc valsts neatkarības atgūšanas tika izveidoti jauni infrastruktūras objekti – robežkontroles un robežpārejas punkti. Robežpārejas punktu noslogojums ir ievērojami mazāks nekā robežkontroles punktu noslogojums. Intervālā no 0,3 līdz 1,3% no robežu šķērsojošo mašīnu

kopskaita tas ir Aizgāršas, Pededzes, Demenes, Žagares, Vītiņu robežpārejas punktā. Vienīgais izņēmums ir Valkas – 1 robežpārejas punkts.

Pēc autora domām, infrastruktūras attīstības stāvokļa uzlabošanai pierobežas teritorijā, vajadzētu turpmāk nozaru attīstības plānos saistīt ar konkrētās pašvaldības attīstības plāniem, kas ļautu ievērot pierobežas teritorijas apdzīvojumu, tā iespējamās attīstības tendences. Mazais iedzīvotāju skaits, kā arī lielā iedzīvotāju koncentrēšanās ciemos var būtiski ietekmēt infrastruktūras attīstību. Proti, tā straujāk var norisēt centros un, atsevišķos gadījumos, tikai centros. Tādējādi var tikt palielināta jau pašreiz vērojamā apstākļu polarizācija.

3.4.3. Sociālie rādītāji

Tautas attīstību lielā mērā nosaka ienākumu līmenis, bet, it īpaši, individuālie ienākumi reālā izteiksmē un līdzdalība nacionālā produkta kopējā patēriņā. Pēc autora domām, nav iespējams panākt kopējo valsts labklājības līmeņa celšanos, nenodrošinot iespējas katram tās iedzīvotājam paaugstināt savu dzīves līmeni.

Ienākumu nevienlīdzība tiek aprēķināta ar Džini koeficientu. Džini koeficients ir starptautiski atzīts rādītājs, kurš raksturo nevienlīdzības un noslāņošanās procesu sabiedrībā, parādot materiālo labumu sadalījuma vienmērīgumu starp sabiedrības locekļiem. Šis rādītājs variē no 0 līdz 1. Jo Džini koeficienta vērtība ir tuvāk 0, jo vienlīdzīgāki ir sabiedrības locekļi un otrādi. Pēc *Eurostata* datiem, Džini koeficients Latvijā 2000. gadā bija 34%, bet 2004. gadā – 36%. Datu salīdzināšanai: 2004. gadā Džini koeficients Somijā bija 25%, Vācijā – 28%, Spānijā – 31%, Portugālē – 38%, bet Bulgārijā – 26% [120].

3. 35. tabula

Viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtība vidēji mēnesī, latos Latvijā no 1998.-2006. gadam, pēc LCSP datiem

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
I-XII	82.15	83.18	84.47	86.93	88.76	93.54	98.78	105.48	
I-III	81.32	83.59	84.48	85.27	89.83	91.75	96.55	101.39	112.65
IV-VI	82.40	83.41	84.66	86.97	88.94	94.02	98.80	104.73	115.54
VII-IX	82.43	82.39	84.16	87.12	87.33	93.63	99.49	106.14	118.26
X-XII	82.43	83.33	84.57	88.34	88.94	94.76	100.27	109.67	
I	80.85	83.51	84.40	85.33	90.77	91.16	95.71	100.42	111.97
II	81.24	83.69	84.76	85.04	89.73	91.70	96.24	101.40	112.48
III	81.88	83.57	84.29	85.45	89.00	92.40	97.71	102.35	113.50
IV	81.81	83.11	84.59	85.86	88.88	93.21	98.19	103.39	114.42
V	82.13	83.23	84.53	87.15	89.09	94.09	98.89	104.77	115.61
VI	83.27	83.90	84.87	87.90	88.84	94.75	99.31	106.02	116.59
VII	82.95	82.72	84.53	87.11	88.30	94.14	99.47	106.01	118.27
VIII	82.83	82.12	83.87	86.36	86.29	93.00	99.31	105.18	117.64
IX	82.12	82.34	84.09	87.88	87.41	93.74	99.70	107.22	118.86

X	82.14	83.04	84.36	88.02	88.70	94.56	100.10	109.13	
XI	82.49	83.59	84.68	88.37	88.82	94.95	100.33	110.07	
XII	82.65	83.36	84.68	88.63	89.29	94.77	100.38	109.80	

Avots: 112, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, 2006, dati atjaunoti: 11.10.2006

Pēc autora domām, Džini koeficients pats par sevi neraksturo nabadzības izplatību. Tas saistībā ar rādītājiem, kas atspoguļo iedzīvotāju ienākumus, nodarbinātību un bezdarba situāciju, parāda iedzīvotāju labklājības līmeni un ekonomiskās un sociālās attīstības tendences. Jo augstāks ir Džini koeficients, jo lielāka iespējamība, ka noteiktas sabiedrības grupas ir pakļautas sociālās atstumtības riskam, tādēļ Džini koeficients ir viens no Eiropas Savienības definētajiem 18 sociālās atstumtības indikatoriem. Džini koeficienta nepārtrauktais pieaugums valstī kopš 1996. gada liecina, ka mūsu sabiedrībā arvien vairāk pastiprinās iedzīvotāju polarizēšanās pēc ienākumiem. Krasa sabiedrības noslāņošanās kavē vienmērīgu sabiedrības attīstību un stabilu vidusslāņa veidošanos, tādējādi radot nopietnus draudus valsts ilgtspējīgai attīstībai jebkurā no tās reģioniem. Mājsaimniecību budžetu pētījumu rezultāti liecina, ka vidējais mājsaimniecības ienākumu pieaugums notiek uz augstāko ienākumu kvintīļu mājsaimniecību rēķina un tas, salīdzinot ar 2003. gadu, samazinājies par 1,49 Ls jeb 5,9%. Sabiedrības ienākumu polarizācijas rezultātā bagātie kļūst aizvien pārtikušāki, bet nabadzīgie – vēl nabadzīgāki. Ņemot vērā to, ka bērnu, vecumā līdz 15. gadiem, skaits mājsaimniecībās, kas pieder 1. un 2. kvintīlei, ir vairāk nekā 60% no kopējā bērnu skaita, problēmas nerisināšana var būtiski kavēt ikviena valsts reģiona turpmāko attīstību [112].

Pēc autora domām, Džini koeficienta atšķirības Latvijas reģionos liecina par lauku un pilsētu un Latvijas reģionu dažādajiem attīstības līmeņiem. Īpaši izteikts pieaugums ir laukos, proti, iedzīvotāju noslāņošanās tur ir noritējusi straujāk nekā pilsētās. Džini koeficienta salīdzinoši zemā vērtība Latgalē liecina, ka ienākuma līmenis dažādām iedzīvotāju grupām šajā reģionā atšķiras vismazāk, ko var skaidrot ar reģiona kopējo attīstības līmeni un izaugsmes tempu.

Pēc Pasaules Bankas datiem, absolūtās nabadzības robeža Latvijā ir nosakāma, ja rēķina iedzīvotāju ienākumus, kas ir zemāki par LVL 28,- mēnesī [111]. Tā 2000. gadā šis rādītājs bija 14%, bet 2004. gadā 5,9%. Relatīvās nabadzības robeža Latvijā, procentos no iedzīvotāju ienākumiem, kas ir zemāki par 60% no vidējiem: 2000. gadā - 16%, bet 2004. gadā - 19%. Tajā pašā laikā nabadzība citās valstīs 2004. gadā, procentos no iedzīvotāju skaita: vidēji 25 ES valstīs - 16%, vidēji 15 ES valstīs - 17%, Somijā - 11%, Vācijā - 16%,

Spānijā – 20%, Portugālē – 21%, bet Bulgārijā - 15%. Šeit ņemta vērā relatīvā nabadzības robeža, bet absolūtās nabadzības sliekšnis katrā valstī ir atšķirīgs [121].

Autors secina, ka datu analīze par mājsaimniecības budžetu pierobežā parāda, ka galvenie ienākuma avoti zemāko kvintēļu mājsaimniecībās ir valsts sociālie pabalsti un bezdarbnieka pabalsts.

Pēc autora domām, lai samazinātu sabiedrības noslāņošanos, izstrādājot politiskos dokumentus un normatīvos aktus, ir jāizvērtē konkrēto lēmumu ietekme uz visām sabiedrības grupām. Tikai savstarpēji saskaņota ekonomiskās un sociālās politikas attīstība, adekvāts finanšu resursu ieguldījums: cilvēkresursu attīstībā, tas ir, izglītībā, veselības aprūpē, nodarbinātības veicināšanā, sociālajā aizsardzībā, ir pamats kvalitatīvas tautas attīstības nodrošināšanai.

Ņemot vērā pastāvošo nevienmērīgo reģionālo attīstību, politikas plānošanas un izstrādes procesā kā vienu no galvenajiem kritērijiem ir- ievērot reģionu specifiskās atšķirības un atbilstoši reģionu vajadzībām izstrādāt attīstības politikas virzienus.

3.4.3.1. Izglītība un kultūra

Latvijas ģeopolitiskais stāvoklis, ierobežotie izejvielu un enerģētiskie resursi nosaka, ka galvenais Latvijas konkurētspēju noteicošais faktors ir izglītoti iedzīvotāji un kvalificēts darba spēks, tāpēc valsts atbalsts izglītībai un zinātnei var būtiski ietekmēt turpmāko Latvijas attīstību.

3. 36. tabula

Personu skaits, kuras mācījās dažādās mācību iestādēs Latvijā no 2003.-2006. gadam, pēc LCSP datiem

	Pavisam mācījās	Pirmskolas izglītības iestādēs	Vispārizglītojošajās skolās	Profesionālajās izglītības iestādēs	Augstākajās mācību iestādēs un koledžās
2003/04	572114	70311	327358	46789	127656
2004/05	563994	73004	315633	44651	130706
2005/06	547346	74968	298516	42737	131125

Avots: 112, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, 2006, dati atjaunoti: 23.11.2006

Tādējādi izglītības sistēmai ir jābūt racionālai izdevumu ziņā un pieejamai visām sociālajām grupām. Tai jānodrošina kvalitātes un tautsaimniecības prasībām atbilstoša izglītība, piedāvājot valsts un katra tās reģiona ekonomiskajām vajadzībām atbilstošās izglītības programmas.

Pēc autora domām, investīcijas izglītībā ir viens no Latvijas veiksmīgas ekonomiskās attīstības pamatnosacījumiem, jo izglītība veicina sociālo, ekonomisko un kultūras progresu, toleranci un starptautisko sadarbību. Ieguldījumi izglītības attīstībā palielina valsts budžeta ieņēmumus gan tiešā, gan netiešā veidā.

2000.gada 30.oktobrī Briselē tika parakstīts Eiropas Padomes izstrādātais „**Mūžizglītības memorands**” [111], kurā uzsvērts, ka sekmīgai pārejai uz tādu ekonomiku un sabiedrību, kas balstās uz zināšanām, ir nepieciešama pāreja uz mūžizglītību.

Saskaņā ar šo galveno ideju, visaptverošajai un saskaņotajai Eiropas mūžizglītības stratēģijai vajadzētu būt šādiem mērķiem:

garantēt universālu un nepārtrauktu pieeju izglītībai, **lai iegūtu un atjaunotu tās iemaņas**, kas nepieciešamas pastāvīgai līdzdalībai uz zināšanām balstītā sabiedrībā;

jūtami **palielināt investīciju līmeņus cilvēku resursos**, piešķirot prioritāti Eiropas lielākajai vērtībai – tās cilvēkiem;

izstrādāt efektīvas mācīšanas un mācīšanās metodes un kontekstus, lai nodrošinātu pastāvīgas mūžizglītības iegūšanas iespējas visās izglītības jomās;

ievērojami **uzlabot mācību līdzdalības un rezultātu izpratni un vērtējumu**, jo sevišķi – attiecībā uz neformālo un ikdienas neformālo mācīšanos;

nodrošināt, lai ikvienam būtu viegli **pieejama kvalitatīva informācija un konsultācijas** par mācīšanās iespējām visā Eiropā un katra cilvēka dzīvē;

nodrošināt, lai mūžizglītības iegūšanas iespējas būtu **cik vien iespējams tuvu tiem, kas mācās** – viņu pašu dzīves vietās, ar IKT (informācijas un komunikāciju tehnoloģiju) iekārtu palīdzību, kur vien tas iespējams.

Mūžizglītības memorands arī pirmo reizi nosaka, ka mūsdienu ekonomiskajā vidē pamatprasmes ir ne tikai lasīt un rakstīt mācēšana, skaitīt un rēķināt prasmes, bet arvien lielāku nozīmi ikdienas dzīvē iegūst tādas pamatprasmes kā informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) prasmes, svešvalodas, tehnoloģiskā kultūra, uzņēmējdarbības prasmes un pašnodarbinātībā tādas sociālās prasmes kā pašapziņa, pašvirzība un riskēšana.

Latvijā līdz šim nav stratēģiski svarīga politiska dokumenta, kas noteiktu mūžizglītības attīstības virzienus, kvalitātes kritērijus un finansējuma avotus, kas ir arī būtiski pierobežu teritoriju izglītības procesu attīstībā. Tomēr, kopš 2004.gada, balstoties uz procesiem ES, arī Latvijā arvien lielāka vērība tiek pievērsta jautājumiem, kas saistīti ar cilvēkresursu attīstību un mūžizglītības procesu nodrošināšanu.

Nacionālā attīstības plāna noteiktie risināmie uzdevumi **mūžizglītības situācijas uzlabošanai Latvijā:**

1. stiprināt sabiedrībā izpratni par mūžizglītību kā zināšanu sabiedrības attīstības pamatnosacījumu un izveidot visos reģionos daudzpusīgu kvalitatīvas mūžizglītības piedāvājumu pieaugušajiem, kas nodrošina augstas kompetences darbam, pilsoniskai līdzdalībai, sociālai iekļaušanai un personiskai pašpilnveidei;
2. attīstīt formālās un neformālās, tai skaitā pamata prasmju un profesionālās, izglītības piedāvājumu iedzīvotājiem ar zemu izglītības līmeni, sociālām grupām ar ierobežotām iespējām izglītības apgūvē, un tiem, kuri mācīšanās iespējas nenovērtē un neizmanto, dzīves vietās (tai skaitā rehabilitācijas iestādēs, cietumos, armijā u.tml.) un darba vietās, tai skaitā nodrošināt elastīgu un kvalitatīvu piedāvājumu „otrās iespējas” vispārējās un profesionālās izglītības ieguvei (piemēram, e-mācības, vakara (maiņu) vidusskolas un nepilna laika studijas);
3. ieviest mūžizglītības stratēģiju, izveidojot mūžizglītības sistēmu, īpašu uzmanību pievēršot kvalitatīvam un elastīgam mūžizglītības programmu piedāvājumam;

4. izmantot kultūras potenciālu harmoniskas personības izaugsmei visa mūža garumā, ar mūsdienīgām tehnoloģijām un risinājumiem paplašinot kultūras resursu pieejamību cilvēka radošo spēju un talantu izkopšanai un zināšanu padziļināšanai;
5. veidot zināšanu sabiedrības vajadzībām atbilstošu un pieejamu kultūras informācijas sistēmu un pakalpojumus, attīstīt dažādu mūžizglītības programmu un sabiedrības grupu vajadzībām atbilstošus kreatīvus un interaktīvus e-satura produktus;
6. palielināt esošo rajonu, pilsētu un pagastu bērnu/jauniešu un pieaugušo izglītības centru kapacitāti un atbalstīt jaunu centru izveidi;
7. valsts atbalsts pieaugušo izglītības piedāvātājiem (cilvēkresursi, mācību līdzekļi, programmu pasūtījums) un pieaugušo neformālās izglītības atbalsta institūcijām.

Šī dokumenta kontekstā svarīgi akcentēt arī NAP paredzētos veicamos uzdevumus **izglītības infrastruktūras modernizācijā:**

1. universitāšu, augstskolu un koledžu ēku atjaunošana/jaunbūves (studiju un zinātniskā darba telpas), pieejas nodrošināšana personām ar funkcionālajiem traucējumiem;
2. iekārtu, piederumu, aprīkojuma, tehnoloģiju iegāde, modernizēšana un uzstādīšana augstākās izglītības iestādēs, tajā skaitā tādus, kas nodrošina izglītības programmu apgūšanas iespējas arī personām ar funkcionāliem traucējumiem;
3. valsts un pašvaldību pamata, vidējās vispārējās un vidējās profesionālās izglītības iestāžu ēku renovācija, iekārtu un aprīkojuma atjaunināšana, materiāli tehniskā nodrošinājuma modernizācija, pieejas nodrošināšana personām ar funkcionāliem traucējumiem;
4. valsts un pašvaldību vidējās izglītības iestādēs nodrošināt kvalitatīvai dabas zinātņu apguvei nepieciešamo materiālo bāzi;
5. nepieciešamās modernas IKT infrastruktūras nodrošināšana visu pakāpju un veidu izglītības iestādēs;
6. skolu bibliotēku, mācību video un fonotēku fondu un elektronisko apmācības programmu atjaunināšana un papildināšana;
7. sporta infrastruktūras uzlabošana un/vai pieejas nodrošināšana izglītības iestādēs;
8. nodrošināt mācību iestāžu fizisko pieejamību bērniem un jauniešiem ar kustību traucējumiem un uzlabot speciālās izglītības infrastruktūru.

Darbaspēka sagatavošana, atbilstoši darba tirgus prasībām:

1. izveidot darba tirgus analīzes un vidēja un ilgtermiņa prognožu sistēmu, veikt regulāru darba tirgu ietekmējošo faktoru izpēti un monitoringu, nodrošinot tautsaimniecības

pieprasījuma un izglītības sektora piedāvājuma sabalansētību, pilnveidot profesionālās un augstākās izglītības institūciju finansēšanas un studentu motivēšanas sistēmas;

2. attīstīt valsts un privātās partnerības iniciatīvas izglītībā kā efektīvu sadarbības instrumentu, līdzsvarā starp izglītības piedāvājumu un darba tirgus pieprasījumu nodrošināšanai (piemēram, praktiskā apmācība un prakses vietas profesionālajā izglītībā);
3. panākt līdzsvarotu inženierzinātņu, dabas zinātņu, matemātikas, informācijas tehnoloģiju un veselības aprūpes un vides zinātnes izglītības tematisko grupu programmu apguvušo skaitu profesionālajā un augstākajā izglītībā;
4. pilnveidot karjeras attīstības atbalsta sistēmu, nodrošinot profesionālās orientācijas un karjeras konsultācijas iedzīvotājiem izglītības iestādēs un dzīves vietās;
5. pilnveidot augstākās izglītības piedāvājumu darba tirgum, izstrādājot starpdisciplināras un starpaugstskolu studiju programmas;
6. ieviest neformālās izglītības rezultātu atzīšanas sistēmu;
7. modernizēt profesionālās izglītības sistēmu, lai nodrošinātu izglītības programmu kvalitāti un atbilstību darba tirgus prasībām;
8. izveidot valsts atbalstītu profesionāli orientētu mūžizglītības piedāvājumu;
9. atbalstīt strādājošo apmācību kvalifikācijas paaugstināšanai, pārkvalifikācijai uzņēmumos un nozaru darba devēju organizācijās;
10. nodrošināt atbalstu sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, lai veicinātu iekļaušanos darba tirgū.

Balstoties uz LR Ministru kabinetā apstiprinātām Mūžizglītības politikas pamatnostādnēm 2007. – 2013.gadam [110],

2006. gadā tiek izstrādāta Mūžizglītības politikas īstenošanas programma un reģionālie rīcības plāni.

2007. - 2013. gadā notiek reģionālo rīcības plānu īstenošana.

Pamatnostādņu īstenošanā ir iesaistītas visas nozaru ministrijas un pašvaldības.

Mūžizglītības politikas veidošanas **principi**:

Dalītā atbildība – par mūžizglītības iespēju nodrošinājumu atbildību dala valdība, pašvaldības, juridiskās personas (privātie uzņēmēji, sabiedriskās organizācijas), katrs iedzīvotājs.

Efektivitāte – efektīva resursu (nacionālo, starptautisko) izmantošana mūžizglītības politikas mērķu sasniegšanai.

Nozaru politiku mijiedarbība/sadarbība – katras nozares politikas īstenošanā tiek ievērotas cilvēku mūžizglītības faktiskās un perspektīvās vajadzības, lai vairotu tautas dzīves kvalitāti

Pieejamība – valsts un pašvaldību atbildība par izglītības iegūšanas iespējām cilvēkiem mūža garumā, neatkarīgi no vecuma, dzimuma, iepriekšējās izglītības, dzīves vietas.

Sabiedrības izpratne (izpratība) - vienprātība par mūžizglītību kā vērtību un sabiedrības bagātību.

Vienlīdzība – katra cilvēka vajadzībām un spējām atbilstošas izglītības iespējas mūža garumā.

Mūžizglītības politikas **mērķi**:

1. Noteikt valsts un pašvaldību atbildību par mūžizglītības politiku Latvijā, kas atbalsta katra iedzīvotāja uzņēmību, nodarbinātību un adaptācijas spējas, pilsonisku līdzdalību un sociālo iekļautību, personīgo pašpilnveidi katrā dzīves posmā visās dzīves jomās no bērnības līdz vecumam un mūžizglītības (formālās un neformālās) pieejamību iedzīvotājiem jebkurā dzīves posmā un jomā, neatkarīgi no viņu vecuma, dzimuma iepriekšējās izglītības, dzīves vietas, ienākumu līmeņa, etniskās piederības.
2. Veidot kvalitatīvas izglītības piedāvājumu pieaugušajiem, kas nodrošina kompetences darbam, pilsoniskai līdzdalībai un sekmē uz augstām prasmēm balstītu, konkurētspējīgu zināšanu ekonomiku un demokrātisku sabiedrību Latvijā, īpaši motivējot tos, kuri mācīšanās iespējas nenovērtē un neizmanto.

Pēc autora domām, ir jāizveido saskaņota normatīvo aktu sistēma un efektīva resursu (tai skaitā finanšu) pārvalde, ievērojot dalītās atbildības un nozaru politikas mijiedarbības principus, vienotas mūžizglītības sistēmas attīstībai, lai nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas kvalitatīvas mūžizglītības pieejamībā katram iedzīvotājam, tādejādi veicinot pozitīvu pārmaiņu procesus atsevišķu indivīdu dzīvē un sabiedrībā kopumā

Autors ir pierādījis, ka pašreizējais izglītības iestāžu tīkls apgrūtina izglītībā ieguldīto finanšu līdzekļu racionālu izmantošanu, kas var ierobežot izglītības kvalitātes un pieejamības iespējas. Nepietiekama un novecojusi ir izglītības iestāžu materiāltehniskā bāze. Pastāv materiāltehniskās atšķirības mācību iestāžu aprīkojumā starp pilsētām un pierobežas teritorijas pagastiem. Izglītības iestāžu tehniskais stāvoklis un infrastruktūra neatbilst izglītības kvalitātes nodrošināšanas vajadzībām. Tas norāda uz nepieciešamību paaugstināt izglītības izmaksu efektivitāti visās izglītības pakāpēs un veidos. Pierobežas teritorijā pavisam ir 122 vispārīzglītojošās skolas [112]. Dažos pagastos ir vairākas skolas, bet ir

pagasti, kuros vispār vispārizglītojošo skolu nav. Tādi ir: Priekules, Pilskalnes un Līdumnieku, kas atrodas Daugavpils rajonā, Vecsalienas, Krāslavas, Zaļesjes, Valkas un Ipiķu pagasti. Autors secina, ka no nosauktajiem tikai trīs ir īsti lauku pagasti: Līdumnieku, Vecsalienas, Ipiķu, situāciju pārējos pagastos nosaka pilsētu tuvums.

3. 37. tabula

Vispārizglītojošās skolas un pedagoģisko darbinieku skaits Latvijā no 2003.-2006. gadam, pēc LCSP datiem

	2003/04	2004/05	2005/06
Skolu skaits	1044	1026	1017
Tai skaitā vidusskolas	383	383	378
Pedagoģisko darbinieku skaits	34232	34515	34320

Avots: 112, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, 2006, dati atjaunoti: 23.11.2006

Skolu izvietojums, blīvums, skolēnu skaits lielā mērā saistīts ar iedzīvotāju skaitu un blīvumu, kā arī ar demogrāfisko situāciju, veco cilvēku un bērnu skaita attiecību. Minēto iemeslu dēļ vairāk skolu ir Lietuvas pierobežā – Liepājas, Saldus, Dobeles, Jelgavas, Bauskas, Jēkabpils, Aizkraukles, Daugavpils rajonā. Šajā pierobežas posmā ir vairāk nekā puse no skolu kopskaita. Krievijas, Baltkrievijas un Igaunijas pierobežā skolu ir mazāk, arī skolēnu skaits tajās ir mazāks.

Autors secina, ka no vispārizglītojošo skolu kopskaita 77 ir pamatskolas, to vidū 37 skolās ir mazāk nekā 100 skolēnu. Puse no šīm mazajām pamatskolām atrodas austrumu pierobežā.

Pierobežas pagastos ir 6 sākumskolas, no tām 4 ir vienīgās skolas šādos pagastos – Vilpulkas, Lodes, Ķepovas, Blontu pagastā.

Vidusskolu un ģimnāziju kopskaits pierobežas teritorijas lauku apvidos ir 27, bet pilsētās, kurām nav lauku teritorijas -12.

Pagastos un pilsētās ar lauku teritoriju vidusskolas ir šādās vietās: Rucavā, Vaiņodē, Kalnos, Nīgrandes pagastā, Ezerē, Aucē, Bēnē, Augstkalnē, Elejā, Pilsrundālē, Uzvarā, Gailīšu pagastā, Skaistkalnē, Neretā, Aknīstē, Sventē, Bebreņē, Medumos, Zemgalē, Demenes pagastā, Silenē, Salienā, Indrā, Vecslabadā, Ciblā, Baltinavā, Liepnā, Naukšēnos, Apē un Gaujienā.

Pēc autora domām, vairākās vidusskolās ir tik mazs skolēnu skaits, ka skolu tīkla optimizācijas procesā tās var tikt slēgtas. Pie tādām skolām pieder Medumu vidusskola, kurā 2000./2001. mācību gadā bija 21 skolēns, Silenes - 28 skolēni, Liepnas - 36 skolēni, Sventenes - 37 skolēni, Rucavas - 39 skolēni un Gaujienas ģimnāzijā - 37 skolēni.

Pēc Latvijas Republikas Zinātnes un izglītības ministrijas datiem, pierobežā atrodas 10 internātskolas, to skaitā 8 speciālās internātskolas. Tās izvietotas Gaujienā, Baltinavā, Pamūšā, Medumos, Raudā, Šēderes pagastā, Lielplatonē, Rubā un Franopolē, Zvirgzdenes pagastā, pārējās 2 internātskolas ir Vaiņodē un Liepnā.

Pierobežas teritorijā bez vispārizglītojošām skolām ir arī specializētās skolas: Apē, Zilupē un Virķēnos, Saulainē, Bebreņē, Malnavā.

Pierobežas pilsētās, tāpat kā visā Latvijā, ir sporta, mūzikas un mākslas skolas. Autors secina, ka skolēnu skaits tajās ir lielāks par skolas vecuma bērnu skaitu šajās pilsētās. Tādēļ var domāt, ka pilsētu skolās mācās arī lauku apvidu bērni. Ārpus pilsētām pierobežas teritorijā ir 2 mākslas skolas – Indrā un Bēnē. Valkā, Aucē, Krāslavā un Liepājā darbojas bērnu un jauniešu interešu centri.

Autors secina, ka dominējošā valoda skolās ir latviešu valoda.

3. 38. tabula

Vispārizglītojošo dienas skolu skolēnu sadalījums pēc apmācības valodas Latvijā
2006./2007.m.g.

Rajons, pilsēta	Kopā	Latviešu	Krievu	Divplūsmu		Poļu	Ukraiņu	Baltkrievu	Angļu
				Latviešu	Krievu				
01	Aizkraukles rajons	5254	4906	78	16	254			
02	Alūksnes rajons	3484	2957		415	112			
03	Balvu rajons	3761	3464	157	111	29			
04	Bauskas rajons	6931	5392		1309	230			
05	Cēsu rajons	7868	6960		646	262			
06	Daugavpils rajons	3782	1608	890	828	456			
07	Dobeles rajons	5000	4316		552	132			
08	Gulbenes rajons	3635	3087		521	27			
09	Jelgavas rajons	3863	2439		1237	187			
10	Jēkabpils rajons	6600	5414	915	124	55	92		
11	Krāslavas rajons	3755	1509	843	1031	304	68		
12	Kuldīgas rajons	5055	5055						
13	Liepājas rajons	5331	5331						
14	Limbažu rajons	4600	4372		206	22			
15	Ludzas rajons	3547	1835	776	633	303			
16	Madonas rajons	6053	5513		450	90			
17	Ogres rajons	7377	6452	579	306	40			
18	Preiļu rajons	5017	4043	332	318	324			
19	Rēzeknes rajons	4590	2091	929	976	594			
20	Rīgas rajons	15215	10340	899	2486	1490			
21	Saldus rajons	5366	4732		554	80			
22	Talsu rajons	6221	6221						
23	Tukuma rajons	7509	7255		56	198			
24	Valkas rajons	3973	2982	106	783	102			
25	Valmieras rajons	7961	7532	429					

26	Ventspils rajons	1541	1541							
27	Daugavpils	11891	1743	7535	554	1733	326			
28	Jelgava	8042	5653	2261	81	47				
29	Jūrmala	5162	3151	1606	281	124				
30	Liepāja	10363	5943	3152	918	350				
31	Rēzekne	5004	2904	2100						
32	Ventspils	5250	2558	1275	956	461				
	Rīga	77110	37772	36882	811	933	302	252	76	82
34	Centra rajons	9488	6117	2817			302	252		
35	Kurzemes rajons	12525	5082	7007	212	142				82
36	Latgales priekšp.	17426	7099	9696	190	365			76	
37	Vidzemes priekšp.	18094	9766	8002	91	235				
38	Zemgales priekšp.	11213	6275	4784	96	58				
39	Ziemeļu rajons	8364	3433	4576	222	133				
	Valstī kopā:	266111	177071	61744	17159	8939	788	252	76	82
	2005./2006.m.g.	283947	186409	68078	18780	9393	860	252	94	81

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas datus, 2006, dati atjaunoti: 10.01.2007

Krievu valodai kā mācību valodai lauku apvidos ir reģionāls raksturs, un pierobežā tā saistās galvenokārt ar Latgali.

Pēc autora domām, no tautas attīstības viedokļa īpaša pierobežas teritorijas problēma ir mazo skolu saglabāšana un attīstīšana, it sevišķi apvidos ar mazu iedzīvotāju blīvumu. Tas varētu būt priekšnoteikums šo pierobežas posmu apdzīvojuma saglabāšanai vispār.

Izglītības nozare ir cieši saistīta ar demogrāfiskajiem procesiem reģionā, iedzīvotāju nodarbinātību un reģionālās attīstības tendencēm. Jārēķinās, ka izglītības izmaksas ārpus lielpilsētām paaugstināsies.

Otra nozīmīga problēma ir valsts valodas mācīšana skolās, kas atrodas apvidos ar krievu un baltkrievu tautību iedzīvotāju pārsvaru.

Šeit gan jāatzīmē, ka no gada gadā situācija mainās un latviešu valodas kā mācību valodas lietošana paplašinās, jo krievu tautības iedzīvotāji vēlas saviem bērniem dot izglītību valsts valodā.

Sakarā ar reģionu un novadu vienmērīgas attīstības politikas nepietiekamību valstī, tiek veicināta urbanizācija, bet pierobežas teritorijā skolēnu skaits samazinās.

3. 39. tabula

Izglītojamo skaits vispārīzglītojošajās dienas skolās Latvijā 2006./2007.m.g.

	Rajons, pilsēta	Kopā	Sākumskolās	Pamatskolās *	Vidusskolās	Speciālajās skolās un klasēs
01	Aizkraukles rajons	5254	462	1143	3526	123
02	Alūksnes rajons	3484	502	1341	1573	68

03	Balvu rajons	3761		1455	2205	101
04	Bauskas rajons	6931	90	1965	4593	283
05	Cēsu rajons	7868	74	3874	3392	528
06	Daugavpils rajons	3782		1368	2235	179
07	Dobeles rajons	5000	159	1668	3038	135
08	Gulbenes rajons	3635		1447	2069	119
09	Jelgavas rajons	3863		2000	1668	195
10	Jēkabpils rajons	6600	16	2502	3944	138
11	Krāslavas rajons	3755	14	1566	2085	90
12	Kuldīgas rajons	5055	299	1575	2848	333
13	Liepājas rajons	5331	31	2091	2990	219
14	Limbažu rajons	4600		1372	3108	120
15	Ludzas rajons	3547	25	968	2468	86
16	Madonas rajons	6053		2096	3825	132
17	Ogres rajons	7377		2197	4998	182
18	Preiļu rajons	5017		2046	2877	94
19	Rēzeknes rajons	4590		1826	2400	364
20	Rīgas rajons	15215	307	3227	11220	461
21	Saldus rajons	5366	344	2310	2447	265
22	Talsu rajons	6221	305	1798	3923	195
23	Tukuma rajons	7509	84	2539	4607	279
24	Valkas rajons	3973		2131	1723	119
25	Valmieras rajons	7961	156	2283	5237	285
26	Ventspils rajons	1541		910	516	115
27	Daugavpils	11891		2350	9057	484
28	Jelgava	8042	94	2286	5191	471
29	Jūrmala	5162	599	1215	3244	104
30	Liepāja	10363	368	1328	8429	238
31	Rēzekne	5004		157	4661	186
32	Ventspils	5250		1120	4105	25
	Rīga	77110	2201	5536	66713	2660
34	Centra rajons	9488	431	1452	7182	423
35	Kurzemes rajons	12525	816	632	10989	88
36	Latgales priekšpilsēta	17426	345	992	15317	772
37	Vidzemes priekšpilsēta	18094		733	16890	471
38	Zemgales priekšpilsēta	11213	350	1406	9122	335
39	Ziemeļu rajons	8364	259	321	7213	571
	Valstī kopā:	266111	6130	63690	186915	9376
* t.sk. sociālās korekcijas izglītības iestādēs						
** kopš 2000./2001.m.g. speciālo skolu skolēnu skaitā tiek ieskaitīti arī bērni, kuri mācās sanatoriju internātskolās						
	2005./2006.m.g.	283947	7083	69181	197992	9691
	2004./2005.m.g.	300667	7580	74272	209022	9793
	2003./2004.m.g.	312489	8238	78326	216103	9822
	2002./2003.m.g.	325503	9389	81523	224536	10055
	2001./2002.m.g.	336941	11374	81314	234084	10169
	2000./2001.m.g.**	344822	8738	85444	240390	10250
	1999./2000.m.g.	347052	10410	86379	241788	8475
	1998./1999.m.g.	348205	11746	89296	238800	8363

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas datus, 2006, dati atjaunoti: 10.01.2007

Administratīvi reģionālās reformas neskaidrības izraisa bažas par izglītības pakalpojuma koordinācijas iespējām, kaut arī vispārējās izglītības pakalpojums ir jānodrošina visiem attiecīgās pašvaldības bērniem, neatkarīgi no to skaita. Samazinoties vidējam bērnu skaitam klasē, mācību procesa izmaksas palielinās.

3.4.3.2. Vides aizsardzība

Attīstīta infrastruktūra ir nepieciešams priekšnoteikums un pamats valsts ekonomiskajai attīstībai. Vides aizsardzības infrastruktūra nodrošina ne tikai pakalpojumu, piemēram, ūdensapgādi, notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas, kā arī atkritumu apsaimniekošanas pakalpojumu pieejamību visiem valsts iedzīvotājiem neatkarīgi no to dzīvesvietas, veicina komercdarbības attīstību, bet arī nodrošina vides piesārņojuma samazināšanu un dabas resursu racionālu izmantošanu. Investīcijas vides aizsardzībā netieši norāda uz sabiedrības atbalstu valsts ilgspējīgai attīstībai.

Atbilstoši likumam „Par pašvaldībām” [13] par ūdenssaimniecības un sadzīves atkritumu apsaimniekošanu Latvijā pilnā mērā ir atbildīgas pašvaldības. Tajā pašā laikā, valsts atzinusi infrastruktūras attīstību reģionos un tād arī programmas 800+, 500- un bīstamo atkritumu apsaimniekošanas sistēmas izveides projektus par budžeta, Valsts investīciju programmas, kā arī Eiropas Savienības ISPA fonda prioritāti. Vides infrastruktūras projektu finansu avoti pašvaldību ierobežoto finansu iespēju dēļ ir valsts un speciālais budžets, pašvaldību līdzekļi, ieskaitot ņemtus kredītus, kā arī dāvinājumi. Pēc *Eurostata* datiem laikā, kad Eiropas Savienības valstīs vides aizsardzībā iegulda apmēram 1,5% no iekšzemes kopprodukta, Latvijas valsts investīciju programmas ieguldījums vides aizsardzībā sabiedriskajā sektorā svārstās 0,5 – 0,8 % robežās no IKP.

Pēc autora domām, pierobežas teritorijas attīstībā vides faktoriem ir nozīmīga loma. Pirmkārt, pastāv tieši pārrobežu piesārņošanas draudi avārijas situācijās, ražošanas objekti, kas atrodas otrā valstī, tieši un ilgstoši ietekmē vidi.

3.40. tabula

Kaitīgo vielu izplūde atmosfērā no stacionāriem avotiem, tūkst. tonnu Latvijā no 2001.-2005. gadam, pēc LCSP datiem

	2001	2002	2003	2004	2005
PAVISAM	56.9	51.5	50.9	44.8	40.5
Cietās vielas	8.6	4.3	4.1	6.3	5.5
Gāzveida un šķidrās vielas	48.3	47.2	46.8	38.5	35.0

Avots: 112, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, 2006, dati atjaunoti: 04.09.2006

Otrkārt, konkrētā vides situācija pierobežas teritorijā dod papildus iespējas vietējai attīstībai un pārrobežu sadarbībai. Īpaši produktīva ir sadarbība, ja tās priekšmets ir abpus valsts

robežai esošās aizsargājamās teritorijas vai apvidus abpus robežai ir ekoloģiski vienota vai ainaviski nozīmīga ekosistēma.

Lielākie notekūdeņu radītāji 2006. gadā bija pašvaldību komunālās ūdenssaimniecības ar kopējo izplūdušo notekūdeņu daudzumu līdz pat 157,7 milj. m³. Otrs lielākais notekūdeņu radītājs bija zivju pārstrādes rūpniecība ar notekūdeņu daudzumu 47,74 milj. m³. Pakalpojumu sektors (elektroapgāde, gāzes, tvaika un karstā ūdens apgāde, kā arī ūdens apgāde un attīrīšana) radīja 34,78 milj. m³ notekūdeņu. Notekūdeņi no pārtikas un dzērienu rūpniecības bija 16,5 milj. m³, no lauksaimniecības uzņēmumiem – 4,35 milj. m³. Lielākais notekūdeņu daudzums bija Rīgā (135 milj. m³), Daugavpilī (25 milj. m³) un Liepājā (19 milj. m³) [112].

Ekoloģisko problēmu loku pierobežas teritorijā veido virszemes ūdeņi. Latvijas ģeogrāfiskais stāvoklis un upju tīkla konfigurācija nosaka, ka valsts teritorijā ieplūst piesārņoti ūdeņi Tādēļ īpaša nozīme ir ūdens kvalitātes novērojumiem upēs uz valsts robežas. Tie var kalpot par pamatu starpvalstu sarunām, nolīgumiem un kopīgiem rīcības plāniem.

Tādi novērojumi notiek Daugavā pie Piedrujas, Lielupēs satekupē – Mūsā un Mēmelē, kā arī Ventā pie Nīgrandes.

Pēc autora domām, upju piesārņojums pēdējos gados Latvijā ir samazinājies, taču tā draudi pastāv, jo samazinājums nosaka tikai saimnieciskās aktivitātes apsūkums. Pašreiz pēc bioloģiskiem kritērijiem upju piesārņojums atbilst vāja vai vāja līdz vidēja piesārņojuma līmenim.

3. 41. tabula

Notekūdeņu bioloģiskās attīrīšanas iekārtu raksturojums Latvijā 2006. gadā

Parametrs	Skaitis	
Notekūdeņu bioloģiskās attīrīšanas iekārtas Latvijā	721	
Iekārtas, kas darbojas	pilsētās ar mazāk par 2000 iedzīvotājiem	609
	pilsētās no 2000 līdz 10 000 iedzīvotāju	30
	pilsētās no 10 000 līdz 15 000 iedzīvotāju	10
	pilsētās vairāk par 15 000 iedzīvotājiem	8
Pārslogoto iekārtu skaits	45	
Sliktā stāvoklī esošās iekārtas	80	
BSP pēc notekūdeņu attīrīšanas, mg/l	Vidējā koncentrācija	20
	Maksimālā izmērītā koncentrācija	570
	Minimālā izmērītā koncentrācija	1,45

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Latvijas Republikas Vides ministrijas datus, 2006, dati atjaunoti: 10.01.2007

Notekūdeņu mehāniskās attīrīšanas iekārtu raksturojums Latvijā 2006. gadā

Parametrs		Skaitis
Notekūdeņu mehāniskās attīrīšanas iekārtas Latvijā		159
Iekārtas, kas darbojas	pilsētās ar mazāk par 2000 iedzīvotājiem	128
	pilsētās no 2000 līdz 10 000 iedzīvotāju	7
Hidrauliski pārslogotas iekārtas		16
Iekārtas, kas atrodas sliktā stāvoklī		146
BSP pēc notekūdeņu primārās attīrīšanas, mg/l	Vidējā koncentrācija	154
	Maksimālā izmērītā koncentrācija	441
	Minimālā izmērītā koncentrācija	3,2

Avots: Autora apkopojums, izmantojot Latvijas Republikas Vides ministrijas datus, 2006, dati atjaunoti: 10.01.2007

Gaisa piesārņojums galvenokārt saistīts ar pilsētām un lielākiem apdzīvotiem centriem, kuros atrodas dažādi izmešu avoti.

Latvijā gaisa kvalitāti novēro septiņās lielākajās pilsētās, kā arī Olainē. Gaisa kvalitāti Rīgā ar diferenciālās optiskās absorbcijas spektroskopijas metodi nosaka četrās monitoringa stacijās, no kurām trīs pieder Valsts Hidrometeoroloģijas pārvaldei, viena Rīgas domei.

Ministru kabineta noteikumi par gaisa kvalitāti nosaka, kādai jābūt gaisa kvalitātei, kā jāveic gaisa monitorings, gaisa kvalitātes novērtējums un gaisa pārvaldības zonējums [110]. Šajās zonās attiecīgi jāizstrādā un jāīsteno gaisa kvalitātes rīcības programmas. Iespējams, ka investīcijas šo noteikumu ieviešanai sākotnēji tiks koncentrētas tieši Rīgā.

Kopumā gaisa kvalitātes rādītāji Latvijā atbilst pieņemtajiem normatīviem, izņemot Rīgu, kur piesārņojošo vielu paaugstinātās koncentrācijas negatīvi ietekmē cilvēku veselību, dzīvo dabu, ēku un arhitektūras pieminekļu ārieni un izturību. Gaisa kvalitāti ietekmē emisijas no stacionārajiem (rūpniecības uzņēmumi, enerģijas ražošana) un mobilajiem piesārņojuma avotiem – galvenokārt autotransporta. Lai gan Latvijas ekonomika joprojām neattīstās pietiekoši efektīgi, ir panākts ekonomiskais pieaugums, un tas var būt par iemeslu gaisu piesārņojošo vielu emisiju palielināšanās atmosfērā no ražošanas un transporta sektora, ja attiecīgi netiks īstenoti gaisa aizsardzības pasākumi.

Radiācijas kontrole notiek uz autoceļiem robežas šķērsošanas vietās. Pašreiz radiācijas atklāšanas iekārtas uzstādītas Grenctāles, Subates, Silenes, Pāternieku, Terehovas, Grebņevas, Vientuļu un Ainažu robežkontroles punktos uz autoceļiem, kā arī Kārsavā un Zilupē.

Bijušās PSRS armijas objekti Latvijā kopumā ir bijuši 679. Pierobežas reģionā to skaits ir 22. Pēc Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas datiem pierobežā pamestie armijas objekti

ir šādos pagastos un pilsētās: Rucavas – 5 objekti, Bārtas – 4, Virgas – 1, Priekules – 1, Vaiņodes 3, Augstkalnes – 1, Lielplatones – 1, Elejas – 1, Ērgemes – 1, pagastā, kā arī Viļakā – 1 un Valkā -3 objekti.

Bīstamie objekti, 1.- 2. bīstamības pakāpe, atrodas Bārtā, Vaiņodē un Lielplatones pagastā.

Pēc autora domām, Latvijas pierobežas teritorijā atrodas vairāki nozīmīgi aizsargājami dabas objekti. Ziemeļvidzemē – Limbažu, Valmieras un Valkas rajonā, tas ir lielais biosfēras rezervāts. Tā robežās kā īpaši nozīmīgi apvidi noteikti purvi pašā pierobežā – Saticeles lauku teritorijā. Tie veido vienotu purvu masīvu ar Igaunijā esošajiem purviem – Nigulas purva rezervāts, un tas ir labs pamats sadarbības veidošanai purvu izpētē un aizsardzībā.

Otrs nozīmīgs apvidus ir Alūksnes rajona ziemeļos- Veclaicenes, Jaunlaicenes un Ziemeļu pagasti, -Veclaicenes aizsargājamo ainavu apvidus.

Pierobežas teritorijā ir vairāki pagasti, kuros īpaši aizsargājamām dabas teritorijām ir sevišķa nozīme. To uzsver arī 2003. gadā veiktais Pasaules Dabas fonda (*WWF - World Wildlife Fund*) pētījums Latvijā [123].

Autors secina, ka raugoties no pierobežas teritorijas attīstības un pārrobežu sadarbības viedokļa, vides kvalitātes jautājumi var kļūt par nozīmīgu vienojošu faktoru.

Galvenie secinājumi un priekšlikumi

Darba galvenie **secinājumi** ir saistīti ar aizstāvamajām tēzēm:

1. Pierobežas jēdziena definējuma grūtības saistītas ar Latvijā un Eiropā dažādu lingvistisko vārdu „rēģions” un „teritorija” izpratni, kas pieļauj sarunvalodas līmenī tos lietot kā sinonīmus.
2. Autors ir pierādījis, ka realizējot ekonomiskās reformas valstī, pierobežā iezīmējas atpalcības momenti. Tas ir izskaidrojams ar to, ka valstī pierobežas attīstība nav prioritāšu sarakstos, un finanšu līdzekļi netiek sadalīti vienmērīgi visas valsts līdzsvarotai attīstībai. Kamēr valstī nav pabeigta teritoriālā reforma, pierobežas teritoriju ģeogrāfiskā noteikšana ir apgrūtinoša.
3. Darbā piedāvātais pārrobežu sadarbības izpētes materiāls ir piemērojams pārrobežu sadarbības pilnveidošanai Latvijā.
4. Darbā piedāvātais pierobežas teritorijas izpētes materiāls ir piemērojams kā līdzeklis, izstrādājot valsts programmu Latvijas pierobežas teritorijas attīstības sekmēšanai.
5. Līdz šim Latvijas pierobežas teritorijās pārāk maza uzmanība veltīta stratēģiskajai vadībai, praktiski pašvaldībās visu uzmanību koncentrē uz taktisko jeb tekošo vadību. Administratīvi teritoriālās reformas gaitā pierobežas teritoriju pašvaldību darbībā subsidiaritātes princips netiek pietiekami ievērots.

Ar darbā izvirzītajiem galvenajiem secinājumiem ir saistīti sekojošie **priekšlikumi**:

1. Pierobežas jēdziena definējumam par pamatu jāņem Eiropas Savienības piedāvātais priekšlikums, to papildinot ar Latvijas pierobežas īpatnību akcentēšanu.
  - 1.1. Pierobeža ir valsts pierobežas teritorija ar noteiktiem komercdarbības un dažādu cilvēku grupu uzturēšanās ierobežojumiem. Tai ir politiska pārstāvniecība, ko garantē ievēlēto vietējo padomju pastāvēšana.
2. Izstrādājot vienotas valsts politikas pierobežas teritoriju attīstībai:
  - 2.1. pārskatīt likumus un valdības politiskos dokumentus, nosakot tajos pierobežas teritoriju attīstības prioritātes;
  - 2.2. lai sekmīgi attīstītu un vadītu pierobežas pašvaldības darbu, tās vadītājam būtu jābūt ar atbilstošu izglītību un pieredzi.
3. Lai sasniegtu straujākus rezultātus pierobežu sadarbībā:
  - 3.1. valdībai jāizstrādā īpaša investīciju programma pierobežu teritoriju sadarbības projektiem: vides, IT, infrastruktūras, tūrisma, izglītības un kultūras jomā;

3.2. jāveido plaša investīciju programma valsts 2. kategorijas ceļu remontam un izbūvei pierobežas teritorijā, tādējādi mazinot pierobežas nomales efektu;

3.3. veidojot liela mēroga tieši vēlētas reģionu pašvaldības, to darbībā jābūt iekļautiem un aktualizētiem jautājumiem par pierobežas reģiona teritorijas iedzīvotāju interešu aizstāvēšanu.

4. Pielietot darbā piedāvāto pētījumu datu bāzi, izstrādājot vienotu valsts politiku pierobežas teritorijas attīstībai.

5. Lai panāktu straujāku Latvijas pierobežas teritorijas attīstības iespējas:

5.1. valstī noteiktā minimālā alga būtu jākoriģē ar Ministru kabineta noteiktu pierobežas teritorijas algas koeficientu, lai kavētu iedzīvotāju aizplūšanu no tās;

5.2. pārskatīt kompetenču sadalījumu pierobežas teritorijās:

5.2.1. starp publisko un privāto sektoru;

5.2.2. starp vietējo pašvaldību un rajona pašvaldību;

5.2.3. starp pierobežas pašvaldībām un valsti.

5.3. reģionālā attīstība ir cieši saistāma ar iesākto pašvaldību reformu, uzmanību pievēršot pierobežas pašvaldībām, kur vietējām pašvaldībām ir dota iespēja apvienoties pēc savas iniciatīvas un sev pieņemamos modeļos. Tas dos novadu pašvaldībām stipru administratīvo kapacitāti, bet valsts institūcijām visas veicamās funkcijas jānodrošina ar finanšu resursiem. Ieteicams visa līmeņa Latvijas pašvaldībām nodrošināt patstāvīgu nodokļu bāzi;

5.4. valsts institūcijām būtu vietējās pašvaldības jākontrolē pēc pašvaldību veiktās darbības un pieņemto lēmumu tiesiskuma principiem. Atsevišķi izvērtējamas valsts deleģētās funkcijas pierobežu vietējām pašvaldībām;

5.5. pierobežas teritorijas pašvaldībās efektīva stratēģiskā vadība panākama ar labu pašvaldību deputātu un ierēdņu sadarbību, kur deputāti koncentrējās uz stratēģisko politisko lēmumu pieņemšanu, izvēloties labāko variantu no vairākiem variantiem, kā arī pieņemto lēmumu kontroli;

5.6. pierobežas vietējo pašvaldību nodokļiem pilnā mērā jāieiet pašvaldību budžeta ieņēmumos;

5.7. pierobežas teritorijā valstij īpaši jāattīsta IT ieviešana. Valsts iestādēm un pašvaldībām jādarbojas valsts kopējā tīklā saslēgtas municipālās informācijas sistēmā.

5.8. pierobežas pašvaldībām atsevišķu funkciju un uzdevumu veikšanā jāiesaista nevalstiskās organizācijas, it īpaši, strādājot un meklējot partnerus ES fondu apguvei, un jaunu projektu izstrādē, bet uzraudzības un kontroles mehānismi jāpatur sev;

5.9. pierobežas vietējo pašvaldību darbībā jāīsteno vietu mārketinga koncepcija;

5.10. pierobežas vietējām pašvaldībām visnotaļ jāveicina komercdarbības attīstība savā teritorijā;

5.11. jāpilnveido teritoriālā statistika, kas palīdzētu pierobežas vietējām pašvaldībām teritoriju attīstības plānošanā. Jāveic pašvērtēšanas pētījumi par pierobežu pašvaldību stāvokli un darbību rezultātiem. Jāaprēķina katra novada saražotais iekšzemes kopprodukts. Pašvaldību darbības izvērtēšanā jāizmanto izpildes, rezultātu un ietekmes rādītāji;

5.12. jāaktivizē vietējo iedzīvotāju iesaiste pašvaldību darbībā, organizējot konsultatīvās padomes, iedzīvotāju sanāksmes, u.c. pasākumus.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

Starptautiskie normatīvie dokumenti

1. Eiropas Konstitūcija: <http://www.europa.eu.int/futurum>. (aplūkots 2006. 5.martā)
2. Eiropas vietējo pašvaldību harta / Pieņemta 1981. gadā un papildināta 1995. gadā // Latvijas Vēstneis 1996. gada 28. februāris.

Latvijas Republikas likumi

3. Latvijas Republikas Satversme / Pieņemta Satversmes sapulcē 1922. gada 15. februārī un atjaunota 1992. gada 15. februārī // Latvijas Vēstnesis-1993. gads Nr. 45.
4. Administratīvi teritoriālās reformas likums / Pieņemts 1998. gada 21. oktobrī.
5. Informācijas atklātības likums / Pieņemts 1998. gada 29. oktobrī.
6. Likums „Par rajona pašvaldību” / Pieņemts 1992. gada 5. februārī. /Latvijas Republikas Augstākās Padomes un valdības ziņotājs.-1992. gads Nr. 8/9.
7. Likums Par pašvaldību budžetiem” / Pieņemts 1995. gada 29. martā.
8. Likums „Latvijas Republikas valsts robežas likums” / Pieņemts 1998. gada 14. oktobrī.
9. Likums „Par nodokļiem un nodevām” / Pieņemts 1994. gada 2. februārī.
10. Likums „Par pilsētas pašvaldību” / Pieņemts 1991. gada 24. aprīlī.
11. Likums „ Par īpaši atbalstāmiem reģioniem” / Pieņemts 1997. gada 22. maijā //Latvijas Vēstnesis. -1997. gada 18. jūnijā.
12. Likums „Par Eiropas pamatkonvenciju un teritoriālo kopienai vai pārvaldes institūciju pārrobežu sadarbību un tās papildprotokolu”. / Pieņemts 1998. gada 16. oktobrī.
13. Latvija Republikas likums „Par pašvaldībām” / Pieņemts 1994. gada 19. maijā // grozījumi 2004. gada 21. maijā, Latvijas Vēstnesis. - 2004. gada 25. maijs.
14. Likums „Par valsts un pašvaldību pasūtījumu” / Pieņemts 1996. gada 24. oktobrī.
15. „Teritorijas attīstības plānošanas likums” / Pieņemts 1998.gada 15. oktobrī.
16. Likums „Par īpaši atbalstāmajiem reģioniem” / Pieņemts 1997.gada 22. maijā

Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi un citi normatīvie dokumenti

17. Latvijas Republikas pierobežas režīma un pierobežas joslas režīma noteikumi / Ministru kabineta noteikumi Nr. 247, izdoti 1996. gada 2. jūlijā.
18. Īpaši atbalstāmās teritorijas statusa piešķiršanas un atcelšanas kārtība / Ministru

kabineta noteikumi Nr. 637, izdoti 2003. gada 11. novembrī // Latvijas Vēstneis.- 2003.- 14. novembrī.

19. Īpaši atbalstāmo reģionu attīstības padomju veidošanas kārtība / Ministru kabineta noteikumi Nr. 387, izdoti 1997. gada 25. novembrī.

20. Kārtība, kādā piešķirams īpaši atbalstāmā reģiona statuss / Ministru kabineta noteikumi Nr. 263, izdoti 1997. gada 29. jūlijā // Latvijas Vēstnesis. - 1997. gada 1. augustā.

21. Noteikumi par valsts robežas šķērsošanas vietu noteikšanu un robežkontroles punktu un robežpārejas punktu izvietojumu uz Latvijas Republikas valsts robežas. / Ministru kabineta noteikumi Nr. 246, pieņemti 1996. gada 2. jūlijā.

Publikācijas un citi materiāli

22. Administratīvi teritoriālā iedalījuma projekts ar 102 pašvaldībām // Latvijas Vēstnesis- 2001. gada 26. aprīlis.

23. *Avotiņš V.*, Mazā un vidējā biznesa attīstība Latvijā; pētījums par to kā izmaiņas likumdošanā ietekmē uzņēmējdarbības attīstību. - Rīga., AGB, 2000., 59 lpp.

24. *Bullmann U.*, „The Politics of the Third Level” The Regional Dimension in Europe. Rediģējis Charlie Jeffery // redwood Books, Londona 1997., 5. lpp.

25. Dabas aizsardzības plāns Latvijai.- WWW projekts Nr. 4568, 1992.

26. Darbaspēks Latvijā. Rīga, Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. 2001., darba fails.

27. Darbaspēka apsekojumu galvenie rādītāji 2004. gadā. Statistikas biļetens. Rīga, Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvalde. 2005., 51. lpp.

28. Darba dokuments „Reģionu loma Eiropas Savienības pārvaldē”. CPMR ģenerālā sekretariāta tehniskās piezīmes. CPMR Ģenerālā Asambleja. 2000. oktobris.

29. Divtūkstošā gada tautas skaitīšanas provizoriskie rezultāti. Statistikas biļetens. Rīga, Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2001., 62 lpp.

30. Dzīves apstākļu apsekojums Latvijā 1999. gadā. Rīga, Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2000., 189 lpp.

31. EU Structural Funds. Reform of the Structural Funds 2000- 2006. Comparative analysis (June 1999). European Commission.

32. *Eglīte P., Markausa I.* Apvidu izvēle paātrinātas attīstības veicināšanai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa, 1993., Nr. 12, 15. – 21 lpp.

33. Ekonomiskās problēmas uzņēmējdarbībā: starptautisks augstskolu zinātnisko rakstu krājums. RTU, 2001., 59 lpp.

34. Ekonomiskie pētījumi uzņēmējdarbībā. RUDEPI zinātnisko rakstu krājums. RTU, 1997., 57 lpp.
35. Eiropas Savienības reģionālā politika un strukturālie fondi. 2. redakcija. Rīga, 1998.
36. ES un citu valstu pieredze pierobežas reģionu attīstības veicināšanā un tās izmantošanas iespējas Latvijā. – Pētījumu rezultāti, 4/1999. – Rīga: Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts, 1999., 96 lpp.
37. Es un ES. Eiropas integrācijas birojs. 1999., 19.lpp
38. Estonian culture/ publ. By the Estonian Institute .Tallinn, 1998, p. 14.
39. EUREK. Europäischen Raumentwicklungskonzept. – Potsdam, Mai, 1999. Herausgegeben von der Europäischen Kommission, 1999.
40. Europäische Charta der Grenz- und Grenzebergreifenden Regionen. – Deutschland / Niederland, 1981; Szczecin, Euroregion Pomerania, Polen / Deutschland, 1995.
41. *Fr. R. Du Vivier*. First and second class at the Committee of the regions?
THE VOICE OF THE REGIONS. Quarterly newsletter of the Committee of the Regions. September 2001, Nr.3.
42. *Gyula H.* European Access and Changing Hungarian Regional Policy . Spatial Research in Support of the European Integration. Ed. By A. Duro. – Pecs, 1999., p. 13 – 30.
43. *Hinton, Perry R.*,1954-: Stereotype cognition and culture. Perry R. Hinton Hove (East Sussex) Psychology Press, 2000., X, p. 208.
44. *Heinrichs Werner* Kulturmanagement: eine praxisorientierte Einführung.Darmstadt: Primus Verl, 1999, 214 S.
45. Iedzīvotāju skaits Latvijas rajonos, pilsētās, pagastos. Statistikas buklets. Rīga, Latvijas Republikas Statistikas pārvalde, 2000., 32 lpp.
46. *Karaškēvica J.* Tautas veselība un veselības aprūpe Latvijā, 1991 – 2000. Latvijas Republikas Labklājības ministrija. Rīga. Veselības Statistikas un medicīnas tehnoloģijas aģentūra. 2001, 118 lpp.
47. *Keišs S.,Tilta E.,Kazinovskis A.,Keiša I.* Latvijas reģionu izveides aktuālas problēmas. LZP Ekonomikas un Juridiskās zinātnes galvenie pētījumu virzieni 1999. gadā. Nr. 5 . LZP Ekonomikas un juridiskās zinātnes ekspertu komisija, Rīga, 2000., 86. – 93. lpp.
48. *Keišs S., Kazanovskis A.* Reģionālā administratīvi teritoriālā iedalījuma reformas problēmas Latvijā. Rīga, 2001., 93. lpp.
49. Kopienas iniciatīvas Programmas 2000 ietvaros. EiroAgroPols, 1999, Nr.10, maijs.
50. Latvija. Galvenie statistikas rādītāji 2000 gadā. Rīga, Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. 2000., 32 lpp.

51. Latvija un Latvijas bizness. Gadagrāmata. Rīga, International Cooperation Centre, 2000.
52. Latvijas reģioni skaitļos 2005. Statistikas gadagrāmata. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. Rīga, 2006.
53. Latvijas reģionu makroekonomiskais raksturojums. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, Rīga, 2000., 85 lpp.
54. Latvija un Eiropas Savienības valstis. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, Rīga, 1999., 121 lpp.
55. Latvijas reģionālās attīstības politiskā koncepcija.- Rīga: Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 1997., 12 lpp.
56. Latvijas vēsture atlants.- Rīga, 1998.
57. Latvijas vides kvalitātes fitoindikātais vērtējums.- Vides monitorings Latvijā, 1.- Rīga: VARAM 2006.
58. Latvijas zemju robežas 1000 gados. Sast. A. Caune. – Rīga, Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999., 283 lpp.
59. *Lisbeth Weihe – Linderborg* Europe of the Regions – a Growing Reality. Structural Change in Europe. Innovative Cities and Regions. Lou Hagbarth, June 2000.
60. Local government Brief. THE QUARTELY JOURNAL OF THE LOCAL GOVERNMENT AND PUBLIC SERVICE REFORM INITIATIVE. 2001
61. *Markausa I.M.* Entwicklungsprobleme in den Grenzgebieten Lettlands. Polska i jej wspeł działanie transgraniczne z sasiadami. Cz.1. – Warszawa, 1995., S. 107 – 114.
62. *Markausa I. M.* Robežpagastu attīstība. Demogrāfiskā situācija Latvijas laukos un iekšējā migrācija 90- to gadu pirmajā pusē. – Apcerējums par Latvijas iedzīvotājiem, Nr. 1. – Rīga: LZA Ekonomikas institūts, 1997., 23. – 32. lpp.
63. *Markausa I. M.* Zemes reforma pierobežā. Ģeogrāfiski raksti, VII. – Rīga, 1999, 73.- 84. lpp.
64. *Margraf O., Usbeck H.* Bestimmung des Urbanisierungsgraden von Gemeindes mit Hilfe der Faktorenanalyse, dargestellt am Beispiel des Umlandes von Schwein. Petermanns Geographische Mitteilungen, 1984., Nr. 4, S. 245 – 252.
65. *Melluma A.* Materiāli Latvijas reģionālās attīstības plānam. Atlants. – Rīga, VARAM, 1996., 40 lpp.
66. *Melluma A.* Latvijas pierobeža. Zinātne, 2000., 111 lpp.
67. *Melluma A. , Ramute L., Rivža P.* Klāsteranalīzes lietošana pagastu grupēšanai. LLU Raksti, Nr. 7 (284), Jelgava, 1996., 99 – 102. lpp.

68. *Melluma A., Rivža B., Rivža P.* Pagastu sociāli ekonomiskā raksturojuma indikatoru atlase un analīze. LLU Raksti, Nr. 7 (284), Jelgava, 1996, 109. – 119. lpp.
69. Nordic statistical yearbook. Nordic Council of Ministers. Copenhagen, 2001.
70. *Newman David M.*, 1958-: Sociology families/ David M. Newman; visual essays ed. By Shelley Kowalski, demographic essays ed. By Jill Grigsby. Pine Forge Press, 1999, XXXIX, 540 p.
71. *Ness Immanuel* Encyclopedia of global population and demographics. Chicago, London, Fitzroy Dearborn Publ., 1999, VII, 967 p.
72. *Oļevskis G.* Uzņēmējdarbība un valsts. Rīga, LU, 1997., 24 lpp.
73. *Osborne D., Gaebler T.* Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector. – New-York: Addison – Wesley Publishing Co, 1992.
74. Phare Credo projekti Latvijā un citās kandidātvalstīs. Eiroziņas, 1999., Nr. 25.
75. *Preston Samuel H.* Demography measuring and modeling population process, Oxford (UK) Malden (Massachusetts). Blackwell Pub. 2001., XV, 291 p.
76. *Pogrebņaks A.* Grozījumi un papildinājumi likumdošanas aktos par valsts robežu / 1998/. Latvijas policijas akadēmija, Rīga, 1998., 44 lpp.
77. Pierobežas ietekmes izvērtējums Latvijas teritoriālajā attīstībā. – Pētījumu rezultāti, 6 / 1999. – Rīga, Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts, 1999., 96 lpp.
78. *Siliņēviča I.* Tūrisma analīze. Rēzekne, Rēzeknes Augstskola, 1999., 83 lpp.
79. Six Years in the EU – the Consequences for Sweden’s municipalities, County Councils and Regions 1995 – 2000. Swedish Association of Local Authorities. Swedish Federation of County Councils. Stockholm. January 2001.
80. Sociālās problēmas un to risinājuma ceļi. Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola „Attīstība”, Rīga, 1995., 174 lpp.
81. Statistikas gadagrāmata „Latvijas reģioni skaitļos”, Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, Rīga, 2001.
82. Strategic management in tourism/ ed, by Luiz Moutinho Oxon (UK), New Your (NY), CABI publ, 2000., X, 349 p.
83. *Turlajs J., Milliņš G.* Latvijas apdzīvotās vietas (klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, saraksti, kartes). – Latvija, Apgāds Jāņa sēta, 1998., 272 lpp.
84. Towards a new Regional Policy in 2007. Report adopted by the CPMR Political Bureau on 21 Sammary 2000 in Kastoria (Greece), CPMR, p.35.
85. *Vanags E., Vilka I.* Pašvaldību darbība un attīstība// LU, Rīga 2005., 382 lpp.

86. *Vanags E., Vilka I.* Īpaši atbalstāmo reģionu noteikšanas metodikas pilnveidošana // Ekonomikas un vadības zinību attīstības problēmas: Latvijas Universitātes zinātniskie raksti, 628. sēj. Rīga, 2000.
87. *Vorončuka I.* Personāla vadība, Latvijas Universitāte, Rīga, 2001., 318 lpp.
88. *Zunda Ē.* Par aktuālo administratīvi teritoriālo reformu un sabiedrības pilnvērtīgu attīstību // Latvijas Vēstnesis.- 2001. – 25. aprīlis.
89. *Zvidriņš P.* Demogrāfija, LU, Rīga, 2000., 1. daļa.
90. *Zvidriņš P.* Demogrāfisko terminu skaidrojošā vārdnīca. LU, Rīga 2001., 129 lpp.
91. *Žanete Ozoliņa* Eiropas Savienības Padome apstiprina Nicas līgumu. Sveiks Eiropā! Eiropas komisijas izdevums. Nr. 12 / II – 2001/.
92. Working for the Regions. European Union. Regional Policy. European Communities, 2001.

Nepublicētie materiāli

93. Bijušās PSRS armijas teritoriju videi radīto draudu noteikšanas rezultāti. Rīga, Valsts ģeoloģijas dienests, 1997.
94. Demogrāfiskā situācija Latvijas laukos 90. gadu pirmajā pusē.- Līgumdarbs ar VARAM, Rīga, LZA Ekonomikas institūts, 1994., 35 lpp.
95. Latvija: Nacionālās attīstības plāns 2000. – 2002. – Rīga, 1999.
96. SIA BO Latvijas – Igaunijas institūta, SIA, anketāciju materiāli, 1999. 10 lpp., 2000. 12. lpp., 2001. 29 lpp., 2002. 40 lpp. 2003. 49 lpp.
97. Latvijas administratīvo rajonu raksturojums reģionālās attīstības un plānošanas aspektā. – Līgumdarbs ar VARAM.- Rīga: Reģionālo studiju centrs, 1997., 87 lpp.
98. Latvijas pierobežas reģionu attīstības stratēģija (projekts). – Līgumdarbs ar VARAM. – 1999., 20 lpp. + pielikumi.
99. Latvijas pierobežas reģiona attīstības stratēģijas projekta darba variants.- Līgumdarbs ar VARAM. – 1999., 85 lpp.
100. Pārrobežu sadarbības izvērtējums Latvijas Republikas, Krievijas Federācijas un Igaunijas Republikas pierobežas reģionu Sadarbības padomes darba ietvaros. – Līgumdarbs ar VARAM. – Alūksnes rajona padome, 1998.
101. Fonda V. P. T. anketāciju materiāli 1999., 20. lpp., 2000., 32 lpp., 2001., 30 lpp., 2002., 25 lpp. 2003., 15 lpp.
102. Valkas pilsētas domes pētījumu materiāli. 2000., 60 lpp., 2001. 30 lpp. 2002., 40 lpp, 2003., 79 lpp.

103. Valkas rajona padomes pētījumu materiāli. 2001., 24 lpp. 2003., 80 lpp.

Interneta adreses

104. Latvijas Pašvaldību savienības portāls: <http://www.lps.lv>. (aplūkots 2006.5. martā)

105. Eiropas Konstitūcija: <http://www.europa.eu.int/futurum>. (aplūkots 2005.15.aprīlī)

106. Finanšu ministrijas mājas lapa: <http://www.fm.gov.lv>. (aplūkots 2005. 14.novembrī)

107. Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas mājas lapa: <http://www.rapl.gov.lv>. (aplūkots 2006. 10. augustā)

108. Valsts kases mājas lapa: <http://www.vakse.gov.lv>. (aplūkots 2006.3. janvārī)

109. ES struktūrfondu mājas lapa: <http://www.esfondi.lv>. (aplūkots 2006. 10.jūlijā)

110. Portāls: www.likumi.lv: (aplūkots 2007. 7.janvārī)

111. Portāls - Latvija.Eiropa: www.esia.gov.lv (aplūkots 2007. 5.janvārī)

112. Centrālā statistikas pārvalde: www.csb.lv (aplūkots 2007. 5.janvārī)

113. Nodarbinātības Valsts aģentūra: www.nva.lv (aplūkots 2007. 4.janvārī)

114. Ekonomikas ministrijas mājas lapa: www.em.gov.lv (aplūkots 2007.5.janvārī)

115. Limbažu rajona padomes mājas lapa: www.limbazi.lv (aplūkots 2007.7.janvārī)

116. Daugavpils pedagoģiskās universitātes mājas lapa: www.dau.lv (aplūkots 2007.5.janvārī)

117. Portāls - Nacionālais attīstības plāns: www.nap.lv (aplūkots 2007.7.janvārī)

118. Valsts zemes dienesta mājas lapa: www.vzd.gov.lv (aplūkots 2007.7.janvārī)

119. Vidzemes Attīstības Aģentūras mājas lapa: www.vidzemes-regions.lv

(aplūkots 2007.5. janvārī)

120. Eurostats mājas lapa: www.scb.se (aplūkots 2007.5.janvārī)

121. Pasaules Bankas grupas mājas lapa: www.worldbank.org (aplūkots 2007.4.janvārī)

122. Izglītības un zinātnes ministrijas mājas lapa: www.izm.gov.lv (aplūkots 2007.4.janvārī)

123. Pasaules dabas fonda mājas lapa: www.pdf.lv (aplūkots 2007.6.janvārī)

124. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes mājas lapa: www.pmlp.gov.lv (aplūkota 2007. 8.janvārī)

125. Latvijas Republikas Uzņēmumu Reģistra mājas lapa: www.ur.gov.lv (aplūkots 2007. gada 8. janvārī)

126. Valsts reģionālās attīstības aģentūras mājas lapa: www.vraa.gov.lv. (aplūkota 2007. 13. janvārī)

Pielikumi

1. tabula

Atsevišķu nacionālo valstu balsu skaits un pārstāvniecība Eiropas Savienības institūcijās pēc tās paplašināšanās 2001. gadā

Valsts	Balsu skaits ES Padomē	Vietu skaits Eiropas parlamentā	Ekonomiskā un sociālā komitejā	Reģionu komiteja
Vācija	29	99	24	24
Lielbritānija	29	72	24	24
Francija	29	72	24	24
Itālija	29	72	24	24
Spānija	27	50	21	21
Polija	27	50	21	21
Rumānija	14	33	15	15
Nīderlande	13	25	12	12
Griekija	12	22	12	12
Čehija	12	20	12	12
Beļģija	12	22	12	12
Ungārija	12	20	12	12
Portugāle	12	22	12	12
Zviedrija	10	18	12	12
Bulgārija	10	17	12	12
Austrija	10	17	12	12
Slovākija	7	13	9	9
Dānija	7	13	9	9
Somija	7	13	9	9
Īrija	7	12	9	9
Lietuva	7	12	9	9
Latvija	4	8	7	7
Slovēnija	4	7	7	7
Igaunija	4	6	7	7
Kipra	4	6	6	6
Luksemburga	4	6	6	6
Malta	3	5	5	5
Pavisam	345	732	344	344

Avots: 60,2001

Dalībvalstu iekšējo organizāciju tipoloģija Eiropas Savienībā 2000. gadā

Unitārās valstis	Decentralizētās unitārās valstis	Reģionalizētas unitārās valstis	Federālās valstis
Infra – nacionālais līmenis tikai vietējā līmenī. Reģionu līmenis var pastāvēt administratīvajiem reģioniem, bet tas ir pakļauts centrālajai varai	Valstis, kuras uzsākušas procesu vai reformu, lai veidotu vēlētu reģionālo līmeni virs vietējā līmeņa	Ir vēlētas reģionālās varas pastāvēšana ar konstitucionālu statusu, likumu vai lēmumu pieņemšanas iespējām un augstu autonomijas pakāpi	Konstitūcija garantē varas sadalījumu
Grieķija Īrija Luksemburģa Portugāle / 2 autonomie reģioni/	Francija / 26 reģioni/ Apvienotā Karaliste / varas nodošana/ Somija / 1 autonomais reģions/ Nīderlande , Zviedrija / 4 eksperimentālie reģioni/ Dānija	Itālija /20 reģioni/ Spānija /17 autonomās komūnas/	Vācija / 16 zemes/ Austrija / 10 zemes/ Beļģija / 3 reģioni, 3 komūnas/

Nacionālais un internacionālais pārvaldes tīkls Eiropas Savienībā 2001. gadā (Latvijas vietā šajā pārvaldes tīklā)

Teritoriālais līmenis	Pārvaldes veids			
	Vietējā pašvaldība	Reģionālā pārvalde	Valsts	Eiropas Savienība
Vietējais	Pamatpārvalde	Reģionālās pārvaldes institūcijas, kas apkalpo vietējās pašvaldības teritoriju./pašreiz nepastāvošās/ (Reģionālie projekti vietējām pašvaldībām)	Valsts pārvaldes iestādes, kas apkalpo vietējās pašvaldības teritoriju /Valsts projekti vietējām pašvaldībām/	Eiropas Savienības atsevišķi projekti vietējās pašvaldībās
Reģionālais	Reģionālās attīstības aģentūra	Pamatpārvalde /pašreiz nepastāvošās	Valsts pārvaldes iestādes, kas apkalpo reģiona teritoriju. /Valsts projekti reģionos/	Eiropas Savienības reģionālās attīstības fondi /pašreiz nepastāvošās/
Nacionālais	Latvijas pašvaldību savienība, Latvijas pilsētu savienība, Lielo pilsētu savienība, Latvijas pagastu apvienība	Reģionālo pašvaldību apvienība valsts līmenī /pašreiz nepastāvošās	Pamatpārvalde	Eiropas Savienības strukturālie fondi
Eiropas	Eiropas vietējo un reģionālo pašvaldību kongress Reģionu komiteja	Eiropas vietējo un reģionālo pašvaldību kongress Reģionu komiteja /pašreiz nepastāvošās	Valsts pārstāvniecība Eiropas Savienības institūcijās	Pamatpārvalde

Latvijas un ES reģionu raksturojums, atbilstoši NUTS klasifikācijai pēc 2004. gada 1. maija

	Teritoriālo vienību skaits		Teritoriālo vienību vidējie rādītāji			
	Latvijā	ES-25 (valstis)	platība,	tūkst. km ²	pastāvīgo skaits,	iedzīvotāju tūkst.
			Latvijā	ES-25 (valstis)	Latvijā	ES-25 (valstis)
NUTS 1	1	89	x	x	x	x
vidējā (-ais)	x	x	64589	44741	2355	5105
minimālā (-ais)	x	x	64589	161	2355	26
maksimālā (-ais)	x	x	64589	410934	2355	18027
NUTS 2	1	254	x	x	x	x
vidējā (-ais)	x	x	64589	115677	2355	1789
minimālā (-ais)	x	x	64589	12	2355	26
maksimālā (-ais)	x	x	64589	154312	2355	11056
NUTS 3	6	1214	x	x	x	x
vidējā (-ais)	x	x	10765	3279	389	374
minimālā (-ais)	x	x	307	12	252	19
maksimālā (-ais)	x	x	15346	98911	739	5218

Avots: 120, Regions. Nomenclature of Territorial Units for Statistics. NUTS-2003/EU25.-Luxemburg: Eurostat, 2004.-140p.

Īpaši atbalstāmo reģionu noteikšanai nepieciešamie rādītāji un to svori Latvijā
/ 2000. gada metodika/

Rādītāji	Rajoni		Pagasti		Pilsētas	
	+ vai -	svars	+ vai -	svars	+ vai -	svars
Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju	+	0,3	-	-	-	-
Bezdarba līmenis	+	0,15	+	0,25	+	0,3
Iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs uz vienu iedzīvotāju	+	0,1	+	0,25	+	0,3
Nefinansu investīcijas uz vienu iedzīvotāju	+	0,1	-	-	-	-
Demogrāfiskās slodzes līmenis	+	0,1	+	0,15	+	0,2
Ekonomiski aktīvo uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību skaits uz 1000 iedzīvotājiem	+	0,1	-	-	-	-
Iedzīvotāju blīvums uz vienu kvadrātkilometru	+	0,05	+	0,1	-	-
Zemes vidējā kadastrālā vērtība	-	-	+	0,1	-	-
Pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas	+	0,1	+	0,15	+	0,2
Svaru summa	-	1,0	-	1,0	-	1,0

+ nozīmē, ka rādītāju izmanto,
- nozīmē, ka rādītāju neizmanto

Avots : 86, 2000

Plānošanas reģionu īpaši atbalstāmo teritoriju saraksti Latvijā no 2007.-2009. gadam

Atbilstoši Ministru kabineta 2003. gada 11. novembra noteikumu Nr. 637 „Īpaši atbalstāmās teritorijas statusa piešķiršanas un atcelšanas kārtība” 11.punktam, Nacionālā reģionālās attīstības padome 2006. gada 11. septembra sēdē apstiprināja plānošanas reģionu īpaši atbalstāmo teritoriju sarakstus (2007.-2009.).

Īpaši atbalstāmo teritoriju statuss stājas spēkā ar 2007. gada 1.janvāri un ir spēkā līdz 2009. gada 31. decembrim.

Īpaši atbalstāmās teritorijas
Rīgas plānošanas reģionā

Rajons	Pilsēta, novads, pagasts	Iedzīvotāju skaits
Novadu nozīmes attīstības centri		
<i>Mazpilsētas un pilsētnovadi</i>		
Limbažu	Aloja ar l.t.	2578
Tukuma	Kandavas novads	8524
Limbažu	Salacgrīva ar l.t.	5998
Limbažu	Ainaži ar l.t.	1733
Limbažu	Staicele ar l.t.	2000
Vietējas nozīmes attīstības centri		
Tukuma	Džūkstes pagasts	1712
Ogres	Krapes pagasts	831
Limbažu	Liepupes pagasts	2416
Ogres	Mazozolu pagasts	681
Ogres	Menģeles pagasts	770
Limbažu	Brīvzemnieku pagasts	1231
Tukuma	Vānes pagasts	1211
Ogres	Taurupes pagasts	1061
Limbažu	Pāles pagasts	901
Tukuma	Jaunsātu pagasts	1157
Limbažu	Umurgas pagasts	1344
Tukuma	Zentenes pagasts	642
Limbažu	Viļķenes pagasts	1620
Tukuma	Zantes pagasts	668
Limbažu	Braslavas pagasts	793

Īpaši atbalstāmās teritorijas
Vidzemes plānošanas reģionā

Rajons	Pilsēta, novads, pagasts	Iedzīvotāju skaits
Reģionālas nozīmes attīstības centri		
Madonas	Madona	9320
Alūksnes	Alūksne	9394
Gulbenes	Gulbene	9484
Valkas	Valka	6459
Novadu nozīmes attīstības centri		
<i>Mazpilsētas un pilsētnovadi</i>		
Valmieras	Rūjiena	3654
Madonas	Lubāna	1969
Valkas	Strenči	1474
Madonas	Cesvaine ar l.t.	3371
Valkas	Seda ar l.t.	1692
Cēsu	Līgatne	1356
Valmieras	Mazsalaca ar l.t.	2362
Alūksnes	Ape ar l.t.	1897
Madonas	Varakļāni	2256
Pagasti		
Cēsu	Jaunpiebalgas pagasts	2341
Gulbenes	Lizuma pagasts	1647
Valmieras	Matīšu pagasts	1081
Cēsu	Nītaures pagasts	1029
Valmieras	Burtnieku pagasts	1577
Gulbenes	Lejasciema pagasts	1893
Madonas	Ļaudonas pagasts	1690
Alūksnes	Liepnas pagasts	1099
Vietējas nozīmes attīstības centri		
Cēsu	Vaives pagasts	1561
Cēsu	Raiskuma pagasts	1765
Valmieras	Zilākalna pagasts	917
Alūksnes	Zeltiņu pagasts	419
Madonas	Bērzaunes pagasts	1789
Valmieras	Vilpulkas pagasts	754
Madonas	Sarkaņu pagasts	1628
Gulbenes	Lītenes pagasts	1254
Valmieras	Skaņkalnes pagasts	862
Madonas	Praulienas pagasts	1854
Alūksnes	Alsviķu pagasts	1674
Madonas	Liezēres pagasts	1575
Valkas	Valkas pagasts	1518
Valkas	Plāņu pagasts	779

Madonas	Aronas pagasts	1611
Valkas	Vijciema pagasts	811
Valmieras	Lodes pagasts	418
Valmieras	Ķoņu pagasts	847
Gulbenes	Daukstu pagasts	1341
Gulbenes	Rankas pagasts	1673
Valmieras	Vecates pagasts	604
Valmieras	Dikļu pagasts	1290
Cēsu	Inešu pagasts	798
Valkas	Bilskas pagasts	1555
Alūksnes	Jaunannas pagasts	591
Valmieras	Sēļu pagasts	549
Alūksnes	Jaunalūksnes pagasts	1378
Alūksnes	Ziemera pagasts	980
Madonas	Vestienas pagasts	779
Valkas	Grundzāles pagasts	1006
Madonas	Dzelzavas pagasts	1392
Madonas	Barkavas pagasts	1540
Cēsu	Zosēnu pagasts	526
Alūksnes	Kalnecmpju pagasts	294
Valkas	Trikātas pagasts	1113
Madonas	Mētrienas pagasts	895
Gulbenes	Beļavas pagasts	1952
Valkas	Zvārtavas pagasts	588
Gulbenes	Tirzas pagasts	1055
Alūksnes	Trapenes pagasts	908
Alūksnes	Annas pagasts	560
Gulbenes	Druvienas pagasts	618
Valkas	Ērgemes pagasts	1076
Madonas	Mārcienas pagasts	1224
Alūksnes	Mārkalnes pagasts	448
Alūksnes	Veclaicenes pagasts	479
Valkas	Kārķu pagasts	845
Valmieras	Ipiķu pagasts	332
Valkas	Jērcēnu pagasts	614
Cēsu	Skujenes pagasts	991
Valkas	Ēveles pagasts	658
Gulbenes	Stāmerienas pagasts	1281
Cēsu	Drustu pagasts	1107
Alūksnes	Ilzenes pagasts	456
Alūksnes	Malienas pagasts	493
Gulbenes	Līgo pagasts	473
Madonas	Sausnējas pagasts	715
Valmieras	Ramatas pagasts	553
Gulbenes	Galgauskas pagasts	756
Alūksnes	Māļupes pagasts	752
Cēsu	Zaubes pagasts	1068
Madonas	Indrānu pagasts	1093

Cēsu	Kaives pagasts	459
Madonas	Murmastienu pagasts	953
Madonas	Ošupes pagasts	1381
Madonas	Jumurdas pagasts	341
Madonas	Varakļānu pagasts	1025
Alūksnes	Pededzes pagasts	891

Īpaši atbalstāmās teritorijas
Kurzemes plānošanas reģionā

Rajons	Pilsēta, novads, pagasts	Iedzīvotāju skaits
Reģionālas nozīmes attīstības centri		
Kuldīgas	Kuldīga	13094
Novadu nozīmes attīstības centri		
<i>Mazpilsētas un pilsētnovadi</i>		
Saldus	Brocēnu novads	6553
Talsu	Valdemārpils ar l.t.	2715
Talsu	Stende	1905
Kuldīgas	Skrunda ar l.t.	3902
Liepājas	Aizpute	5460
Liepājas	Durbes novads	2219
Talsu	Sabiles novads	3319
Liepājas	Sakas novads	1955
Liepājas	Priekule	2534
<i>Pagasti</i>		
Talsu	Dundagas pagasts	3863
Talsu	Laucienes pagasts	1996
Saldus	Kursīšu pagasts	1033
Kuldīgas	Alsungas pagasts	1918
Liepājas	Rucavas pagasts	1397
Liepājas	Vainodes pagasts	2654
Vietējas nozīmes attīstības centri		
Talsu	Ģibuļu pagasts	2593
Kuldīgas	Rumbas pagasts	1718
Liepājas	Gramzdas pagasts	839
Kuldīgas	Padures pagasts	1164
Saldus	Pampāļu pagasts	841
Talsu	Balgales pagasts	1005
Kuldīgas	Ēdoles pagasts	1028
Liepājas	Otaņķu pagasts	986
Liepājas	Vērgales pagasts	1552
Talsu	Ķūļciema pagasts	519
Saldus	Gaiķu pagasts	860
Liepājas	Vecpils pagasts	555
Ventspils	Usmas pagasts	648

Talsu	Valdgales pagasts	1502
Saldus	Zvārdes pagasts	380
Kuldīgas	Snēpeles pagasts	845
Kuldīgas	Īvandes pagasts	454
Liepājas	Gaviezes pagasts	980
Liepājas	Kalvenes pagasts	824
Talsu	Strazdes pagasts	483
Liepājas	Aizputes pagasts	1042
Kuldīgas	Vārmes pagasts	1159
Saldus	Zaņas pagasts	852
Talsu	Īves pagasts	584
Liepājas	Lažas pagasts	768
Liepājas	Cīravas pagasts	1359
Ventspils	Jūrkalnes pagasts	425
Saldus	Rubas pagasts	1075
Liepājas	Dunalkas pagasts	882
Ventspils	Ances pagasts	780
Kuldīgas	Kabiles pagasts	936
Liepājas	Bunkas pagasts	1090
Liepājas	Virgas pagasts	968
Saldus	Vadakstes pagasts	607
Saldus	Šķēdes pagasts	816
Kuldīgas	Rendas pagasts	1199
Kuldīgas	Nīkrāces pagasts	787
Kuldīgas	Raņķu pagasts	557
Liepājas	Kazdangas pagasts	1660
Saldus	Jaunauces pagasts	486
Liepājas	Embūtes pagasts	479
Kuldīgas	Rudbāržu pagasts	1206
Liepājas	Dunikas pagasts	780
Liepājas	Priekules pagasts	730
Kuldīgas	Turlavas pagasts	1045
Liepājas	Kalētu pagasts	798
Kuldīgas	Laidu pagasts	1357
Liepājas	Bārtas pagasts	748
Kuldīgas	Gudenieku pagasts	833

Īpaši atbalstāmās teritorijas
Zemgales plānošanas reģionā

Rajons	Pilsēta, novads, pagasts	Iedzīvotāju skaits
Reģionālas nozīmes attīstības centri		
Bauskas	Bauska	10393
Novadu nozīmes attīstības centri		
<i>Mazpilsētas un pilsētnovadi</i>		
Dobeles	Auce ar l.t.	4055

Aizkraukles	Jaunjelgava ar l.t.	2436
Aizkraukles	Pļaviņas	3846
Jelgavas	Kalnciems ar l.t.	2542
Jēkabpils	Viesīte ar l.t.	2854
Jēkabpils	Aknīste ar l.t.	1922
Pagasti		
Dobeles	Bēnes pagasts	2080
Bauskas	Skaistkalnes pagasts	1479
Jēkabpils	Kūku pagasts	2140
Aizkraukles	Neretas pagasts	2059
Jēkabpils	Zasas pagasts	1062
Vietējas nozīmes attīstības centri		
Bauskas	Stelpes pagasts	1025
Jēkabpils	Gārsenes pagasts	1041
Bauskas	Vecsaules pagasts	2336
Dobeles	Krimūnu pagasts	1288
Bauskas	Brunavas pagasts	1874
Dobeles	Jaunbērzes pagasts	1167
Bauskas	Viesturu pagasts	1243
Aizkraukles	Aiviekstes pagasts	956
Dobeles	Lielauces pagasts	600
Dobeles	Annenieku pagasts	1188
Aizkraukles	Klīntaines pagasts	909
Aizkraukles	Valles pagasts	1208
Dobeles	Dobeles pagasts	1012
Jēkabpils	Krustpils pagasts	997
Aizkraukles	Daudzeses pagasts	1172
Bauskas	Svitenes pagasts	1021
Aizkraukles	Kurmenes pagasts	806
Dobeles	Bikstu pagasts	1101
Aizkraukles	Seces pagasts	1206
Bauskas	Bārbeles pagasts	960
Dobeles	Zebrenes pagasts	600
Dobeles	Īles pagasts	622
Dobeles	Vītiņu pagasts	1305
Jēkabpils	Kalna pagasts	784
Bauskas	Dāviņu pagasts	928
Aizkraukles	Iršu pagasts	610
Aizkraukles	Vietalvas pagasts	1058
Jēkabpils	Vīpes pagasts	837
Jēkabpils	Sēlpils pagasts	1109
Aizkraukles	Sunākstes pagasts	593
Aizkraukles	Pilskalnes pagasts	583
Jēkabpils	Mežāres pagasts	1036
Jēkabpils	Rites pagasts	729
Jēkabpils	Saukas pagasts	778
Jēkabpils	Variešu pagasts	1324
Jēkabpils	Atašienes pagasts	856

Jēkabpils	Dignājas pagasts	631
Aizkraukles	Zalves pagasts	858
Jēkabpils	Leimaņu pagasts	627
Jēkabpils	Dunavas pagasts	898
Jēkabpils	Elkšņu pagasts	677
Dobeles	Ukru pagasts	580
Jēkabpils	Rubenes pagasts	1334
Jēkabpils	Asares pagasts	595

Īpaši atbalstāmās teritorijas
Latgales plānošanas reģionā

Rajons	Pilsēta, novads, pagasts	Iedzīvotāju skaits
Reģionālas nozīmes attīstības centri		
Balvu	Balvi	8113
Preiļu	Preiļu novads	10444
Krāslavas	Krāslavas novads	11473
Preiļu	Līvānu novads	12047
Ludzas	Ludza	10099
Novadu nozīmes attīstības centri		
<i>Mazpilsētas un pilsētnovadi</i>		
Daugavpils	Ilūkstes novads	6789
Krāslavas	Dagda	2711
Balvu	Viļaka	1747
Daugavpils	Subate ar l.t.	1222
Ludzas	Zilupes novads	2799
Ludzas	Kārsava	2534
Rēzeknes	Viļāni	3687
Lauku novadi		
Ludzas	Ciblas novads	1505
Preiļu	Riebiņu novads	6840
Preiļu	Vārkavas novads	1898
Pagasti		
Preiļu	Aglonas pagasts	2514
Daugavpils	Višķu pagasts	2348
Rēzeknes	Maltas pagasts	3537
Krāslavas	Ezernieku pagasts	1074
Balvu	Rugāju pagasts	1758
Krāslavas	Šķaunes pagasts	701
Rēzeknes	Stružānu pagasts	973
Balvu	Tilžas pagasts	1236
Krāslavas	Indras pagasts	1501
Balvu	Baltinavas pagasts	1568
Vietējas nozīmes attīstības centri		

Daugavpils	Naujenes pagasts	6179
Rēzeknes	Verēmu pagasts	1835
Rēzeknes	Griškānu pagasts	2017
Daugavpils	Kalkūnes pagasts	2659
Balvu	Kupravas pagasts	576
Rēzeknes	Ozolaines pagasts	1947
Daugavpils	Lauceses pagasts	1634
Rēzeknes	Bērzgales pagasts	764
Rēzeknes	Lendžu pagasts	826
Daugavpils	Nīcgales pagasts	982
Rēzeknes	Ozolmuižas pagasts	1096
Daugavpils	Maļinovas pagasts	1162
Balvu	Balvu pagasts	836
Daugavpils	Vecsalienas pagasts	791
Daugavpils	Tabores pagasts	1102
Daugavpils	Līksnas pagasts	1294
Preiļu	Rudzātu pagasts	1008
Ludzas	Cirmas pagasts	782
Rēzeknes	Nagļu pagasts	606
Daugavpils	Kalupes pagasts	1708
Daugavpils	Demenes pagasts	2047
Daugavpils	Dubnas pagasts	1016
Balvu	Bērzkalnes pagasts	611
Daugavpils	Medumu pagasts	1229
Balvu	Žīguru pagasts	955
Rēzeknes	Lūznavas pagasts	1200
Rēzeknes	Audriņu pagasts	1287
Rēzeknes	Stoļerovas pagasts	777
Ludzas	Pušmucovas pagasts	727
Daugavpils	Dvietes pagasts	755
Balvu	Kubuļu pagasts	1746
Daugavpils	Eglaines pagasts	1116
Rēzeknes	Dekšāres pagasts	967
Preiļu	Jersikas pagasts	1102
Daugavpils	Skrudalienas pagasts	1679
Krāslavas	Konstantinovas pagasts	681
Krāslavas	Dagdas pagasts	902
Ludzas	Mērdzenes pagasts	936
Ludzas	Zvirgzdenes pagasts	1000
Rēzeknes	Rikavas pagasts	980
Daugavpils	Vaboles pagasts	966
Rēzeknes	Ilzeskalna pagasts	990
Rēzeknes	Viļānu pagasts	2065
Daugavpils	Salienas pagasts	878
Balvu	Vectilžas pagasts	529
Daugavpils	Sventes pagasts	1351
Krāslavas	Bērziņu pagasts	571

Balvu	Lazdulejas pagasts	392
Balvu	Šķilbēnu pagasts	1407
Balvu	Vīksnas pagasts	868
Ludzas	Blontu pagasts	522
Preiļu	Pelēču pagasts	904
Rēzeknes	Dricānu pagasts	1215
Rēzeknes	Sakstagala pagasts	1670
Rēzeknes	Kaunatas pagasts	1462
Ludzas	Isnaudas pagasts	1209
Ludzas	Mežvidu pagasts	1073
Krāslavas	Aulejas pagasts	739
Rēzeknes	Čornajas pagasts	1534
Krāslavas	Kaplavas pagasts	819
Krāslavas	Kombuļu pagasts	788
Daugavpils	Bīķernieku pagasts	867
Ludzas	Ņukšu pagasts	567
Krāslavas	Kastuļinas pagasts	1045
Ludzas	Nirzas pagasts	606
Ludzas	Pureņu pagasts	513
Preiļu	Saunas pagasts	1222
Preiļu	Vārkavas pagasts	717
Rēzeknes	Gaigalavas pagasts	1170
Ludzas	Malnavas pagasts	1772
Krāslavas	Andzeļu pagasts	768
Krāslavas	Izvaltas pagasts	898
Krāslavas	Andrupenes pagasts	1524
Rēzeknes	Pušas pagasts	553
Krāslavas	Skaistas pagasts	832
Ludzas	Rundēnu pagasts	706
Krāslavas	Ūdrīšu pagasts	1774
Krāslavas	Robežnieku pagasts	1107
Rēzeknes	Nautrēnu pagasts	1545
Balvu	Bērzpils pagasts	993
Preiļu	Sutru pagasts	769
Krāslavas	Grāveru pagasts	651
Rēzeknes	Kantinieku pagasts	666
Krāslavas	Piedrujas pagasts	698
Ludzas	Lauderu pagasts	484
Krāslavas	Svariņu pagasts	521
Krāslavas	Ķepovas pagasts	345
Ludzas	Istras pagasts	920
Balvu	Krišjāņu pagasts	475
Balvu	Medņevas pagasts	871
Daugavpils	Ambeļu pagasts	814
Rēzeknes	Silmalas pagasts	3448
Balvu	Lazdukalna pagasts	1139
Rēzeknes	Mākoņkalna pagasts	798
Krāslavas	Asūnes pagasts	635

Ludzas	Pildas pagasts	778
Rēzeknes	Feimaņu pagasts	1108
Krāslavas	Kalniešu pagasts	955
Balvu	Briežuciema pagasts	703
Ludzas	Salnavas pagasts	1028
Ludzas	Brīģu pagasts	800
Rēzeknes	Sokolku pagasts	939
Balvu	Susāju pagasts	926
Ludzas	Pasienes pagasts	745
Balvu	Vecumu pagasts	797
Krāslavas	Šķeltovas pagasts	860
Ludzas	Goliševas pagasts	529

Avots: Valsts reģionālā attīstības aģentūra, 2006

Pierobežas pilsētu un pagastu sadalījums kopējā valsts rangu tabulā Latvijā 2001. gadā*

Nr.p.k.	Vieta rangu tabulā					
	līdz99	100-199	200-299	300-399	400-499	500-599
1.	Gailīšu	Ape ar lauku ter.	Mazzalves	Neretas	Zalves	Kurmenes
2.	Islices	Gaujienas	Vijaka	Trapenes	Jaunlaicenes	Pilskalnes /Aizkraukles raj./
3.	Ilūkste	Ceraukste	Žīguru	Ziemeru	Liepnas	Mārkalnes
4.	Krāslava	Rundāles	Skaistkalnes	Brunavas	Veclaicenes	Pededzes
5.	Ainaži ar lauku ter.	Kalkūnes	Svitenes	Subate ar lauku ter.	Šķilbēnu	Baltinavas
6.	Nīgrandes	Šēderes	Demenes	Bebrenes	Līdumnieku /Daugavpils raj./	Briežuciema
7.	Valka	Auce ar lauku ter.	Eglaines	Medumu	Pilskalnes / Daugavpils raj./	Medņevas
8.	Rūjiena	Augstkalnes	Laucesas	Skrundalienas	Sventes	Vecumu
9.		Elejas	Bēnes	Vecsalienas	Bērziņu	Salienas
10.		Sesavas	Lielplatonas	Bukaišu	Indras	Elkšņu
11.		Priekule	Vīlces	Ukru	Krāslavas	Rītes
12.		Krāslava	Gārsenes	Vītiņu	Šķaunes	Asūnes
13.		Zilupe	Gramzdas	Aksnīte ar lauku ter.	Bārtas	Kalniešu
14.		Pampāļu	Vaiņodes	Kalētu	Dunikas	Kaplavas
15.			Virgas	Saticeles ar lauku ter.	Priekules	Ķepovas
16.			Cīblas	Blontu	Rucavas	Priedrujas
17.			Ezeres	Lauderu	Brīģu	Robežnieku
18.			Kursīšu	Malnavas	Istras	Svariņu
19.			Rubas	Mērdzenes	Līdumnieku /Ludzas raj./	Embūtes
20.			Zaņas	Salnavas	Mežvidu	Goliševas
21.			Ērgemes	Jaunauces	Nīrzas	Miglinieku
22.			Naukšēnu	Vadakstes	Pušmucovas	Pasienes
23.			Vilpulkas	Kārķu	Zaļesjes	Ramatas
24.				Valkas	Zvārtavas	
25.				Ipiķu	Ķoņu	
26.				Lodes		

* uz 2007. gadu jaunāki dati nav pieejami

Avots: 52, 2001

8. tabula

Pierobežas teritoriju pagastu un pilsētu ar lauku teritoriju grupējums Latvijā, pēc kopējā u – indeksa vērtībām (klāsteranalīze) 2003. gadā, pēc autora pētījuma *

Nr. p.k.	1.grupa	2.grupa	3.grupa	4.grupa
1.	Ceraukstes	Mazzalves	Apes ar lauku ter.	Kurmenes
2.	Gailīšu	Neretas	Žīguru	Pilskanes / Alūksnes raj./
3.	Īslīces	Gaujienas	Rundāles	Zalves
4.	Kalkūnes	Jaunlaicenes	Skaistkalnes	Liepnas
5.	Šēderes	Trapenes	Svitenes	Mārkalnes
6.	Auce ar lauku ter.	Ziemeru	Demenes	Pededzes
7.		Baltinava	Laucesas	Veclaicenes
8.		Brunavas	Medumu	Briežuciema
9.		Subate ar lauku ter.	Skrudalienas	Medņevas
10.		Eglaines	Sventes	Šķilbēnu
11.		Līdumienku /Daugavpils raj./	Augstkalnes	Vecumu
12.		Salienas	Bēnes	Bebrenes
13.		Vecsalienas	Ukru	Pilskalnes / Daugavpils raj./
14.		Bukaišu	Vītiņu	Elkšņu
15.		Vilces	Elejas	Rītes
16.		Aknīste ar lauku ter.	Lielplatones	Asūnes
17.		Gārsenes	Sesavas	Bērziņu
18.		Indras	Vaiņodes	Kalniešu
19.		Krāslavas	Ainaži ar lauku ter.	Kaplavas
20.		Piedrujas	Staiceles ar lauku ter.	Ķepovas
21.		Bārtas	Nīgrandes	Robežnieku
22.		Dunikas	Pampāļu	Svariņu
23.		Gramzdas		Šķaunes
24.		Rucavas		Embūtes
25.		Blontu		Kalētu
26.		Ciblas		Priekules
27.		Lauderu		Virgas
28.		Līdumnieku / Ludzas raj./		Brīgu
29.		Malnavas		Goliševas
30.		Mežvidu		Vistras

31.		Mērdzenes		Miglinieku
32.		Nirzas		Pasienes
33.		Pušmucovas		Zvārtavas
34.		Salnavas		Ipiķu
35.		Zaļesjes		Ķoņu
36.		Ezeres		Lodes
37.		Jaunauces		Ramatas
38.		Kursīšu		
39.		Rumbas		
40.		Vadakstes		
41.		Zaņas		
42.		Ērgemes		
43.		Kārķu		
44.		Valkas		
45.		Naukšēnu		
46.		Vilpulkas		

* jaunāki dati uz 2007. gadu nav pieejami

Avots:101, Ikšelis, 2003

Pierobežas teritoriju pagastu un pilsētu grupas pēc apdzīvojuma faktoranalīzes datiem
Latvijā 2003. gadā, pēc autora pētījuma *

Nr. p.k.	1.grupa	2.grupa	3.grupa	4.grupa
1.	Krāslava	Viļaka	Mazzalves	Kurmenes
2.	Valka	Baltinavas	Neretas	Pilskalnes /Aizkraukles raj./
3.		Ilūkste	Ape ar lauku ter.	Zalves
4.		Eleja	Gaujiena	Jaunlaicene
5.		Indras	Liepnas	Mārkalnes
6.		Piedrujas	Liepnas	Mārkalnes
7.		Priekule	Briežuciema	Veclaicenes
8.		Vaiņode	Medņevas	Ziemeru
9.		Kārsava	Šķilbēnu	Brunavas
10.		Zilupe	Vecumu	Gailīšu
11.		Lauderu	Žīguru	Bebrenes
12.		Malnavas	Ceraukstes	Pilskanes /Daugavpils raj./
13.		Nirzas	Īslīces	Vecsalienas
14.		Pasienes	Rundāles	Bukaišu
15.		Rūjiena	Skaistkalnes	Sesavas
16.			Svitenes	Vilces
17.			Subate ar lauku ter.	Gārsenes
18.			Demenes	Rites
19.			Eglaines	Bārtas
20.			Kalkūnes	Dunikas
21.			Laucesas	Embūtes
22.			Līdumnieku /Daugavpils raj./	Gramzdas
23.			Medumu	Kalētu
24.			Salienas	Priekule
25.			Skrudalienas	Ezeres
26.			Sventes	Jaunauces
27.			Šēderes	Kursīšu
28.			Auce ar lauku ter.	Pampāļu
29.			Augstkalnes	Rumbas
30.			Bēnes	Vadakstes
31.			Ukru	Zaņas

32.			Vītiņu	Ērgemes
33.			Lielplatonas	Kārķu
34.			Aknīste ar lauku ter.	Zvārtavas
35.			Elkšņu	Ipiķu
36.			Asūnes	Ķoņu
37.			Bērziņu	Lodes
38.			Kalniešu	Naukšēnu
39.			Kaplavas	Ramatas
40.			Krāslavas	Vilpulkas
41.			Ķepovas	
42.			Robežnieku	
43.			Svariņu	
44.			Šķaunes	
45.			Rucavas	
46.			Virgas.	
47.			Ainaži ar lauku ter	
48.			Staicele ar lauku ter.	
49.			Blontu	
50.			Brīģu	
51.			Ciblas	
52.			Goliševas	
53.			Istras	
54.			Līdumnieku /Ludzas raj./	
55.			Mežvidu	
56.			Mērdzenes	
57.			Miglinieku	
58.			Pušmucovas	
59.			Salnavas	
60.			Zaļesjes	
61.			Nīgrandes	
62.			Valkas	

* jaunāki dati uz 2007. gadu nav pieejami

Avots: 101, Ikšelis, 2002

Lisabonas stratēģijas izvirzītie mērķi, dinamika Latvijā no 2000.- 2010. gadam

Latvija				ES-25	LV Mērķi	ES mērķi			
Gadi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2005	2010	2010
Nodarbinātības līmenis (%)	57,5	58,6	60,4	61,8	62,3	63,3	63,8	67,0	70,0
Nodarbinātības līmenis sievietēm (%)	53,8	55,7	56,8	57,9	58,5	59,3	56,3	62,0	60,0
Nodarbinātības līmenis vīriešiem (%)	61,5	61,9	64,3	66,1	66,4	67,6	71,3	68,0	-
Nodarbinātības līmenis 55-64 (%)	36,0	36,9	41,7	44,1	47,9	49,5	42,5	50,0	50,0
Bezdarba līmenis (%)	13,7	12,9	12,2	10,5	10,4	8,9	8,7	-	<10,0
Ilgermiņa bezdarba līmenis (%)	7,9	7,2	5,5	4,4	4,6	4,1	3,9	3,8	-

Avots:120, Eurostat dati, 2006

Pierobežas teritoriju iedzīvotāju koncentrēšanās ciemos un pilsētās Latvijā (% no iedzīvotāju kopskaita) 2003. gadā, pēc autora pētījuma

Nr. p .k.	Koncentrēšanās pakāpe, %	Pagastu skaits grupā, % no pierobežas pagastu kopskaita
1.	Līdz 30	3
2.	30,0-39,9	10
3.	40,0-49,9	20
4.	50,0-59,9	24
5.	60,0-69,9	21
6.	70,0-79,9	14
7.	80,0-89,9	5
8.	90 un vairāk	3

Avots:101, Ikšelis, 2003

Galvenie makroekonomiskie rādītāji Latvijas Republikā 2006. gadā

	Pārskata periods	Dati	Iepriekšējā gada atbilstošā perioda dati
Nominālais IKP (milj. Latu)	2006 I-III	2 296.5	1 844.9
Reālais IKP (salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu; %)	2006 I-III	13.1	7.6
Sezonāli izlīdzinātais rūpniecības produkcijas fiziskā apjoma indekss (pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu; %)	2006 V	2.3	9.3
Pēc darbadienu skaita izlīdzinātais mazumtirdzniecības apgrozījums (salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu; %)	2006 V	20.8	15.6
Bezdarba līmenis (%)	2006 V	7.0	8.1
Reālās algas (neto) pārmaiņas (salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu; %)	2006 I-III	11.4	9.1
Patēriņa cenu gada inflācija (%)	2006 VI	6.3	6.3
PCI (salīdzinājumā ar iepriekšējo mēnesi; %)	2006 VI	0.3	0.6
Eksports (milj. Latu)	2006 IV	258.4	248.4
uz ES valstīm (milj. Latu)	2006 IV	189.9	192.0
uz NVS valstīm (milj. Latu)	2006 IV	35.8	28.2
uz Baltijas valstīm (milj. Latu)	2006 IV	66.8	46.6
Eksports (pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu; %)	2006 IV	4.0	40.7
Imports (milj. Latu)	2006 IV	458.7	387.7
Imports (pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu; %)	2006 IV	18.3	6.5
Ārējās tirdzniecības negatīvais saldo (milj. Latu)	2006 IV	200.3	139.3
Tekošā konta negatīvais saldo (milj. Latu)	2006 I-III	286.0	200.6
Tekošā konta deficīta attiecība pret IKP (%)	2006 I-III	12.4	10.9
Ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā (milj. Latu)	2006 I-III	158.9	122.4
Latvijas Bankas tīrie ārējie aktīvi (milj. Latu)	2006 VI	1 880.0	1 244.4
Latvijas Bankas tīrie ārējie aktīvi (segtā importa mēnešu apjomu skaits)	2006 IV	3.6	3.3
Valsts konsolidētā kopbudžeta finansiālā bilance (no gada sākuma; milj. Latu)	2006 V	230.6	89.2

Valsts konsolidētā kopbudžeta finansiālā bilance (% no IKP)	2006 I-III	5.4	2.3
Ārējais parāds (% no IKP)	2006 I-III	6.6	6.1

Avots: 112, Valsts kases, Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes un Latvijas Bankas dati, 2006

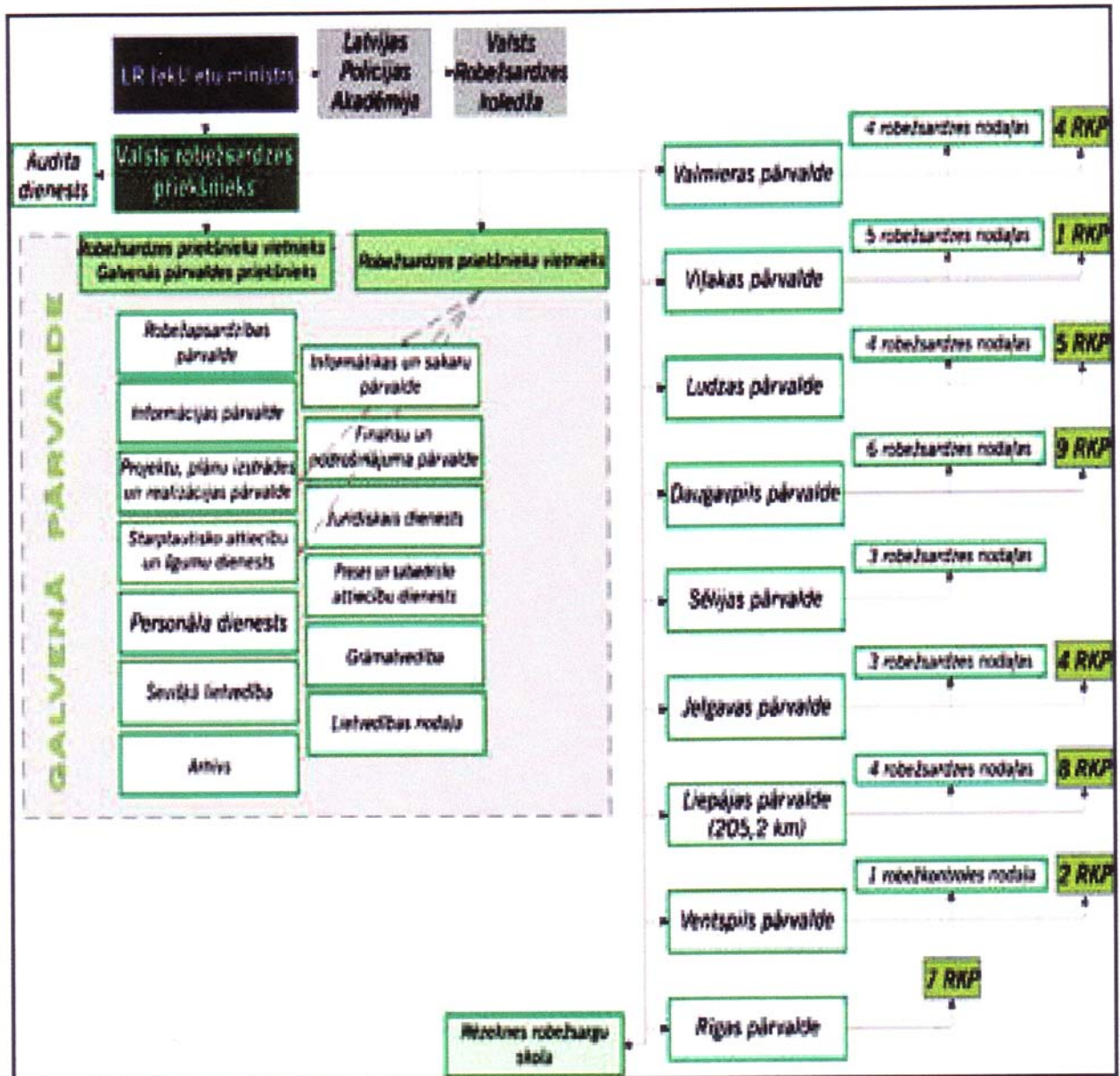
Pierobežas teritoriju pilsētu un pagastu grupas pēc rangu summām Latvijā 2003. gadā,
pēc autora pētījuma (klāsteranalīze) *

Nr.p.k.	1.grupa	2.grupa	3.grupa	4.grupa
1.	Kurmenes	Apes ar lauku ter.	Mazzalves	Zalves
2.	Pilskalnes /Aizkraukles raj./	Gaujienas	Neretas	Jaunlaicenes
3.	Mārkalnes	Ceraukstes	Trapenes	Liepnas
4.	Pededzes	Gailīšu	Ziemeru	Veclaicenes
5.	Baltinavas	Īslīces	Viļaka	Šķilbēnu
6.	Briežuciema	Rundāles	Žīguru	Līdumnieku /Daugavpils raj./
7.	Medņevas	Ilūkste	Brunavas	Pilskalnes /Daugavpils raj./
8.	Vecumu	Kalkūnes	Skaistkalnes	Sventenes
9.	Salienas	Šēderes	Svitenes	Ukru
10.	Elkšņu	Auce ar lauku ter.	Subate ar lauku ter.	Aksnīte ar lauku ter.
11.	Rites	Augstkalnes	Bebrenes	Bērziņu
12.	Asūnes	Elejas	Demenes	Krāslavas
13.	Indras	Sesavas	Eglaines	Šķaunes
14.	Kalniešu	Krāslavas	Laucesas	Bārtas
15.	Kaplavas	Priekule	Medumu	Dunikas
16.	Ķepovas	Ainaži ar lauku ter.	Skrudalienas	Kalētu
17.	Piedrujas	Kārsava	Vecsalienas	Priekule
18.	Robežnieku	Zilupe	Bēnes	Rucavas
19.	Svariņu	Nīgrandes	Bukaišu	Blontu
20.	Embūtes	Pampāļu	Vītiņu	Brīģu
21.	Goliševas	Valka	Lielplatone	Istras
22.	Miglinieku	Rūjiena	Vilces	Līdumnieku /Ludzas raj./
23.	Pasienes		Gārsenes	Mežvidus
24.	Ramatas		Gramzdas	Merdzenes
25.			Vaiņodes	Nirzas
26.			Virgas	Pušmucovas
27.			Staiceles ar lauku ter.	Salnavas
28.			Cīblas	Zaļešes
29.			Lauderu	Jaunauces
30.			Malnavas	Vadakstes
31.			Ezeres	Zvārtavas

32.			Kursīšu	Ķoņu
33.			Rubas	Lodes
34.			Zaņas	
35.			Ērgemes	
36.			Kārķu	
37.			Valkas	
38.			Ipiķu	
39.			Naukšēnu	
40.			Vilpulkas	

* uz 2007. gadu jaunāki dati nav pieejami

Avots: [101, Ikšelis, 2003]

1. attēls

Valsts robežsardzes struktūra Latvijas Republikā 2005. gadā

Avots: <http://www.rs.gov.lv> (aplūkots 2005.8. novembrī)

